

MFIC | Montenegrin Foreign
Investors Council

BIJELA KNJIGA

Investiciona klima u Crnoj Gori 2018

MFIC | Montenegrin Foreign
Investors Council

BIJELA KNJIGA

Investiciona klima u Crnoj Gori 2018

mart 2019. godine

SADRŽAJ:

1. Predgovor	
Christoph Schoen, predsjednik Savjeta stranih investitora	4
2. Rezime	7
3. Uvod	
Savjet stranih investitora u Crnoj Gori	11
Organi savjeta	11
Komunikacija sa Vladom i javnim sektorom	13
Događaji i aktivnosti tokom proteklih godinu dana	14
4. Indeksi Savjeta o poslovnom okruženju za 2018. godinu	
Osmo godina indeksa Savjeta	19
Ocjenjivanje privrednih sektora	20
Pojedinačne kategorije od značaja	22
Nove pojedinačne kategorije/oblasti za ocjenjivanje	24
5. Crna Gora - pregled	27
Pokretač ekonomskog razvoja Crne Gore – Turizam	28
Uspješan proces evropskih integracija	29
Izveštaj EU o napretku Crne Gore 2018	29
Izveštaj o tranziciji 2018-2019 (EBRD)	31
Doing Business Report (Svjetska banka) – Izveštaj o lakoći poslovanja	31
Indeks globalne konkurentnosti (Svjetski ekonomski forum)	32
Ostali izvještaji	32
Važni događaji u 2018. godini	35
Zaključna razmatranja	36

6. Evaluacija regulatornog okruženja u Crnoj Gori	39
Poslovni ambijent	40
Proces usvajanja i sprovođenja zakona	40
Javna uprava	40
Sive ekonomija	41
Oporezivanje	42
Različiti iznosi fiskaliteteta na opštinskom nivou	43
Svi fiskaliteti lokalnih zajednica	44
Preporuke	45
Regulatorni okvir i komiteti Savjeta	47
Informaciono-komunikacione tehnologije (ICT)	47
Telekomunikacije	47
Zakon o elektronskim komunikacijama	48
Zakon o putevima	49
Zakon o kinematografiji	49
Roming kao kod kuće (RLAH) za šest zemalja zapadnog Balkana	49
Primjena Direktive EU Parlamenta i Savjeta o mjerama za smanjenje troškova razvoja mreža elektronske komunikacije velikih brzina	49
Bankarski sektor	50
Sprječavanje prevara	50
Razvoj tržišta novca (MM)	51
Kreditni biro	52
Zakon o kreditnim institucijama	52
Zakon o porezu na dobit pravnih lica	53
Zakon o PDV-u	54
Uvođenje negativne kamatne stope za stanja na kraju dana na računima kod Centralne banke	55
Spora administrativna procedura u Centralnom registru privrednih subjekata	55
Ključna regulativa po mišljenju članova Savjeta:	55
Zakon o radu	55
Zakon o zaštiti potrošača	57
Zakon o strancima	57
Zakon o zdravstvenom osiguranju – zloupotreba bolovanja	58
Zakon o javnim nabavkama	58
Zakon o stečaju	59
Zakon o javno-privatnom partnerstvu	61
Unaprjeđenje sigurnosti pomorske plovidbe i zaštite životne sredine u skladu sa Evropskim i međunarodnim standardima	61
Ostale barijere	62
7. Prioriteti za 2019.godinu	66
8. Aneks	
Članovi Savjeta	68

1. PREDGOVOR

Christoph Schoen
PREDSJEDNIK SAVJETA

Savjet stranih investitora u Crnoj Gori sa zadovoljstvom objavljuje deveto izdanje Bijele knjige: Investiciona klima u Crnoj Gori u 2018. godini koje predstavlja poslovno okruženje kroz opažanja naših članova i kroz nalaze priznatih međunarodnih izvještaja.

U ovom izdanju Bijele knjige sažeto je prikazano poslovno iskustvo članova Savjeta u 2018. godini kako bi se pratio trend i ostvareni napredak i kako bi se o njima izvještavalo. Stoga Bijela knjiga predstavlja dodatni osnov za dalje donošenje odluka čime se budućim investitorima pruža mogućnost da bolje razumiju trenutno stanje i poslovno okruženje. Dalje, Bijela knjiga pruža smjernice donosiocima odluka da smanje prepoznate barijere u poslovanju i podrže prioritete iz perspektive stranih investitora.

Godina 2018. bila je aktivna godina za Savjet koji je učestvovao u mnogim važnim procesima vezanim za poslovno okruženje u zemlji. Posebno je bilo naglašeno promovisanje i prepoznavanje ICT sektora kao rastućeg potencijala za Crnu Goru i ICT rješenja kao preduslova za dalji razvoj u svim sektorima. Imajući u vidu nave-

deno, članovi Savjeta prepoznaju da su za digitalizaciju odgovorni i javni i privatni sektor čije bi zajedničko djelovanje trebalo da stvori osjetljiv i pametan okvir kojim bi se omogućila digitalna transformacija kako bi se unaprijedila efikasnost javnih usluga.

Kada govorimo o najizazovnijem preduslovu za razvoj poslovanja, možemo da kažemo da su svi naši članovi prepoznali vladavinu prava kao najizazovnije u smislu razvoja poslovanja. Vjerujemo da je izuzetno važno da postoji predvidljivo poslovno okruženje koje upućuje na transparentnost rada administracije.

Kada analiziramo rezultate o lakoći poslovanja u Crnoj Gori na osnovu percepcije naših članova, možemo da kažemo da je 2018. godinu obilježio period stabilnosti sa blagim rastom indeksa Savjeta kojim se ocjenjuje lakoća poslovanja u Crnoj Gori (sa 6.47 na 6.49), i s tim u vezi imamo razlog da budemo optimistični oko pravca ekonomskog razvoja. Ipak, potrebne su dalje krucijalne reforme koje jesu pred nama, što će takođe donijeti pozitivan razvoj u relevantnim oblastima poslovanja, a posebno u onima koje duže vrijeme stagniraju.

Dalje, bliska i stalna komunikacija sa Vladom i javnom upravom ostaje važan zadatak Savjeta kako bi pomogao svojim članovima da razvijaju i unapređuju poslovanje u Crnoj Gori. U tom kontekstu, blagovremeni dijalog svih strana je neophodan kako bi se povećala efikasnost poslovnih procesa i izbjegle negativne posljedice po poslovnu zajednicu. Treba pomenuti da ovaj stav dijele sve strane koje su posvećene tome da se dijalog nastavi kako bi se postigla odgovarajuća implementacija i dobili pozitivni rezultati uvedenih reformi u raznim sektorima. Zbog osjetljivosti investicija na česte izmjene pravnog i zakonodavnog sektora ova obostrana posvećenost je ključna za napredak Crne Gore u narednom periodu.

Crna Gora i dalje ostvaruje dinamičan napredak u procesu pristupanja Evropskoj uniji, a to je posebno važno za dalje usklađivanje sa propisima Evropske unije. U februaru 2019. godine, čeka se otvaranje jednog poglavlja, trideset dva poglavlja su otvorena, a tri su privremeno zatvorena. S obzirom na značaj EU integracija za privredu i za društvo, bliže praćenje ovog procesa i uspostavljanje redovne komunikacije i usklađivanja između Savjeta i delegacije Evropske unije jedan je od ključnih

ciljeva. S druge strane, članstvo u NATO-u objezbjeđuje dugoročnu stabilnost i sigurnost i pozitivno će uticati na poslovnu klimu.

Na kraju, kao predsjednik, uvjeravam vas da članovi Savjeta imaju i imaće pozitivan stav prema Crnoj Gori i snažnu vjeru u odabrani put koji ćemo u budućnosti podržavati. Savjet će nastaviti da u potpunosti podržava procese reformi u Crnoj Gori i njenu integraciju u EU.

Da zaključim, u ime Upravnog odbora Savjeta, želio bih da zahvalim svima koji su doprinijeli izradi ovog izdanja Bijele knjige, najprije svim našim članovima koji su dostavili podatke, a zatim i javnoj upravi koja nam je dostavila ažurirani status naših komentara i sugestija.

2. REZIME

Novo izdanje Bijele knjige: Investiciona klima u Crnoj Gori 2018, predstavlja rezultate upitnika o lakoći poslovanja u Crnoj Gori, na koji su odgovarali strani investitori u Crnoj Gori, članovi Savjeta stranih investitora, na osnovu ličnog iskustva i opažanja. Bijela knjiga opisuje najvažnije procese i propise za razvoj poslovanja i ističe izazove koji su pred donosiocima odluka u vezi sa podsticanjem daljeg ekonomskog razvoja.

Zahvaljujući do sada najvećem odzivu članova Savjeta prilikom popunjavanja upitnika, izračunali smo MFIC indeks za 2018. godinu koji iznosi 6.49 (na skali od 1 do 10, pri čemu 1 predstavlja najlošiju ocjenu, a 10 najbolju). Rezultat za 2018. godinu pokazuje stabilnost u poređenju sa 2017. godinom kada je indeks iznosio 6.47 i bio najviši od kada se radi ova vrsta istraživanja.

Dakle, 2018., kao i 2017. godina, pokazuje da se ukupan poslovni ambijent unapređuje i da su i strani investitori saglasni sa tim trendom. S druge strane, vrlo mali rast indeksa u odnosu na prošlu godinu koja je unijela optimizam i velika očekivanja, ipak govori da strani investitori, članovi Savjeta, smatraju da se ukupan poslovni ambijent nije značajno unaprijedio tokom 2018. godine,

tj. da su reforme pokrenute u prethodnom periodu dale ili umjerene rezultate, ili nisu ispunjena očekivanja od prethodne godine.

Kada govorimo o sektorima, članovi Savjeta ocijenili su sektore telekomunikacija, bankarstva/finansija, turizma, proizvodnje/energetike, trgovine/maloprodaje i transporta/logistike. U 2018. godini najbolji rezultati su, kao i prethodne godine, evidentni u sektorima telekomunikacija, turizma, bankarstva/finansija, a najlošije ocjene date su sektorima proizvodnje/energetike i transporta/logistike. Važno je uočiti i da su upravo sektori koji su najbolje ocijenjeni zabilježili pad u 2018. godini, dok je zahvaljujući rastu ocjena u sektorima koji se godinama nisko rangiraju (proizvodnja, trgovina, transport), zabilježen i minimalan ukupan rast MFIC indeksa za 2018. godinu.

Da bi ocijenili pojedinačne značajne kategorije, članovi su analizirali u kojoj mjeri sljedeće kategorije utiču pozitivno ili negativno na njihovo poslovanje: tržište rada i zapošljavanje, razvoj nekretnina, oporezivanje/doprinosi, korporativno upravljanje, vladavina prava. Uopšteno, ocjene se kreću od 5.32 do 6.29 od mogućih 10, a ove

kategorije su iz godine u godinu prepoznate kao prioritetne, jer zahtijevaju sistematski pristup i reformsku agendu.

I ove godine, posebno treba izdvojiti vladavinu prava, koja je od ključnog značaja za dalje unapređenje poslovnog ambijenta, a koja konstantno bilježi nisku ocjenu (oko „5 od mogućih 10“) u proteklih 8 godina i u kontinuitetu predstavlja oblast na koju članovi posebno skreću pažnju. Ocjena za 2018. godinu je 5.57 i pokazuje isti trend kao i prethodne godine. Dodatno, tržište rada i zapošljavanje je u 2018. godini bila posebno aktualna tema (konkretno nacrt Zakona o radu na koji su članovi Savjeta imali ozbiljne primjedbe), a ocjena pokazuje da strani investitori vjeruju da je u ovoj oblasti potrebna sistematska reforma u smislu usklađivanja propisa sa standardima Evropske unije. Ocjena za 2018. godinu je 5.32.

Kako bismo dobili detaljnije analize poslovnog okruženja, od 2016. godine uvedeno je nekoliko novih kategorija za ocjenjivanje: ljudski kapital, sivo tržište i inspekcije, propisi o javno-privatnom partnerstvu, javne nabavke, digitalizacija javnih usluga, propisi o zaštiti ličnih podataka. Generalno posmatrano, ocjene za predstavljene kategorije su niske, za 4 od 6 kategorija one su ispod 6 i tri kategorije bilježe pad u odnosu na prethodne dvije godine. Rezultati koji pokazuju napredak u 2018. godini su propisi o JPP i javne nabavke, na istom nivou od prethodnih godina nalaze se propisi o zaštiti ličnih podataka, dok pad bilježe oblasti ljudski kapital, digitalizacija javnih usluga i sivo tržište i inspekcija.

Da bismo bolje predstavili ukupno poslovno okruženje u Crnoj Gori i sagledali ga sa više strana, u dijelu „Crna Gora – pregled“ predstavljamo važne procese, događaje, međunarodne izvještaje. Generalno posmatrano u međunarodnim okvirima, Crna Gora po ekonomskim ocjenama i ocjenama koje se odnose na političku situaciju u zemlji održava stabilne ocjene uz sljedeće preporuke koje se odnose na potrebna unapređenja:

- ▶ efikasnija implementacija reformi u dijelu registracije preduzeća, ali i dalji koraci na unaprjeđenju poreskih procedura;
- ▶ značajna modernizacija rada katastarskih i notarskih službi, posebno u dijelu poštovanja rokova u postupcima, smanjenja troškova, ali i uvođenja savremenih elektronskih sistema koji bi u mnogome skratili postupke registracije;
- ▶ kreiranje osnova za dalja infrastrukturna ulaganja, kako u dijelu saobraćajne infrastrukture, tako i komunalne, ali i primjena politike intenzivnih mjera za dalja ulaganja u ključnim sektorima turizma i poljoprivredne proizvodnje;
- ▶ nastaviti sa mjerama rasta slobode i fleksibilnosti na tržištu rada, unaprjeđenja politike obrazovanja i zdravlja sa kreiranjem osnova za investiciona ulaganja;
- ▶ nastaviti sa politikom unaprjeđenja rada administracije i podizanja efikasnosti na svim nivoima, posebno u

dijelu veće konzistentnosti u implementaciji politika na lokalnom i državnom nivou;

► kreirati osnove za dalju politiku javnih finansija sa posebnim osvrtom na nove investicione aktivnosti koje mogu doprinijeti stabilizaciji javnih finansija sa smanjenjem deficita i održavanja javnog duga.

„**Ocjena regulatornog okruženja u Crnoj Gori**“ predstavlja važan dio aktivnosti Savjeta, pa je time i ovaj dio neizostavan u svakom izdanju Bijele knjige. Pored efikasnog zakonodavstva koje je usklađeno sa modernom praksom i koje je usvojeno uz učešće bitnih aktera, „regulatorni okvir“ predstavlja implementaciju, izvršenje i sudsku praksu kao najvažnije elemente i preduslove povoljnog okruženja za strane investitore u Crnoj Gori. Na početku, predstavljene su šire teme koje su prepoznate kao važna osnova za unapređenje regulatornog ambijenta: poslovno okruženje, proces usvajanja i sprovođenja propisa, javna uprava, siva ekonomija, oporezivanje, različiti iznosi fiskaliteta na opštinskom nivou.

U dijelu „**Regulatorni okvir i komiteti Savjeta**“ predstavljen je rad dva aktivna komiteta Savjeta: ICT komitet i Bankarski komitet, sa nizom tema koje su analizirane u proteklom periodu u okviru aktivnosti komiteta. U skladu sa mišljenjem članova Savjeta, posebno je analizirano ključno zakonodavstvo koje je bilo, a i dalje jeste, veoma važno za poslovno okruženje: Zakon o elektronskim komunikacijama, Zakon o putevima, Zakon o kinematografiji, Predlog zakona o kreditnim insti-

tucijama, Zakon o porezu na dobit pravnih lica, Zakon o PDV-u, Zakon o radu, Zakon o zaštiti potrošača, Zakon o strancima, Zakon o zdravstvenom osiguranju – zloupotreba bolovanja, Zakon o javnim nabavkama, Zakon o stečaju, Zakon o javno-privatnom partnerstvu.

Kao poseban dio i ovog izdanja Bijele knjige, prikupili smo primjere „ostalih barijera“ sa kojima se naši članovi suočavaju i koje im predstavljaju ozbiljne probleme u svakodnevnom radu.

ČLANOVI SAVJETA:

3. UVOD

SAVJET STRANIH INVESTITORA U CRNOJ GORI

Savjet stranih investitora u Crnoj Gori osnovan je kao nevladina i neprofitna organizacija 2009. godine sa ciljem da:

- ▶ unaprijedi investicionu klimu i pomogne razvoj biznisa u Crnoj Gori;
- ▶ zastupa i izražava stavove svojih članova radi promocije zajedničkih interesa i stimulisanja direktnih stranih investicija;
- ▶ promovira komunikaciju, saradnju i tekući dijalog između Savjeta i zvaničnih organa u Crnoj Gori;
- ▶ saraduje sa zvaničnim organima u Crnoj Gori u cilju prevazilaženja mogućih problema i prepreka sa kojima se strani investitori mogu sresti, kao i eventualnih problema u ekonomskim odnosima sa drugim zemljama;
- ▶ promovira interese međunarodne poslovne zajednice u Crnoj Gori i informira svoje članove i druge zainteresovane strane o mogućnostima u pogledu investicione klime u Crnoj Gori;
- ▶ se poveže sa drugim stranim organizacijama investitora u regionu Jugoistočne Evrope u cilju:
- ▶ dijeljenja dobiti i iskustava najbolje svjetske prakse;
- ▶ proučavanja konkretnih alata u cilju olakšavanja regionalnog poslovanja.

Sa pet članova osnivača (Crnogorski Telekom A.D., NLB Montenegro Banka A.D., Montenegro Stars Hotel Group d.o.o., KAP A.D. i Daido Metal A.D.), baza članova Savjeta se stalno širila i danas Savjet ima 39

članova koji predstavljaju značajan procenat državnog BDP-a. Savjet okuplja predstavnike različitih privrednih grana – bankarstvo i finansijske usluge, telekomunikacije, metalurgija i rudarstvo, energetika, turizam i ugostiteljstvo, sektor potrošačke robe, proizvodnje, informaciono-komunikacionih tehnologija, prevoza i revizije.

ORGANI SAVJETA

Organi Savjeta su Skupština, Odbor direktora i predsjednik. Kako bi Savjet bio proaktivniji i produktivniji i kako bi se unaprijedila organizaciona struktura, u decembru 2016. godine imenovan je izvršni direktor, sa punim radnom vremenom. Skupština Savjeta zasijeda jednom do dva puta godišnje, a sastanci Odbora direktora održavaju se kontinuirano tokom cijele godine.

Predsjednik i članovi Odbora direktora biraju se na godinu dana i to na godišnjoj Skupštini gdje glasaju svi članovi:

- ▶ **novembar 2017 – novembar 2018: g. Christoph Schoen (Addiko banka) predsjednik**, gđa Nela Belević (Uniqa osiguranje), g. Nikola Ljushev (Crnogorski telekom), g. Pal Kovacs (Crnogorska komercijalna banka), i g. Rashad Rasullu (Azmont Investment).
- ▶ **novembar 2018 – novembar 2019: g. Christoph Schoen (Addiko banka) predsjednik**, g. Pal Kovacs (Crnogorska komercijalna banka), gđa Nela Vitić (Ocean Montenegro), g. Antonis Semelides (Jugopetrol) i g. Ivan Bojanović (SAGA Montenegro).

Do 1. decembra 2018. godine Marija Šuković je obavljala funkciju izvršnog direktora, kada je imenovan Ivan Radulović.

U skladu sa Statutom, Odbor direktora je osnovao specijalizovane komitete u sklopu Savjeta, a za sada su operativna dva komiteta koji su tokom cijeli godine aktivni, sa konkretnim rezultatima – Komitet za telekomunikacije i Komitet za bankarstvo. Ova vrsta mehanizma je prepoznata kao odgovarajuća da se izlože sve barijere sa kojima se investitori suočavaju u poslovanju u pome-

nutim sektorima i da se predlože moguća rješenja relevantnim organima. Gđa Ljudmila Popović Kavaja u ime Telenora predsjedava Komitetom za telekomunikacije, a g. Christoph Schoen u ime Addiko banke predsjedava Komitetom za bankarstvo. Otvorena je mogućnost osnivanja novih komiteta prema privrednim granama, a ona zavisi isključivo od interesovanja članova.

ČLANOVI ODBORA 2017-2018

Nela Belević
glavna izvršna direktorka
UNIQA osiguranja

Pál Kovács
glavni izvršni direktor i član
Odbora direktora Crnogorske
komercijalne banke AD Podgorica, članice OTP grupe

Nikola Ljušev
glavni izvršni direktor
Crnogorskog Telekomu

Rashad Rasullu
izvršni direktor
Azmont Investments-a

Marija Šuković
Izvršna direktorka Savjeta u
periodu od novembra 2016.
do decembra 2018. godine

Ivan Radulović
Izvršni direktor Savjeta od
decembra 2018. godine

Ljudmila Popović Kavaja,
(Telenor), Predsjednica ICT
Komiteta

ČLANOVI ODBORA 2018-2019

Nela Vitić
glavna izvršna direktorka
OCEAN MONTENEGRO

Ivan Bojanović
izvršni direktor
SAGA CG

Antonis Selemides
glavni izvršni direktor
JUGOPETROL AD

Pál Kovács
glavni izvršni direktor i član
Odbora direktora Crnogorske
komercijalne banke AD Podgorica, članice OTP grupe

KOMUNIKACIJA SA VLADOM I JAVNIM SEKTOROM

Od osnivanja Savjeta, komunikacija sa Vladom i javnim sektorom ostaje jedan od ključnih zadataka i zato je neophodno pronaći prave mehanizme, kanale komunikacije i učestvovati u dijalogu na raznim nivoima, što je, po mišljenju Savjeta, korisno za obje strane. Jedna od glavnih misija Savjeta jeste da bude konstruktivan i pouzdan partner javnoj administraciji, da pokuša da razumije složenost i trajanje nekih procesa koje država obavlja.

Jedan od najvažnijih kanala komunikacije jeste Savjet za konkurentnost, kojim predsjedava predsjednik Vlade, osnovan uredbom Vlade u junu 2017. godine, a čiji je član Savjet stranih investitora od osnivanja. Savjet okuplja predstavnike privatnog i javnog sektora svaka tri mjeseca kako bi analizirali i dogovorili ekonomske i strukturalne prioritetne reforme koje su važne i donosiocima politika i javnom sektoru. Važno je istaći da je ova platforma prepoznata od raznih zainteresovanih strana, kako iz privatnog tako i iz javnog sektora, kao ključna za dalji razvoj javno-privatnog dijaloga pa je krajem 2018. u saradnji sa Evropskom bankom za obnovu i razvoj osnovan ekspertski Sekretarijat Savjeta za konkurentnost koji će u narednom periodu postati važna karika u unapređenju dijaloga, između ostalog, i Savjeta stranih investitora i javnog sektora.

EBRD i Vlada Crne Gore potpisali su Memorandum o razumijevanju za podršku investicionoj klimi i upravljanju koji treba da pruži okvir za saradnju Vlade i EBRD-a za razvoj i sprovođenje Inicijative u Crnoj Gori. Kao jedan od prioritetnih zadataka kojim će se unaprijediti javno-privatni dijalog u Crnoj Gori, EBRD je odlučio da podrži osnivanje nezavisnog stručnog Sekretarijata pri Savjetu za konkurentnost (SCC) sa punim radnim

vremenom, kako bi se obezbijedila snažna analitička podrška radu Savjeta i pratilo sprovođenje preporuka i zaključaka Savjeta. Stoga, cilj ovog projekta je da osnaži uticaj i efikasnost Savjeta kao platforme za javno-privatni dijalog u razvoju privatnog sektora i time se unaprijedi poslovno okruženje u Crnoj Gori. Krajnji zadatak treba da bude prepoznavanje i otvaranje mogućnosti za privlačenje stranih investicija i usmjeravanje domaćih investicija prema sektorima sa potencijalom za doprinos razvoju privrede. Sekretarijat čini tim sastavljen od stručnih lokalaca: šefica Sekretarijata, dva eksperta za pravna i ekonomska pitanja i asistent. Prva faza projekta bi trebalo da traje 3 godine, a nakon tog perioda, korisnik će procijeniti da li je potrebno nastavljati saradnju. Dodatno, Savjet stranih investitora je član raznih radnih tijela tj. stalnih ili „ad hoc“ radnih grupa koje se bave temama od značaja za Savjet. Neki od primjera su priprema Nacionalne strategije održivog razvoja, Strategije za razvoj malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori za 2018. – 2022, razvoj preduslova za osnivanje i poslovanje „start up“ preduzeća, izmjene Zakona o radu itd. Najčešće su ova tijela sačinjena od predstavnika i privatnog i javnog sektora i takođe predstavljaju važan kanal gdje se čuje glas stranih investitora.

Sa druge strane, Savjet je prepoznat kao jedan od važnih predstavnika privatnog sektora u Crnoj Gori i zato menadžment Savjeta, zajedno sa zainteresovanim članovima, redovno održava sastanke vezane za investiciono okruženje sa predstavnicima EBRD-a, delegacije EU, Svjetske banke, Savjeta za regionalnu saradnju. Redovni sastanci sa predstavnicima diplomatskog kora su takođe ustaljena praksa i mjesto razmjene mišljenja o stanju i mogućnostima razvoja investicione klime.

DOGAĐAJI I AKTIVNOSTI TOKOM PROTEKLIH GODINU DANA

Da bi se bolje razumjelo funkcionisanje i rad Savjeta, u nastavku je dat pregled nekih značajnih aktivnosti tokom 2018. godine, a koje uglavnom spadaju pod redovnu godišnju agendu:

► **JANUAR 2018. GODINE:** Sastanak predstavnika Savjeta sa šefom Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, ambasadorom Oravom; važne teme za Savjet: status procesa EU integracija, proces izmjene zakonodavstva (javne rasprave), nacrt Zakona o radu, nacrt Zakona o javno-privatnom partnerstvu, nacrt Zakona o javnim nabavkama, fiskalna konsolidacija, stabilizacija bankarskog sektora, uspostavljanje redovne komunikacije i usklađivanje između Savjeta i Delegacije. Za ovu priliku Savjet je prikupio od svojih članova spisak od 30 "manjih" barijera koje predstavljaju veće probleme u radu, a koje su objavljene u Bijeloj knjizi.

► **MART 2018. GODINE:** Savjet je objavio osmo izdanje Bijele knjige (sa pregledom poslovnog ambijenta za 2016 i 2017. godinu), najznačajnijeg dokumenta Savjeta koji daje pregled investicione i poslovne klime u Crnoj Gori, viđene očima najvećih stranih investitora, članova Savjeta. Indeks o poslovanju pokazuje ocjenu lakoće poslovanja u Crnoj Gori na osnovu utiska i percepcije članova. Pored predstavnika menadžmenta i članova Savjeta, konferenciji su prisustvovali predstavnici najvažnijih partnerskih institucija iz privatnog i javnog sektora, predstavnici međunarodnih organizacija i diplomatskog kora.

► **MART 2018:** Sastanak sa Privrednom komorom Crne Gore; Savjet i Privredna komora intenziviraće saradnju i sinergijsko djelovanje da unaprijede poslovno okruženje u Crnoj Gori jer dijele sličnu percepciju ekonomskog razvoja zemlje. Neophodno je koordini-

rati zajedničke aktivnosti i inicijative prema donosiocima odluka kako bi se uticalo na poboljšanje poslovne klime. Sastanku su prisustvovali g. Christoph Schoen, predsjednik Savjeta, g. Vlastimir Golubović, predsjednik Komore, kao i g. Nikola Ljushev (izvršni direktor Crnogorskog Telekom) i Pal Kovacs (izvršni direktor CKB-a), članovi Odbora direktora Savjeta, gđa Marija Šuković, izvršni direktor Savjeta, g. Ivan Saveljić, potpredsjednik Komore, g. Pavle D. Radovanović, generalni sekretar Komore, i Tanja Radusinović, savjetnica predsjednika Komore.

► **MAJ 2018:** Savjet na FREI festivalu (festival investicija i nekretnina): Izvršna direktora je u ime Savjeta učestvovala u FREI debati "Novi zakonodavni okvir za održivi razvoj" koju je organizovalo Ministarstvo održivog razvoja i turizma. Ostali panelisti bili su ministar za održivi razvoj i turizam, predsjednik Privredne komore, dekan Arhitektonskog fakulteta, dekan Fakulteta za turizam. Glavne teme bile su sprovođenje novih zakona kojima se uređuje prostorno planiranje i izgradnja kao i novi Zakon o turizmu.

► **JUN 2018:** Vodič za Savjet stranih investitora 2018 objavljen je na engleskom jeziku. U ovoj publikaciji, govorili su o poslovnom okruženju i investicionoj klimi u zemlji i istakli kojim se oblastima treba posvetiti posebna pažnja članovi Savjeta kao i predstavnici Vlade (intervjui: CHRISTOPH SCHOEN, predsjednik Savjeta i predsjedavajući Odborom direktora Savjeta, DRAGICA SEKULIĆ, ministarka ekonomije, SUZANA PRIBILOVIĆ, ministarka javne uprave, PAVLE RADULOVIĆ, ministar za održivi razvoj i turizam, RADOJE ŽUGIĆ, guverner Centralne banke Crne Gore, NELA BELEVIĆ, član Odbora direktora Savjeta, PÁL KOVÁCS, izvršni direktor CKB, PREDRAG LEŠIĆ, izvršni direktor .ME Registry – DoMEn, NIKOLA LJUŠEV,

izvršni direktor Crnogorskog Telekom, RASHAD RASULLU, izvršni direktor kompanije Portonovi Resort Management, MARIJA ŠUKOVIĆ, izvršna direktora Savjeta). Vodič je podijeljen u 2.000 primjера u štampanoj verziji i objavljen je na sajtu.

► **JUL 2018:** Sinergija svih poslovnih udruženja da bi se unaprijedila poslovna klima: Sastanak kom su prisustvovali predsjednici poslovnih udruženja održan je u Privrednoj komori i tom prilikom je navedeno da je neophodno blagovremeno uključiti poslovnu zajednicu u pripremu zakonodavstva kojim se uređuje poslovno okruženje. Sastankom je predsjedavao predsjednik Privredne komore, a učestvovali su izvršna direktorka Savjeta, predsjednica Unije poslodavaca u Crnoj Gori, generalni sekretar Unije poslodavaca, izvršni direktor Američke privredne komore, predsjednik Udruženja menadžera u Crnoj Gori i direktori Montenegro biznis alijanse. Prisutni su ocijenili da sva udruženja imaju isti zadatak, a to je da zaštite interese članica. Razgovaralo se o načinima buduće saradnje koju treba adekvatno osmisliti sa jasnim prioritetima.

► **SEPTEMBAR 2018:** Okrugli sto "Regionalna agenda za investicije RIRA"- Direktorica Savjeta je učestvovala kao panelista u Info danu koji je organizovan u okviru programa "Uspostavljanje dijaloga o regionalnoj agendi za investicije među vladinim institucijama, privatnim sektorom i organizacijama civilnog društva", koji podržava Savjet za regionalnu saradnju. Projekat se realizuje u šest ekonomija zapadnog Balka-

na i ima za cilj da uključi sve zainteresovane strane u program regionalne politike za investicije. Regionalna agenda za investicije (RIRA) jedan je od četiri stuba višegodišnjeg plana za stvaranje regionalne ekonomske zone i povezan je sa evropskom integracijom Zapadnog Balkana, implementacijom CEFTA sporazuma i Strategijom 2020 za Jugoistočnu Evropu.

► **OKTOBAR 2018:** Sastanak Savjeta stranih investitora iz regiona u Sarajevu u organizaciji Savjeta za regionalnu saradnju; Kako bi se obezbijedili najkvalitetniji akcioni planovi za reformu investicione politike i instrukcije svih relevantnih učesnika, održane su konsultacije sa predstavnicima savjeta stranih investitora o izradi akcionih planova za reformu investicione politike. Cilj sastanka bio je predstavljanje Regionalne agende za investicije kao i analiza barijera koje su prepoznate u regionalnim izdanjima Bijele knjige, uključujući i prioritetne reforme prepoznate u regionu.

► **NOVEMBAR 2018:** 15. jubilarni bečki ekonomski forum – Bečki budući dijalog 2018, pod sloganom "Ekonomija ispunjava politiku" - Forum je organizovan pod pokroviteljstvom njegove ekscelencije g. Sebastijana Kurca, austrijskog kancelara, kao zvanični događaj u toku austrijskog predsjedavanja Savjetom Evropske unije. U panelu "Digitalizacija – premošćavanje jaza i šansa za preskok" diskusiju su vodili komesar EU za digitalnu ekonomiju i društvo, predsjednici vlada Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Crne Gore i makedonski potpredsjednik vlade. Tokom popodnevog radnog sastanka "Snažna Evropa kroz snažno ekonomsko povezivanje: stvaranje mostova", ministri ekonomije razgovarali su u kojoj mjeri snažna saradnja može da doprinese snažnoj Evropi. Savjet stranih investitora je prvi put pozvan kao gost.

► **NOVEMBAR 2018:** Godišnja skupština Savjeta održana je u prisustvu većine članica. U skladu sa procedurom, predsjednik i izvršna direktorka predstavili su aktivnosti Savjeta za prethodni period, finansijski izvještaj, bazu članova i planirane aktivnosti za naredni period. U skladu sa Statutom, izabran je predsjednik sa jednogodišnjim mandatom i članovi Odbora direktora. Takođe je izabran izvršni direktor. Na ovoj sjednici, Savjet je imao čast da ugosti predsjednika Vlade, g. Duška Markovića, koji je predstavio rezultate fiskalne konsolidacije i politike za strukturalne reforme. Predstavio je i tekuće projekte, navodeći da je Vlada fokusirana na razvoj sjevera.

Promocija Savjeta i informisanje javnosti: i tokom 2018. godine, sve važne informacije su postavljane na sajt Savjeta www.mfic.me koji članovi Savjeta mogu koristiti i za svoje promo aktivnosti u okviru rubrike "Members News". Dodatno, menadžment Savjeta je tokom cijele 2018. godine kroz davanje saopštenja, intervjuja, izjava, komentara bio u prilici da putem medija šalje poruke koje zastupaju viđenje i interese članova Savjeta.

U 2018. godini poseban akcenat stavljen je na promovisanje i priznavanje ICT sektora kao rastućeg potencijala u Crnoj Gori i ICT rješenja kao preduslova za dalji razvoj u svim sektorima. Članovi Savjeta zaključili su da su za digitalizaciju odgovorni i javni i privatni sektor koji treba da kreiraju senzibilan i pametan okvir koji će obezbijediti digitalnu transformaciju. Članovi Savjeta su ponudili Vladi svoju pomoć i podršku u ovom procesu.

4. INDEKS SAVJETA O POSLOVNOM OKRUŽENJU ZA 2018. GODINU

OSMA GODINA INDEKSA SAVJETA

Izdanje Bijele knjige za 2018. godinu prati sada već višegodišnji koncept Savjeta stranih investitora koji ocjenjuje lakoću poslovanja u Crnoj Gori, putem računanja tzv. „MFIC indeksa“. Indeks je zasnovan na percepciji članova Savjeta koji odgovarajući na upitnik i na taj način ocjenjuju poslovni ambijent. Prvi put indeks je korišćen 2011. godine i proizilazi isključivo iz stavova članova koji ocjenjuju posebne privredne grane, odnosno sektore, koje je Savjet prepoznao kao prioritetne. Cilj je da se raznim zainteresovanim stranama, počev od postojećih do potencijalnih novih stranih investitora i donosilaca odluka u Crnoj Gori, pruži kvantitativan pregled kako investitori koji posluju u zemlji vide poslovno okruženje.

Zahvaljujući do sada najvećem odzivu članova Savjeta prilikom popunjavanja upitnika, izračunali smo **MFIC indeks za 2018. godinu** koji iznosi **6.49** (na skali od 1 do 10, pri čemu 1 predstavlja najlošiju ocjenu, a 10 najbolju). Rezultat za 2018. godinu pokazuje stabilnost u poređenju sa 2017. godinom kada je indeks iznosio

6.47 i bio najviši od kada se radi ova vrsta istraživanja. Dakle, 2018., kao i 2017. godina, pokazuje da se ukupan poslovni ambijent unapređuje i da su i strani investitori saglasni sa tim trendom. S druge strane, vrlo mali rast indeksa u odnosu na prošlu godinu koja je unijela optimizam i velika očekivanja, ipak govori da strani investitori, članovi Savjeta, smatraju da se ukupan poslovni ambijent nije značajno unaprijedio tokom 2018. godine, tj. da su reforme pokrenute u prethodnom periodu dale ili umjerene rezultate, ili nisu ispunjena očekivanja od prethodne godine.

Upoređujući indeks sa prethodnim godinama, i pored povremenog rasta tj. pada indeksa, i dalje govorimo o prosječnoj ocjeni koja se posljednjih 8 godina kreće oko 6 (maksimalna ocjena iznosi 10), što u kontinuitetu ukazuje da se ozbiljni reformski procesi moraju sprovesti u okviru analiziranih sektora, u cilju daljeg unapređenja poslovnog ambijenta, privlačenja stranih investicija i krajnjeg povećanja ekonomskog standarda svih građana Crne Gore.

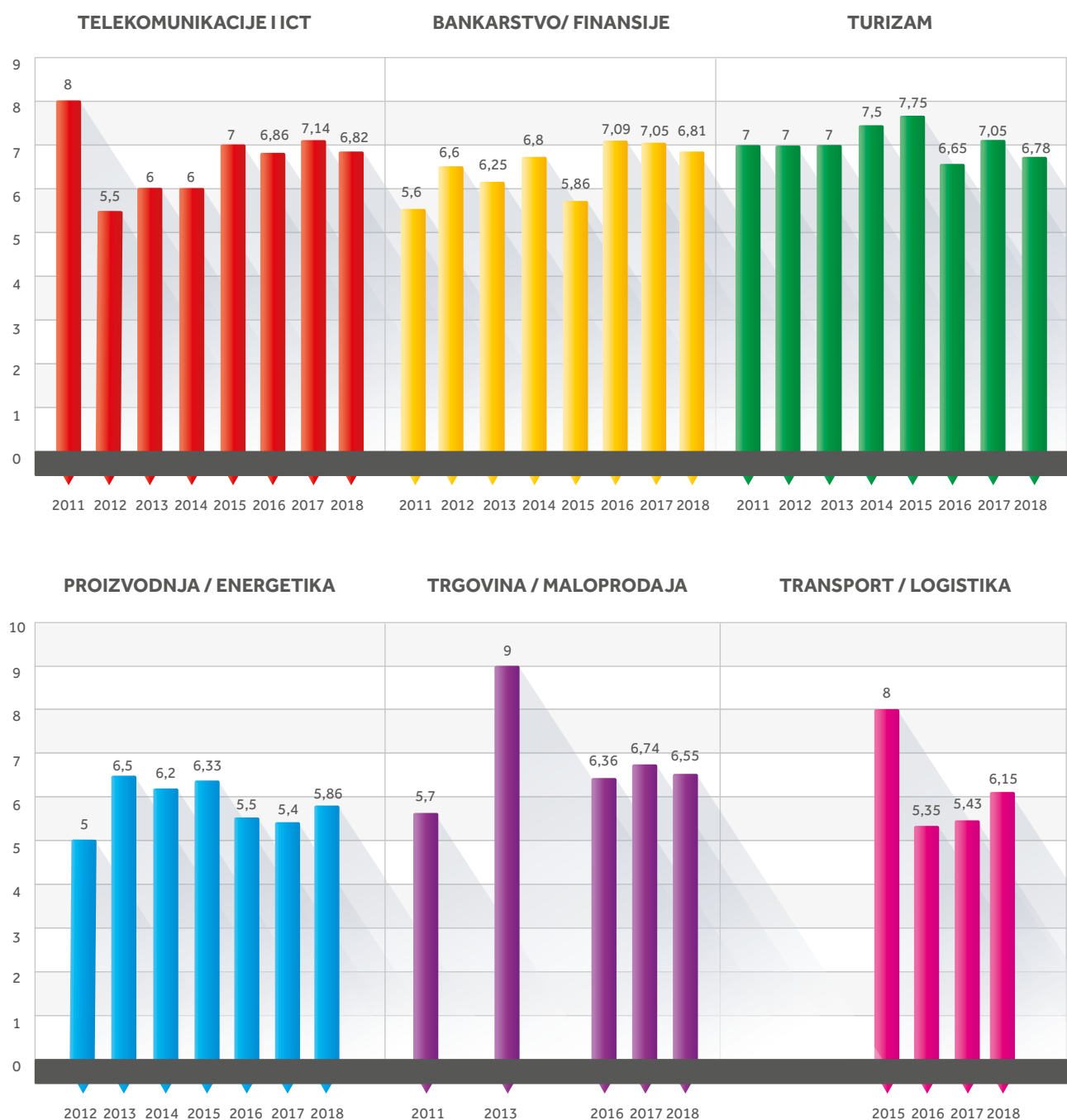
Kretanje indeksa od 2011. do 2018. godine koje uglavnom raste, ako izuzmemo 2015. godinu kada je zabilježen blagi pad.

OCJENJIVANJE PRIVREDNIH SEKTORA

Prilikom ocjenjivanja privrednih sektora, naši članovi su analizirali koliko opšte poslovno i regulatorno okruženje čini njihove dnevne operacije lakim ili komplikovanim, a ocjenjivali su i ostale faktore poput administracije, zakonodavnog okvira, domena poslovne infrastrukture kao što su putevi, obrazovanje, itd. Drugim riječima, ocjenjivali su uslove koje „pružaju“ državne institucije u Crnoj Gori, a ne uslove koji se tiču spoljnih faktora.

Naši članovi ocijenili su sektore telekomunikacija, bankarstva/finansija, turizma, proizvodnje/energet-

ike, trgovine/maloprodaje i transporta/logistike. Kada govorimo o 2018. godini, **najbolji rezultati su, kao i prethodne godine, evidentni u sektorima telekomunikacija, turizma, bankarstva/finansija, a najlošije ocjene date su sektorima proizvodnje/energetike i transporta/logistike. Važno je uočiti i da su upravo sektori koji su najbolje ocijenjeni zabilježili pad u 2018. godini, dok je zahvaljujući rastu ocjena u sektorima koji se godinama nisko rangiraju (proizvodnja, trgovina, transport), zabilježen i minimalan ukupan rast MFIC indeksa za 2018. godinu.**

▶ 1. TELEKOMUNIKACIJE / ICT

Uopšteno gledano, podaci pokazuju da **telekomunikacije i ICT** imaju visoke ocjene u odnosu na ostale sektore i da se u periodu od 2012. godine ambijent za poslovanje u ovom sektoru popravlja. Ipak, ocjena za 2018. godinu je 6.82 i predstavlja pad u odnosu na 7.14. za 2017. i vraća sektor na ocjene od prije 2015. godine.

▶ 2. BANKARSTVO / FINANSIJE

Sektor **bankarstva/finansija** pokazuje takođe pad u odnosu na 2016. i 2017. godinu kad su ocjene iznosile oko 7 od 10 i predstavljale ujedno najveće ocjene za ovaj sektor do sada. Za 2018. godinu, ocjena je 6.81.

▶ 3. TURIZAM

Turizam ima stabilnu ocjenu koja se za ukupni analizirani period kreće blizu 7, sa značajnim smanjenjem u 2016. godini na 6.65., ali i u 2018. godini na 6.78.

▶ 4. PROIZVODNJA / ENERGETIKA

Za razliku od prva tri pomenuta sektora sa najvećim ocjenama, sektor **proizvodnje/energetike** bilježi značajno niže rezultate za 2016. (5.5) i 2017. godinu (5.4.), dok za 2018. godinu bilježi rast na 5.86.

▶ 5. TRGOVINA / MALOPRODAJA

Sektor **trgovine/maloprodaje** nije bio obuhvaćen istraživanjem svake godine od kako se indeks koristi, ali možemo zaključiti da u poređenju sa ocjenama za 2016. (6.36) i 2017. (6.74), u 2018. godini (6.55) bilježi se blagi pad.

▶ 6. TRANSPORT / LOGISTIKE

Sektor **transporta/logistike** ocjenjuje se od 2015. godine; u odnosu na ocjene za 2016. i 2017. godinu (5.35 odnosno 5.43), zabiježen je rast u 2018. godini na 6.15.

Smatrajući da je posebno važno kako predstavnici pojedinih sektora ocjenjuju sektor u kojem posluju, u nastavku su date ocjene predstavnika sektora telekomunikacija, bankarstva i turizma o stanju u svojim sektorima za 2016., 2017. i 2018. godinu¹:

Iako je zabilježen pad ukupne ocjene za ICT sektor, **članovi koji predstavljaju ICT sektor u Savjetu** dali su ovom sektoru značajno nižu ocjenu u poređenju sa svim ostalim članovima Savjeta. To znači da kompanije koje pripadaju ovom sektoru i dalje smatraju da postoje otvorena pitanja i značajan prostor za dalje unapređenje stanja u ovoj oblasti. Sektor ICT je od strane Savjeta prepoznat kao prioritetan, ali konkretne aktivnosti koje bi doprinijele razvoju ove oblasti i dalje izostaju. Posebno želimo da skrenemo pažnju na trend kretanja ranga u ovoj oblasti za prethodne

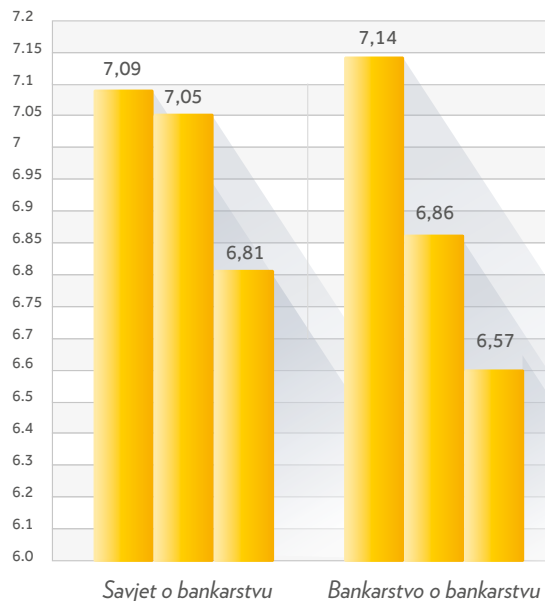
1 Ranijih godina nisu analizirani podaci po sektorima

Mišljenje članova Savjeta koji su predstavnici sektora telekomunikacija i ICT, bankarstva i turizma o stanju u svojim sektorima za period 2016-2018. godine:

▶ Mišljenje predstavnika ICT sektora u Savjetu o lokalnom ICT okruženju

▶ Mišljenje predstavnika bankarskog sektora u Savjetu o lokalnom bankarskom okruženju

▶ Mišljenje predstavnika sektora turizma u Savjetu o lokalnom turizmu

tri godine, gdje se u 2018. godini bilježi značajan pad (6.71 za 2016., 6.86 za 2017., 5.71 za 2018. godinu).

Članovi koji zastupaju bankarski sektor u Savjetu (banke) dali su svom sektoru ocjenu 6.33 u odnosu na ukupnu ocjenu 6.76 što ukazuje na prisutnost kontinuiranog pada ocjene (sa 7.14 za 2016. godinu, na 6.86 u 2017. godini). Navedeno ukazuje na potrebu dalje intenzivne komunikacije sa resornim institucijama u cilju unapređenja stanja u ovoj oblasti.

Dodatno, kada bankarskom sektoru dodamo ocjene osiguravajućih društava, koja su dio finansijskog sektora,

dobijamo ocjenu 6.7 koja je na nivou ukupne ocjene članova Savjeta za bankarski sektor.

Na kraju, članovi koji predstavljaju sektor turizma u Savjetu dali su svom sektoru, prvi put, mnogo nižu ocjenu (ujedno i najnižu do sada) od ostalih članova Savjeta: ocjena 6.4 za 2018. godinu (ostali članovi 6.78). I ovdje možemo zaključiti da je u narednom periodu, kao što je slučaj sa sektorima ICT-a i bankarstva, neophodno intenzivirati komunikaciju sa resornim institucijama u cilju prevazilaženja identifikovanih barijera u poslovanju u sektoru turizma i samim tim unapređenja stanja u ovoj oblasti.

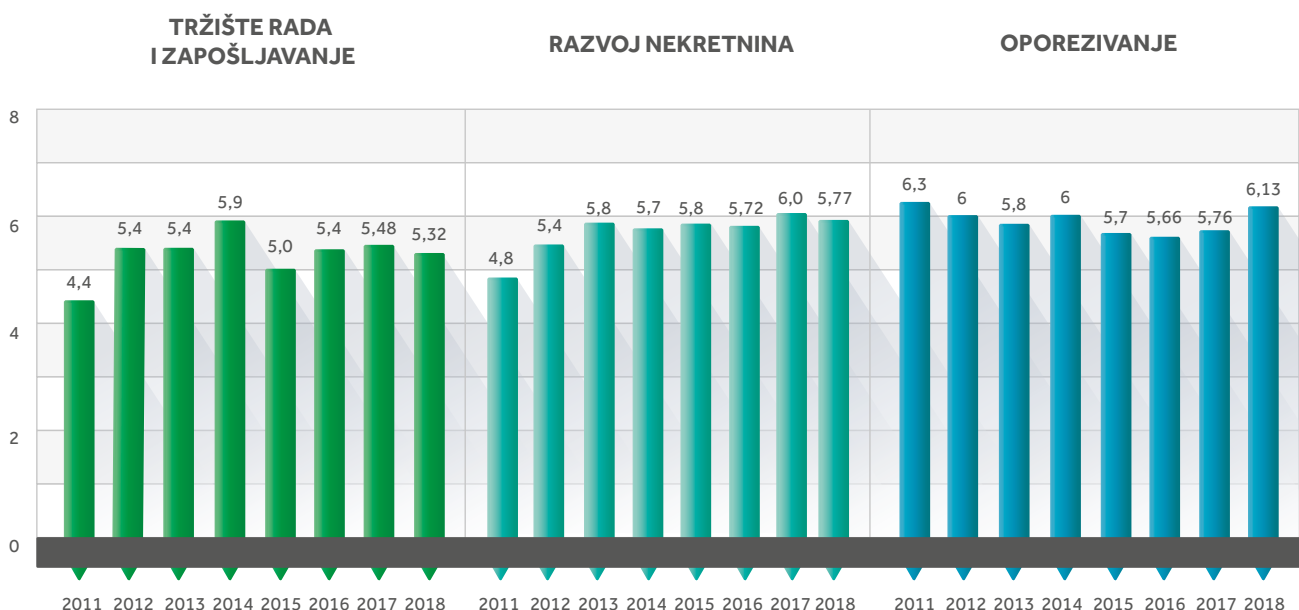
POJEDINAČNE KATEGORIJE OD ZNAČAJA

Da bi ocijenili pojedinačne kategorije od značaja, članovi su analizirali u kojoj mjeri navedene kategorije utiču pozitivno ili negativno na njihovo poslovanje:

- ▶ Tržište rada i zapošljavanje obuhvata nekoliko pitanja poput otpremnina, ugovora na određeno, bolovanja, itd.
- ▶ Razvoj nekretnina za ovu svrhu odnosi se na građevinske dozvole, registraciju, katastar, realizaciju ugovora o hipoteci, procjene nekretnine, itd.
- ▶ Porezi/doprinosi vežu se za razne naknade, takse, namete i sveukupnu usklađenost i transparentnost u plaćanju poreza / izbjegavanju poreza.
- ▶ Korporativno upravljanje obuhvata finansijske izvještaje, propise o stečaju, usklađivanje PDV-a sa revizorskim praksama i praksama Evropske unije.

▶ Vladavina prava i pružanje javnih usluga obuhvata dužinu privrednih sporova i sudskih slučajeva, dozvole i licence, boravišne i radne dozvole, itd.

Navedene kategorije članovi ocjenjuju od 2011. godine i stoga se može uočiti kako se percepcija mijenjala i koji je trend prisutan. Uopšteno, ocjene za 2018. godinu su i dalje prilično niske i kreću se od 5.32-6.29 od mogućih 10. To nas dovodi do zaključka da su ove kategorije iz godine u godinu prepoznate kao prioritete od strane privatnog sektora, jer zahtijevaju sistematski pristup i reformsku agendu, a da se značajniji napredak ni u jednoj od navedenih oblasti ne bilježi.

KORPORATIVNO UPRAVLJANJE

VLADAVINA PRAVA

I ove godine, posebno treba izdvojiti **vladavinu prava**, koja je od ključnog značaja za dalje unapređenje poslovnog ambijenta, a koja konstantno bilježi nisku ocjenu (oko „5 od mogućih 10“) u proteklih 8 godina i u kontinuitetu predstavlja oblast, na koju članovi posebno skreću pažnju sa napomenom da kada je riječ o vladavini prava, nije evidentiran značajniji napredak. Ocjena za 2018. godinu je 5.57 i pokazuje isti trend kao i prethodne godine. Navedeno ukazuje na potrebu značajnog unapređenja stanja u ovoj oblasti, kako bi se eliminisale značajne prepreke za razvoj poslovanja u Crnoj Gori.

Tržište rada i zapošljavanje je u 2018. godini bila posebno aktuelna tema, a ocjena pokazuje da strani investitori vjeruju da je u ovoj oblasti potrebna sistemska reforma u smislu usklađivanja propisa sa standardima Evropske unije. Ocjena 5.32 za 2018. godinu (5.48 za 2017. godinu) govori o potrebi za daljim unapređenjem stanja i da je neophodno intenzivirati reformske procese. Što se tiče nacrta Zakona o radu, naši članovi dije-

le ozbiljnu zabrinutost da mnoga rješenja predložena ovim Zakonom predstavljaju korak unazad i da će imati negativne implikacije na dalji razvoj poslovanja, pa se ta bojazan prepoznala i u odgovorima na upitnik.

Razvoj nekretnina pokazuje pad sa ocjenom 5.77 za 2018. godinu (6 za 2017. godinu) i prati trend koji je prisutan od 2013. godine sa prosječnom ocjenom od oko 5.7 od 10.

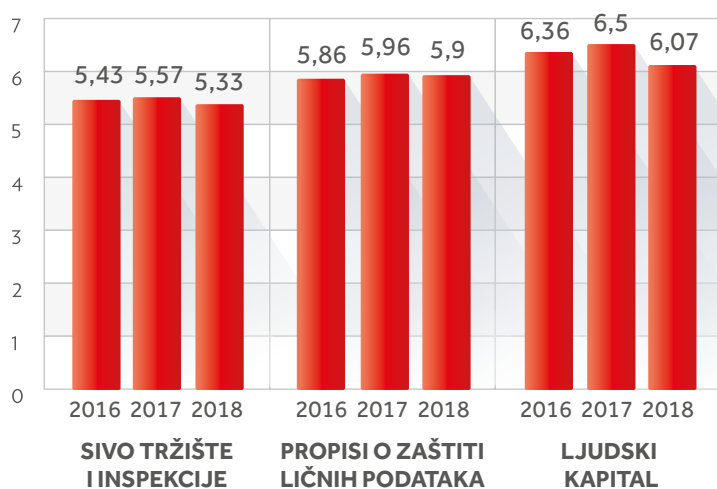
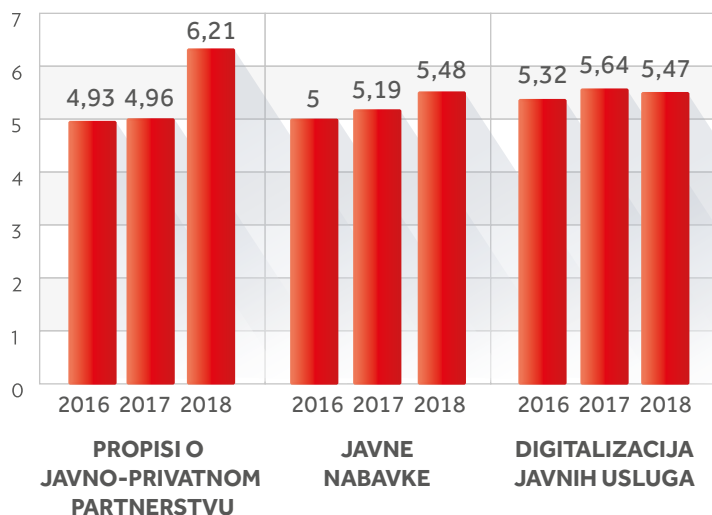
Korporativno upravljanje bilježi rast u 2018. godini sa ocjenom 6.29, pri čemu je prisutan kontinuiran napredak od 2016. godine (6.07 u 2016. godini i 6.17 u 2017. godini).

Oporezivanje bilježi rast u 2018. godini sa ocjenom 6.13 i predstavlja napredak u poređenju sa periodom 2014-2017. godina (6 za 2014. godinu, 5.7 za 2015. godinu, 5.66 za 2016. godinu i 5.76 za 2017. godinu). Istovremeno, ocjena za 2018. godinu predstavlja najbolju ocjenu od 2011. godine (6.3).

NOVE POJEDINAČNE KATEGORIJE/OBLASTI ZA OCJENJIVANJE

Kako bismo dobili detaljnije analize poslovnog okruženja, od 2016. godine uvedeno je nekoliko novih kategorija koje su članovi Savjeta u prethodnom periodu prepoznali kao područja na koja resorne institucije treba da obrate pažnju, jer predstavljaju potencijalne barijere u poslovanju.

Slijedi šest novih kategorija koje su ocijenjene i za 2018. godinu: ljudski kapital, sivo tržište i inspekcije, propisi o javno-privatnom partnerstvu, javne nabavke, digitalizacija javnih usluga, propisi o zaštiti ličnih podataka. Rezultati istraživanja koje smo sproveli među članovima Savjeta:

Generalno posmatrano, ocjene za predstavljene kategorije su niske, za 4 od 6 kategorija one su ispod 6 i tri kategorije bilježe pad u odnosu na prethodne dvije godine. Rezultati koji pokazuju napredak u 2018. godini su propisi o JPP sa povećanjem ocjene sa 4.96 na 6.21 i javne nabavke sa 5.19 na 5.48. Na istom nivou od prethodnih godina nalaze se propisi o zaštiti ličnih podataka, dok pad bilježe oblasti ljudski kapital, digitalizacija javnih usluga i sivo tržište i inspekcija.

Navedeni rezultati ukazuju na potrebu da svih 6 kategorija/oblasti treba da se nađe pri vrhu prioriteta Vlade

Crne Gore za naredni period, kao i da je neophodno sprovesti reformske procese prema najboljim međunarodnim standardima i praksama.

S druge strane, dobijene ocjene pokazuju da će ove kategorije biti prioritete za Savjet u narednom periodu i mi ćemo se truditi da podržimo njihov razvoj i reformski proces. Članovi Savjeta su voljni da se uključe i pomognu donosiocima odluka da se dobiju bolji i brži rezultati.

CRNA GORA
DESTINACIJA
ZA ULAGANJA
SA VELIKIM
POTENCIJALOM

MFIC Montenegrin Foreign
Investors Council

5. CRNA GORA - PREGLED

UVODNA NAPOMENA: *Sa namjerom da Bijela knjiga pruži i širi pregled poslovnog ambijenta, tj. sumira i podatke prikupljene iz drugih relevantnih izvora, u ovom dijelu predstavimo podatke koji su preuzeti iz objavljenih i javno dostupnih lokalnih i međunarodnih izvještaja, a koji mogu biti od koristi korisnicima ovog izdanja. Dakle, podaci ne predstavljaju stavove članova Savjeta ili zvanične stavove Savjeta kao organizacije, tj. nijesu bili predmet istraživanja u formi u kojoj ih prenosimo. Ovom prilikom, zahvaljujemo se organizacijama od kojih su podaci preuzeti.*

Crna Gora je ostvarila određeni napredak i umjereno je spremna za razvoj funkcionalne tržišne ekonomije. Makroekonomska i fiskalna stabilnost jesu ojačane ali potrebno je ulagati još više napora kako bi se riješili trajni izazovi, posebno visoki javni dug. Privreda raste u kontinuitetu od 2013. uz niske ili umjerene stope inflacije. Finansijski sektor je unaprijedio solventnost i likvidnost. Međutim, izvozna baza mora povećati svoj obim i kvalitet kako bi došlo do smanjenja trgovinskog deficita. Slabosti vladavine prava, uključujući nepoštenu konkurenciju u vidu neformalne ekonomije, negativno utiču na poslovno okruženje. Tržište rada suočava se sa strukturalnim izazovima, što se ogleda u malom učešću i visokoj stopi nezaposlenosti.

Kako bi podržala dugoročni rast, Crna Gora mora da posveti posebnu pažnju sljedećem:

- ▶ da nastavi da ulaže napore usmjerene na fiskalnu konsolidaciju da bi se ojačala održivost javnih finansija;
- ▶ da pomogne rješavanje nekvalitetnih kredita;
- ▶ da poboljša fleksibilnost tržišta rada da bi dovela do rasta stope učešća i smanjenja neformalne ekonomije.

Tempo ekonomskog rasta nastavlja da jača. Od 2012. godine, kada je došlo do posljednje epizode recesije, do 2016. godine, crnogorska privreda bilježila je godišnju

stopu rasta od 2,9%. Rast BDP-a dalje se ubrzao u prva tri kvartala 2017. godine, kada je prosječni rast bio 4,4% u odnosu na isti period prethodne godine, kao rezultat privatne potrošnje i investicija. Djelimično je porasla potrošnja domaćinstava zbog rekordne turističke sezone koja je podstakla domaću tražnju i zaposlenost. Do septembra 2017. godine investicije su porasle za 10,5% u odnosu na isti period prošle godine, usljed trošenja javnog kapitala na projekat auto-puta i privatnih investicija u sektoru turizma i energetike. Nakon nekoliko godina u kojima se trošenje zadržavalo na pokrivanje troškova održavanja, potrošnja vlade počela je da raste 2017. godine. Izvoz je podržan ekspanzijom u oblasti turizma. Međutim, sve veća domaća tražnja značila je da rast uvoza takođe odgovara tempu rasta izvoza, što vodi ka negativnom doprinosu od neto izvoza. Pet godina kontinuiranog rasta dovelo je do dalje ekonomske konvergencije sa EU. Tokom 2016. godine BDP po glavi stanovnika izražen u standardu kupovne moći porastao je na 45% prosjeka u EU, što je skok sa 39%, koliko je bio 2012. godine.

Nije bilo značajnih poboljšanja u poslovnom okruženju. U skladu sa Strategijom reforme javne uprave za period

2016–2020. godine, povećao se broj elektronskih usluga koje se nude preko portala eUprava. Takođe se planira optimizacija kapaciteta javnih službi. Međutim, treba rješavati slabo sprovođenje zakona i kašnjenja u dobijanju informacija i usluga. Uvođenje usluga elektronskog katastra koje treba da poboljša ažuriranje podataka i dalje nije završeno. Novi Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata donesen je u oktobru 2017. godine, ali tek treba da se donesu podzakonska akta. U građevinarskoj industriji i dalje postoje izazovi, naročito veliki troškovi dozvola i duge procedure za plaćanje poreza i knjizbu imovine. Uprkos ovim preprekama, broj preduzeća i preduzetnika porastao je tokom 2017. godine za 3,6% u odnosu na isti period prethodne godine. Čini se da su postupci za izlazak sa tržišta uglavnom efikasni, jer 90% stečajnih postupaka traje do šest mjeseci i samo 1% slučajeva traje više od godinu dana. Zaduženost i ograničenja likvidnosti utiču na korporativni sektor. Na kraju 2017. godine, bilo je 16.220 preduzeća i preduzetnika (uključujući i one neaktivne) sa zamrznutim bankarskim računima zbog neplaćenih potraživanja.

Uprkos određenom napretku u pravnim postupcima, dosljedna i efikasna primjena zakonodavstva i dalje je potrebna da bi se obezbijedila pravna sigurnost i predvidivost. Sistem javnih izvršitelja nastavlja da napreduje uvođenjem centralizovanog sistema upravljanja predmetima. U periodu od oktobra 2015. do decembra 2016. godine, riješeno je 50,9% od ukupnog broja izvršnih predmeta, od čega 89,6% kroz potpunu naplatu potraživanja. Alternativno rješavanje sporova ostaje na niskom nivou sa samo 161 predmetom upućenim na medijaciju 2017. godine (tokom 2016. godine bilo ih je 429). Slabosti u oblasti vladavine prava negativno utiču na poslovno okruženje. Investitori se žale na nekonzistentnost zakona, neizvršenje sudskih odluka i miješanje u imovinska prava investitora. Nelojalna konkurencija koju predstavlja neformalna ekonomija takođe se smatra ozbiljnom preprekom.¹

POKRETAČ EKONOMSKOG RAZVOJA CRNE GORE – TURIZAM

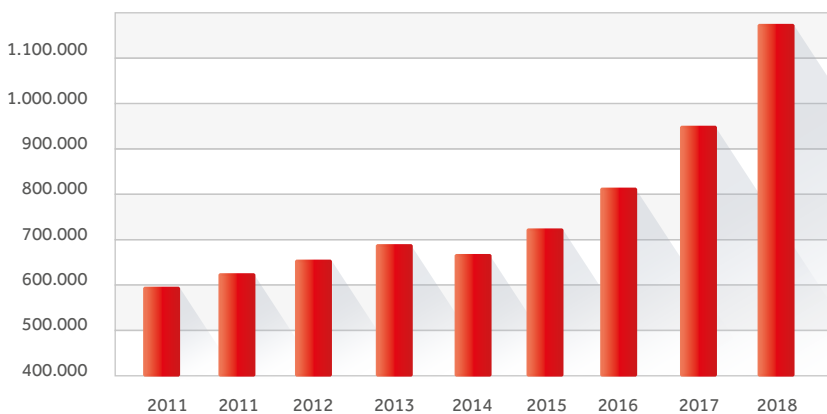
Sektor turizma i tokom 2018. godine dominirao je u makroekonomskom okviru Crne Gore. Očekuje se nastavak dobrog trenda i za narednu godinu, a prema najavama renomiranih svjetskih časopisa, Crna Gora je preporuka za turističku destinaciju sa odličnim ocjenama. Očekivanja su da će se nastaviti trend rasta broja turista, noćenja i prihoda po osnovu potrošnje turista i da će se u narednom desetogodišnjem periodu (direktno i indirektno) bilježiti rast ukupnog učešća turizma u BDP-u po prosječnoj godišnjoj stopi od oko 3,9%.

Shodno podacima za 2017. godinu Crnu Goru je posjetilo preko 2 miliona turista, sa ostvarenih 11,9 miliona noćenja. U 2018. godini ostvareno je 12,7% više posjeta i 8,2% više noćenja turista nego u prethodnoj godini.

Prema zvaničnim podacima Crnu Goru je tokom 2018. godine posjetilo 1.076.848 gostiju koji su boravili u kolektivnom smještaju (hotelski kompleksi), sa ostvarenih 4.208.955 noćenja. Ukupan broj posjeta procjenjuje se na blizu 2,5 miliona turista koji su posjetili Crnu Goru. Ovi podaci su ohrabrujući za dalja ulaganja u turističku privredu i evidentne rastuće prihode po osnovu sektora turizma.

Kontinuirano ulaganje u turizam rezultiralo je povećanjem kvaliteta i kvantiteta smještajnih kapaciteta. U 2017. godini otvorena su 33 hotela sa 1.738 ležaja, u 2018. godini 21 hotel sa 1.570 ležaja, pri čemu je preko 70% novih smještajnih kapaciteta u hotelima.

► DOLASCI TURISTA U KOLEKTIVNOM SMJEŠTAJU U CRNOJ GORI 2010-2018.

*Izvor: MONSTAT

¹ Evropska komisija: Izvještaj za Crnu Goru 2018

USPJEŠAN PROCES EU INTEGRACIJA

Crna Gora je članica Ujedinjenih nacija, NATO-a, Svjetske trgovinske organizacije, Organizacije za bezbjednost i saradnju u Evropi, Savjeta Evrope, potpisnik je Sporazuma o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi i zemlja osnivač Mediteranske unije, a nalazi se i na putu ka pristupanju Evropskoj uniji. Crna Gora je već u zreloj fazi procesa pregovaranja za članstvo u EU i prepoznata je kao lider u procesu integracija u regionu Zapadnog Balkana.

Evropska unija je prioritetna tema za Vladu Crne Gore. Crna Gora se ponosi odličnim rezultatima u procesu pregovaranja i očekuje da će uspješan nastavak reformi obezbijediti da Crna Gora bude prva sljedeća zemlja koja će pristupiti Uniji. Crna Gora je do sada otvorila 30 poglavlja i privremeno zatvorila 3 pregovaračka poglavlja. Vlada intenzivno radi na tome da zadovolji finalne kriterijume i zatvori poglavlja, uz isticanje in-

terne spremnosti za nastavak dobrih rezultata na svim poljima. Povoljna dinamika u pristupnim pregovorima i dalji napredak Crne Gore ka članstvu nastaviće se i u narednom periodu i očekuje se da će Crna Gora ostati uspješan primjer politike proširenja. Nastavak reformi će obezbijediti da Crna Gora bude sljedeća zemlja koja će se pridružiti Evropskoj uniji, a rezultati i iskustvo Crne Gore predstavljaju važan pokazatelj i motivišu ostale zemlje regiona da se približe EU.

Na svom putu ka EU, Crna Gora je fokusirana na unapređenje upravljanja i vladavine prava koji su neophodan uslov da se izgradi sigurno okruženje i zdravo ekonomsko tkivo. U obostranom je interesu i Crne Gore i Evropske unije da se obezbijedi da se politike o spriječavanju korupcije primjenjuju i da imaju snažnu političku pozadinu.

IZVJEŠTAJ EU O NAPRETKU CRNE GORE 2018

Pristupni pregovori sa Crnom Gorom otvoreni su u junu 2012. godine. Do sada je otvoreno 30 pregovaračkih poglavlja, od kojih su 3 privremeno zatvorena. U junu 2017. godine Crna Gora je postala članica NATO Saveza. Crna Gora je nastavila generalno da sprovodi Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, a sastanci zajedničkih tijela po tom sporazumu održani su redovnom dinamikom.

Šest pregovaračkih poglavlja otvoreno je tokom izvještajnog perioda, a jedno je privremeno zatvoreno. Održavanje konferencija o pristupanju bilo je moguće i zbog napretka koji je ostvaren u oblasti vladavine prava, a prema uslovima postavljenim u Pregovaračkom okviru. Napredak ka ostvarivanju prelaznih mjerila postavljenih u poglavljima koja se bave vladavinom prava biće od ključnog značaja za dalji napredak u pristupnim pregovorima.

Kada je u pitanju sposobnost Crne Gore da preuzme obaveze iz članstva, u većini oblasti obavljen je važan posao na usaglašavanju i pripremi za implementaciju pravne tekovine EU. Crna Gora ostvaruje dobar nivo pripremljenosti u oblastima kao što su privredno pravo i vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika. Umjerno je pripremljena u pogledu brojnih poglavlja, kao što su slobodno kretanje roba, poljoprivreda, bezbjednost

hrane, veterinarstvo i fitosanitarna politika. Crna Gora je u ranoj fazi pripreme u pogledu ribarstva i finansijskih i budžetskih odredbi, a na određenom nivou pripremljenosti u oblasti životne sredine i klimatskih promjena, statistike, socijalne politike i zapošljavanja. Dobar napredak postignut je u oblastima privrednog prava, poljoprivrede i ruralnog razvoja, bezbjednosti hrane, veterinarstva i fitosanitarne politike. U oblasti javnih nabavki došlo je do nazadovanja. U budućnosti, Crna Gora treba posebno da se fokusira na politiku konkurentnosti, životnu sredinu i klimatske promjene i javne nabavke. Jačanje administrativnih kapaciteta za osiguranje primjene pravne tekovine EU ostaje značajan izazov za Crnu Goru. Crna Gora nastavlja usaglašavanje sa svim stavovima i deklaracijama zajedničke vanjske i bezbjednosne politike EU.²

2 Evropska komisija: Izvještaj za Crnu Goru 2018

MONTENEGRO

ON ITS EUROPEAN PATH

TRADE & INVESTMENT

- The EU is Montenegro's biggest trading partner
- The EU's contribution to total Foreign Direct Investment in Montenegro was 32% in 2016
- Volume of trade with the EU was €1.1 billion in 2016

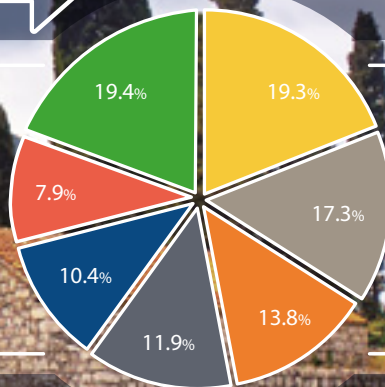

MOBILITY & EMPOWERMENT

- Visa-free travel to the EU since December 2009
- In 2015 - 2016 over 1760 participants in student, academic and youth exchanges under ERASMUS+
- Reforms of the social welfare and child-care systems implemented with EU support

SUPPORT FOR KEY SECTORS 2014-2020 (€270 MILLION)

- Democracy and governance
- Rule of law and fundamental rights
- Environment and climate action
- Transport
- Competitiveness and innovation
- Education, employment and social policies
- Agriculture and Rural Development

EU FUNDING

- The EU is the largest provider of financial assistance to Montenegro
- €506.2 million in EU pre-accession funds 2007-2020
 - €621 million provided in European Investment Bank loans since 1999
 - €81 million provided to date in Western Balkans Investment Framework grants, leveraging investments of € 732 million
 - €15 million for inclusive quality education and employment 2015-2017

SUPPORTING TRANSFORMATION

- Strengthening Democracy: Rule of Law, Justice and Fundamental Rights
- Reforming public administration
- Strengthening competitiveness and supporting business development
- Working towards a cleaner environment and safer food

KEY MILESTONES

DECEMBER 2008

Application for EU Membership

MAY 2010

Entry into force of the Stabilisation and Association Agreement

DECEMBER 2010

Candidate country status granted

JUNE 2012

EU Accession Negotiations opened

JUNE 2018

After six years of accession negotiations, 31 out of 35 negotiating chapters have been opened, of which 3 are provisionally closed

ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement | facebook.com/EUnear | twitter.com/eu_near | Last updated: 07/2018

Source: EU data

*Izvor: www.ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/near_factograph_montenegro.pdf

IZVJEŠTAJ O TRANZICIJI 2018-2019 (EBRD)

KLJUČNE STAVKE

- ▶ **Ima napretka ka eventualnom članstvu u EU.** Evropska komisija je u novoj Strategiji za proširenje objavljenoj u februaru 2018. navela 2025.godinu kao godinu kada bi Crna Gora mogla biti spremna za članstvo, pod uslovom da se ostvari dalji napredak u reformama.
- ▶ **Vlada je počela da primjenjuje strategiju fiskalnog prilagođavanja.** Cilj strategije je da podstakne održivost javnih finansija koje su pod velikim pritiskom zbog troškova vezanih za izgradnju autoputa.
- ▶ **Elektroprivredna kompanija je ponovo u skoro potpunom vlasništvu države.** Vlada i italijanska kompanija A2A dogovorile su se da ubrzaju izvršenje put opcije za udio kompanije u Elektroprivredi.

KLJUČNI PRIORITETI ZA 2019

- ▶ **Fiskalna stabilizacija je ključna za ekonomski rast.** S obzirom da je donijeta solidna fiskalna strategija, Vlada bi trebalo da se pridržava dogovorenih ciljeva, iako se ekonomski rast usporava, kako bi povratila fiskalni balans i smanjila javni dug.
- ▶ **Treba dodatno razvijati projekte obnovljive energije.** Crna Gora ima značajan potencijal u ovom domenu, a dodatni razvoj bi pomogao prelazak zemlje na zelenu ekonomiju i unaprijedio energetske otpornost.
- ▶ **Potrebna su dalja unapređenja ekonomskog upravljanja.** U narednom periodu u fokusu treba da bude razvoj programa E-uprave i jačanje okvira za politiku konkurentnosti.³

MEĐUNARODNI IZVJEŠTAJI

Istraživanja međunarodnih organizacija o zemljama u pogledu ekonomskih uslova za investicije i drugih analiza sa različitih ekonomskih aspekata važan su preduslov pozicioniranja na globalnoj ekonomskoj mapi. Ovaj segment nema samo političku važnost i nije samo parametar za rangiranje loših i dobrih tržišnih igrača već je i osnova za reforme u državama koje teže da budu lideri u investicionom smislu. Ozbiljnije analize eko-

nomskog ambijenta prioritet su za unapređenje politike privlačenja stranih investitora ali i izgradnje ekonomskih projekcija za snaženje privrede u zemlji.

Izvještaji u kojima se analizira i crnogorska ekonomija su: Doing Business Report (Svjetska banka), Izvještaj o ekonomskim slobodama (Heritidž Fondacija), Indeks ekonomskih sloboda (Frejzer Institut) i Indeks globalne konkurentnosti (Svjetski ekonomski forum).

DOING BUSINESS REPORT (SVJETSKA BANKA) - IZVJEŠTAJ O LAKOĆI POSLOVANJA

Crna Gora je u posljednjem Izvještaju DB2019 zauzela 50 mjesto na listi od 190 rangiranih zemalja i time, u poređenju sa prošlogodišnjim Izvještajem sa 42 mjesta, nazadovala za 8 mjesta. Ostvareni pad nije posljedica loših reformi, već izostanka reformi u oblastima važnim za poslovne aktivnosti, posebno u odnosu na druge zemlje čije su reformske mjere bile jače implementirane. Prema ocjenama iz Izvještaja Crna Gora je lošije rangirala u sljedećim oblastima: “započinjanje biznisa”, “zaštita manjinskih investitora”, “prekogranična trgovina”, “izvršenje ugovora”, “rješavanje problema insolventnosti” i “dobijanje električne energije”. Bolja pozicija ostvarena je u sljedećim administrativnim procedurama “izdavanja građevinskih dozvola” i “plaćanje poreza”, dok su bez promjena bili indikatori: “registracija nepokretnosti” i “dobijanje kredita”.

CRNA GORA RANG	DB 2019 50	DB 2018 42
Započinjanje biznisa	90	60
Izdavanje građevinskih dozvola	75	78
Registrowanje nepokretnosti	76	76
Dobijanje kredita	12	12
Zaštita manjinskih investitora	57	51
Plaćanje poreza	68	70
Prekogranična trgovina	47	44
Izvršenje ugovora	44	42
Rješavanje problema insolventnosti	43	37
Dobijanje el. energije	134	127

3 EBRD: Izvještaj o tranziciji 2018-2019

U regionalnom poređenju bolje od Crne Gore ove godine rangirane su Makedonija (10), Slovenija (40), Kosovo (44) i Srbija (48), dok su lošije rangirane Rumunija (52), Hrvatska (58), Bugarska (59), Albanija (63) i Bosna i Hercegovina (89).

U odnosu na prošlogodišnji Izvještaj, pad u rangu na globalnoj listi pored Crne Gore imale su Bugarska, Rumunija, Slovenija, Hrvatska, Kosovo, Srbija i Bosna i Hercegovina, dok su napredovanje u rangu ostvarile Makedonija i Albanija.

ZEMLJA	DB 2019	DB 2018	DB 2017
Crna Gora	50	42	51
Makedonija	10	11	10
Bugarska	59	50	39
Rumunija	52	45	36
Slovenija	40	37	30
Hrvatska	58	51	43
Albanija	63	65	58
Kosovo	44	40	60
Srbija	48	43	47
BIH	89	86	81

INDEKS GLOBALNE KONKURENTNOSTI (SVJETSKI EKONOMSKI FORUM)

Konkurentnost crnogorske ekonomije, prema analiza Svjetskog ekonomskog foruma, zabilježila je napredak gledano prema poziciji na rang listi. Crna Gora se prema indeksu našla na 71. mjestu (od 140 država svijeta), sa napredovanjem u odnosu na poziciju iz prethodne godine.

U regionalnom poređenju na ljestvici globalne konkurentnosti, pored Crne Gore napredovale su: Srbija (5 mjesta) i Albanija (4 mjesta), dok je Slovenija zadržala istu poziciju.

Lošiju poziciju ostvarile su: Hrvatska (2 mjesta) i Bosna i Hercegovina (1 mjesto).

ZEMLJA	2018	2017
Slovenija	35	35
Crna Gora	71	73
Srbija	65	70
Hrvatska	68	66
Albanija	76	80
Makedonija	84	n/a
BIH	91	90

OSTALI IZVJEŠTAJI

Crna Gora generalno je unaprijedila svoje pozicije u odnosu na prve izvještaje koji ocjenjuju ekonomske slobode u zemlji prema ocjenama izvještaja Frejzer instituta gdje se rangira od 2007, odnosno Heritidž fondacije od 2009. godine. Shodno ocjenama Frejzer instituta, bolje rangirane zemlje u regionu od Crne Gore sa rangom na 72. mjestu su Makedonija (68) i Slovenija (71), dok su lošije rangirane Hrvatska (75), Srbija (84) i BIH (98).

Prema ocjenama Heritidž fondacije, februara 2019. godine Crna Gora zabilježila je pad ekonomskih sloboda sa nazadovanjem sa 68 na 92 mjesto. Od zemalja

iz okruženja prema posljednjim podacima ispred Crne Gore nalaze se: Makedonija (33), Kosovo (51), Slovenija (58), Albanija (52), Srbija (69), Bosna i Hercegovina (83) i Hrvatska (86). Loša pozicija iz posljednjeg izvještaja rezultat je nazadovanja u tri indikatora „javna potrošnja“, „fiskalna stabilizacija“ i „monetarne slobode“. Međutim istovremeno, napredak je ostvaren u 6 indikatora, uključujući posebno značajno poresko opterećenje, slobodu tržišta rada i slobodu biznisa.

Crna Gora je obuhvaćena Indeksom percepcije korupcije, koji objavljuje Transparency International sa ocjenom 46 i zauzela je 64. poziciju u odnosu na 180 zemalja

*Izvor: www.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf

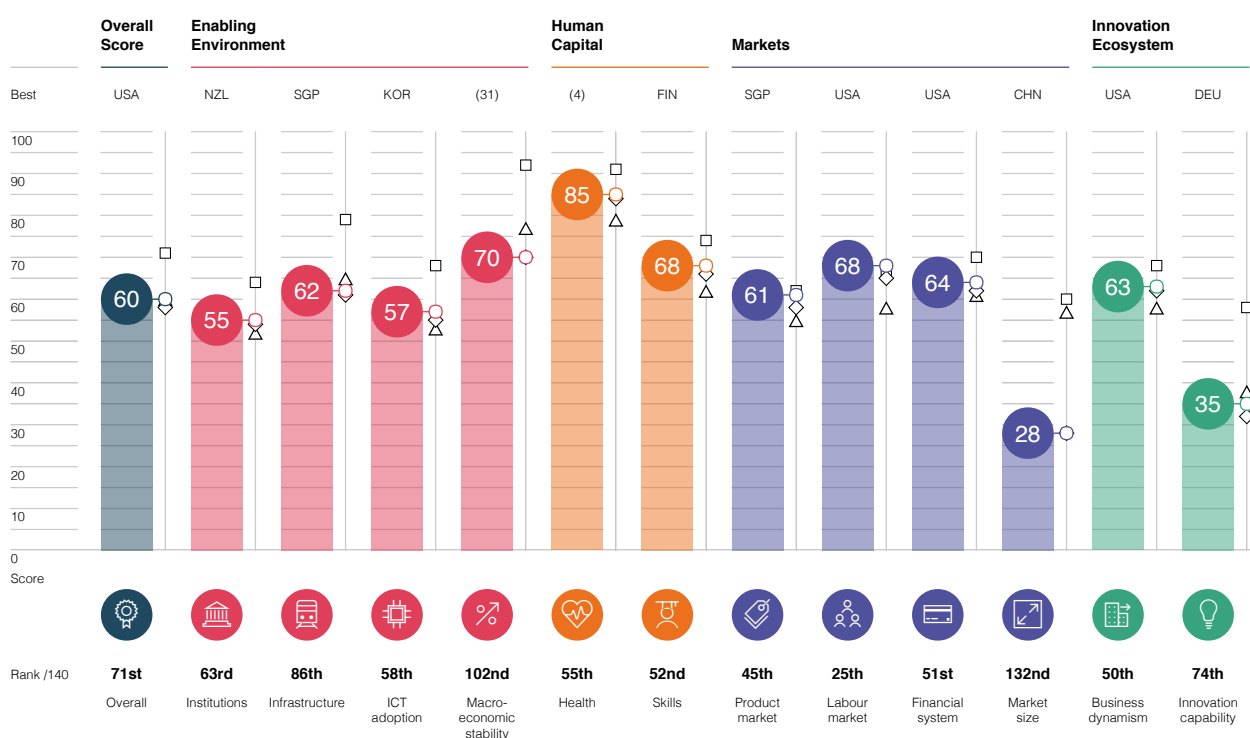
Montenegro

Global Competitiveness Index 4.0 2018 edition

Rank in 2017 edition: 73rd/135

Performance Overview 2018

Key ◇ Previous edition △ Upper middle income group average □ Europe and North America average

Selected contextual indicators

Population millions	0.6	GDP (PPP) % world GDP	0.01
GDP per capita US\$	7,647.0	Unemployment rate %	16.1
10-year average annual GDP growth %	2.0	5-year average FDI inward flow % GDP	11.6

Social and environmental performance

Environmental footprint gha/capita	3.4	Income Gini 0 (perfect equality) -100 (perfect inequality)	31.9
Global Gender Gap Index 0-1 (gender parity)	0.7		

Montenegro

← Previous: #91 Saudi Arabia

Next: #93 Honduras →

OVERALL SCORE **60.5**

WORLD RANK **92**

RULE OF LAW

Property Rights	55.4 ▲
Government Integrity	39.5 ▲
Judicial Effectiveness	51.8 ▲

GOVERNMENT SIZE

Government Spending	32.6 ▼
Tax Burden	85.3 ▲
Fiscal Health	23.2 ▼

REGULATORY EFFICIENCY

Business Freedom	73.3 ▲
Labor Freedom	73.4 ▲
Monetary Freedom	81.6 ▼

OPEN MARKETS

Trade Freedom	84.7 —
Investment Freedom	75.0 —
Financial Freedom	50.0 —

svijeta. Budući da je u prošlogodišnjem Izvještaju koji je obuhvatao 176 zemalja svijeta, Crna Gora, sa ocjenom 45, zauzela 64. poziciju, može se konstatovati da je Crna Gora zadržala poziciju uz porast dodijeljenih bodova za 1 bod. Sa svojom pozicijom Crna Gora je prema Indeksu percepcije korupcije 2017, bolje rangirana od Srbije (77), BiH (91), i Makedonije (107), dok se Slovenija (34) i Hrvatska (57) nalaze na boljim pozicija-

ma. Navedeno ukazuje na prepoznate napore države u suzbijanju korupcije što je važna preporuka za investicione tokove.

Kreditne rejting agencije koje prate Crnu Goru Moody's i Standard and Poor's ocijenili su stabilizaciju javnih finansija i svojim ocjenama dali podsticaj daljim reformama fiskalne konsolidacije, što posebno ukazuje na stabilan i pozitivan outlook zadnjih ocjena ovih agencija.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Doing business	84	77	65	56	56	51	44	36	46	51	42	50	
Indeks percepcije korupcije - transparency international	84	85	69	69	66	75	67	76	61	64	64	67	
Ekonomске slobode - Heritage fondacija	-	-	94	68	76	72	70	68	66	65	83	68	92
Svjetske ekonomske slobode - Frejzer Institut	76	58	78	47	37	28	49	38	62	59	85	72	
Indeks globalne konkurentnosti - WEF	82	65	62	49	60	72	67	67	70	82	77	71	
Kreditni rejting - Standard & Poor's	BB+	BB+	BB+	BB	BB	BB-	BB-	BB-	B+	B+	B+	B+	
Kreditni rejting - Moody's	-	Ba2	Ba3	Ba3	Ba3	Ba3	Ba3	Ba3	Ba3	Ba1	Ba1	Ba1	

VAŽNI DOGAĐAJI U 2018. GODINI

SAMIT EU-ZAPADNI BALKAN: UNAPREĐENJE POVEZANOSTI I SIGURNOSTI U REGIONU

Na samitu lidera Evropske unije i zemalja Zapadnog Balkana održanom 17. maja 2018. godine u Sofiji potvrđena je evropska perspektiva za region i predstavljen je niz konkretnih mjera kako bi se ojačala saradnja na poljima povezanosti, bezbjednosti i vladavine prava.

Žan-Klod Juncker, predsjednik Evropske komisije, izjavio je: “*Ovaj samit nam omogućava da podstaknemo veće zblizavanje sa našim prijateljima sa Zapadnog Balkana, koji su, korak po korak, svakim danom sve bliži Evropskoj uniji – svako po svom tempu i prema svojim zaslugama. Biti dio Evropske unije znači dijeliti vrijednosti i principe, uključujući poštovanje vladavine prava, nezavisnost sudstva i slobodu izražavanja – jer je Evropska unija najprije zajednica vrijednosti i prava.*”

Samit i potpisana Sofijska deklaracija ističu značaj trajne posvećenosti Zapadnog Balkana vladavini prava, borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala, dobrom upravljanju, kao i poštovanju ljudskih i manjinskih prava. Efikasno sprovođenje reformi u ovim područjima ključno je za dalji napredak regiona na evropskom putu. Lideri Evropske unije i Zapadnog Balkana dogovorili su brojne aktivnosti kako bi unaprijedili energetske i saobraćajnu infrastrukturu, kao i digitalnu povezanost u regionu. Partneri Evropske unije i Zapadnog Balkana postavili su temelje za još bližu saradnju u domenima bezbjednosti, migracija i geopolitičkih izazova.

POVEZIVANJE INFRASTRUKTURE, PRIVREDA I LJUDI

Kako bi se sprovela Sofijska deklaracija i pripremila Strategija za Zapadni Balkan Evropske komisije i njenih šest inicijativa, predsjednik Juncker je danas objavio novi paket mjera kojima se podstiče povezanost u regionu i Evropskoj uniji, a posebno kroz Zapadnobalkanski investicioni okvir.

► EU će obezbijediti bespovratna sredstva za dodatnih 11 saobraćajnih projekata visokog prioriteta (putevi, željeznica, luke) vrijednih 190 miliona eura. Investicija može iznositi i do 1 milijarde eura uz kredite međunarodnih finansijskih institucija. Ovo uključuje finansiranje prve dvije dionice “Autoputa mira” (Niš – Priština – Drač) i “Plavog autoputa” duž Jadranske obale.

► Za razvoj nove Digitalne agende za Zapadni Balkan, EU je izdvojila 30 miliona eura za investicije u širokopoljane mreže u regionu. Partneri su se usaglasili da prošire aranžmane unutar regiona za smanjenje troškova rominga dok će EU istovremeno pripremiti plan za smanjenje troškova rominga između Zapadnog Balkana i EU.

► Pored toga, EU će podržati energetske tranzicije regiona kroz promociju obnovljivih izvora energije, uključujući održivu upotrebu hidroenergije.

► U oblasti ekonomske povezanosti, Komisija će nastaviti da podržava postojeći plan regiona za razvoj Regionalnog ekonomskog područja, te je Samit pozdravio obavezivanje na unapređenje rada u pogledu priznavanja kvalifikacija, kao i olakšavanja trgovine unutar Zapadnog Balkana.

► Komisija će povećati svoju podršku za mlade i obrazovanje, naročito putem udvostručavanja sredstava za program Erasmus+ za region kao i kroz pokretanje pilot-projekta za mobilnost i stručno obrazovanje i obuku. Komisija će takođe uspostaviti “Omladinski Lab Zapadnog Balkana” u 2018. godini i time otvoriti prostor inovativnim politikama koje će se baviti potrebama mladih ljudi. Na kraju, podržaće proširenje Regionalne kancelarije za saradnju mladih i uvesti unutarregionalne šeme mobilnosti.

Dalji elementi godišnjeg Paketa povezanosti EU biće predstavljeni kasnije tokom godine. Pored toga, partneri su se obavezali na Digitalnu agendu za Zapadni Balkan. Ona će podržati kretanje Zapadnog Balkana ka digitalnoj ekonomiji i uključuje korake poput plana za smanjenje troškova rominga kao i paket tehničke pomoći za potencijalne investicije u oblasti poput širokopoljanskog interneta.

Izvor: www.ec.europa.eu

SAMIT ZAPADNOG BALKANA: LONDON 2018

Ujedinjeno Kraljevstvo je 10. jula 2018. godine pozdravilo šefove država učesnica Berlinskog procesa, predsjednike vlada Bugarske i Grčke kao i predstavnike Evropskih institucija, međunarodnih finansijskih institucija, Savjeta za regionalnu saradnju (RCC) i Regionalne kancelarije za saradnju mladih (RYCO). Londonski samit nastavak je prethodnih samita u Berlinu, Beču, Parizu i Trstu u sklopu Berlinskog procesa. Takođe je i nastavak Investicionog samita Zapadnog Balkana EBRD održanog u Londonu 25. februara 2018., Digitalnog samita održanog u Skoplju 18. aprila 2018. godine i Samita EU – Zapadni Balkan održanog u Sofiji 17. maja 2018. U fokusu Samita bila su tri područja:

- ▶ povećanje ekonomske stabilnosti kroz unapređenje poslovnog okruženja, ohrabrivanje preduzetništva, rješavanje problema nezaposlenosti mladih i poboljšanje regionalne međupovezanosti,
- ▶ jačanje regionalne bezbjedonosne saradnje kako bi se odgovorilo na zajedničke prijetnje, uključujući korupciju, organizovani kriminal, trgovinu ljudima, drogom i oružjem, terorizam i nasilni ekstremizam,

▶ unapređenje političke saradnje radi rješavanja bilateralnih sporova i prevazilaženja problema koji su proistekli iz sukoba devedesetih, kao i jačanje demokratije.

Na samitu je UK najavila da će obezbijediti 10 miliona funti kako bi se omogućilo mladim ljudima na Zapadnom Balkanu da razvijaju digitalne vještine i prilike za zapošljavanje. Finansiranje podrazumijeva obuke koje će Britanski savjet organizovati u svakoj osnovnoj školi u regionu, koje školuju oko million djece, što će poboljšati digitalnu pismenost i ključne vještine u regionu, a povećaće i šanse za zapošljavanje omladine u regionu.

UK je takođe najavila širenje Globalnog programa za preduzetništvo što će podstaći preduzetnički duh i obezbijediti mentorstvo talentovanim mladim ljudima kako bi se unaprijedio postojeći biznis.

Preko 140 predstavnika civilnog društva i mladih iz regiona prisustvovalo je Forumu civilnog društva i mladih u sklopu Londonskog samita.

Izvor: www.gov.uk

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Generalno posmatrano u međunarodnim okvirima Crna Gora po ekonomskim ocjenama održava stabilne ocjene. Donosioci odluka bi suštinski trebalo da ocjene međunarodnih izvještaja usmjere na efikasniju implementaciju reformi i intenzivniju primjenu inovativnih rješenja. Navedeno posebno u regionalnom rangu uvažavajući da su sve zemlje jednako naklonjene privlačenoj investiciji i kreiranju boljih uslova za biznis. Stoga, Crna Gora bi morala uložiti nove napore ne samo u očuvanju postojećih pozicija nego i napredovanju bržim tempom od drugih.

U tom dijelu važne su sljedeće preporuke:

- ▶ efikasnija implementacija reformi u dijelu registracije preduzeća, ali i dalji koraci na unapređenju poreskih procedura;
- ▶ značajna modernizacija rada katastarskih i notarskih službi, posebno u dijelu poštovanja rokova u postupcima, smanjenja troškova, ali i uvođenja savremenih elektronskih sistema koji bi u mnogome skratili postupke registracije;
- ▶ kreiranje osnova za dalja infrastrukturna ulaganja,

kako u dijelu saobraćajne infrastrukture, tako i komunalne, ali i primjena politike intenzivnih mjera za dalja ulaganja u ključnim sektorima turizma i poljoprivredne proizvodnje;

- ▶ nastaviti sa mjerama rasta slobode i fleksibilnosti na tržištu rada, unapređenja politike obrazovanja i zdravstva sa kreiranjem osnova za investiciona ulaganja;
- ▶ nastaviti sa politikom unapređenja rada administracije i podizanja efikasnosti na svim nivoima, posebno u dijelu veće konzistentnosti u implementaciji politika na lokalnom i državnom nivou;
- ▶ kreirati osnove za dalju politiku javnih finansija sa posebnim osvrtom na nove investicione aktivnosti koje mogu doprinijeti stabilizaciji javnih finansija sa smanjenjem deficita i održavanja javnog duga.

U pogledu političkih pozicija Crna Gora se tradicionalno drži na nivou stabilnih zemalja sa jasnim porukama iz međunarodne zajednice da je pouzdan i politički uzoran partner. Navedeno kako u dijelu NATO zajednice, tako i brzog integracionog procesa prema Evropskoj uniji.

MFIC Montenegrin Foreign
Investors Council

PROCES EU INTEGRACIJA,
ČLANSTVO U NATO-U I
REGIONALNE INICIJATIVE
KLJUČNI SU
ZA VLADAVINU PRAVA

6. EVALUACIJA REGULATORNOG OKRUŽENJA U CRNOJ GORI

Važan dio aktivnosti Savjeta stranih investitora, koji je takođe predstavljen i u svakom izdanju Bijele knjige, jeste ocjena regulatornog okruženja u zemlji. Članovi Savjeta koriste razne kanale i mehanizme da izraze svoja opažanja, komentare i sugestije vezane za specifična pitanja koja smatraju da se mogu unaprijediti, kako bi se bolje zadovoljile potrebe poslovnog i ekonomskog razvoja i kako bi se ažurirali i unaprijedili propisi koji dovedu do barijera u poslovanju i uskladili se sa modernim međunarodnim standardima i najboljim praksama. Pored efikasnog zakonodavstva koje je usklađeno sa modernom praksom i usvojeno uz učešće svih važnih zainteresovanih strana, „regulatorno okruženje“ podrazumijeva i implementaciju, izvršenje i sudsku praksu kao važne elemente i preduslove za atraktivno i stimulatивно poslovno okruženje u Crnoj Gori.

S tim u vezi, u ovom dijelu predstavljamo utiske članova Savjeta po pitanju ključnih oblasti koje su im bile važne tokom 2018. godine i koje će Savjet nastaviti da prati i u narednom periodu. Prvo ćemo predstaviti opšte teme, kao što su **poslovno okruženje, proces usvajanja i sprovođenja propisa, javna uprava, siva ekonomija, oporezivanje, različiti iznosi fiskaliteta na opštinskom nivou.**

POSLOVNI AMBIJENT

Predvidljiv poslovni ambijent jedan je od ključnih preduslova za investitore, a upravo čestim izmjenama propisa – izmjenama procedura, uslova, poreskih stopa i ostalih davanja – donosioci odluka mogu negativno uticati na poslovni ambijent i sigurnost poslovanja. Kao što smo i ranije navodili, promjene su neizbježne i u velikom broju slučajeva poželjne jer je proces usklađivanja crnogorskog zakonodavstva sa naprednijim ekonomijama dugoročan i kompleksan. S druge strane, način na koji se njima upravlja i na koji se one implementiraju u regulatorni ambijent je ono što čini razliku između stabilnog, predvidljivog ambijenta koji omogućava kompanijama da planiraju i investiraju, i onog ambijenta u kojem investitori donose konzervativne investicione odluke jer nisu u mogućnosti da predvide uslove koji ne bi trebalo da se mijenjaju bez najave, detaljnih analiza o uticaju na privatni sektor i dovoljnog perioda za investitore da se adaptiraju na njih. Vrlo je važno da donosioci odluka razumiju da prilagođavanje privatnog sektora na nove uslove i procedure podrazumijeva vrlo često neplanirane troškove, dodatne obuke ili dodatnu radnu snagu i vrijeme.

PROCES USVAJANJA I SPROVOĐENJA ZAKONA

Godinama unazad, pa i za period na koji se ova Bijela knjiga odnosi, strani investitori, a po našem vjerovanju i dobar dio domaćih, imaju primjedbe na proces donošenja zakona, tj. na propisanu proceduru javne rasprave čije formalno sprovođenje podrazumijeva da su sve zainteresovane strane konsultovane, da su imale vremena i načina da reaguju, da se njihov glas čuo i razumio. Naše iskustvo ne ide u prilog ovoj konstataciji jer često čujemo primjedbe članova da nisu zadovoljni ovim procesom, da nisu bili informisani na vrijeme (što često podrazumijeva da treba da budu uključeni i prije raspisivanja javne rasprave kada su u pitanju ključna zakonska rješenja), da primjedbe nisu ozbiljno razmatrane, a samim tim i usvojene. Namjera državnih organa da istinski uključi privatni sektor u proces donošenja zakona često se čuje, ali u praksi nemamo jednako često takve primjere. Navodimo primjere koji nisu predstavili najbolju praksu: donošenje Zakona o prostornom planiranju i izgradnji, Zakona o radu, Zakona o javnim nabavkama, Zakona o javno-privatnom partnerstvu itd...

Savjet stranih investitora pozdravlja donošenje nove Uredbe o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija, kojom je, izme-

đu ostalog propisano da se u slučaju sprovođenja javne rasprave o tekstu nacрта zakona, objavljuje i sprovedena analiza procjene uticaja propisa (RIA). Analiza procjene uticaja propisa (RIA) treba da ima za cilj da analitički i sistematski odgovori na pitanje da li je regulatorna intervencija potrebna, i ako jeste koja od definisanih regulatornih opcija predstavlja najbolje rješenje za problem, kao i da predstavi analizu uticaja rješenja iz propisa na privredu, kroz definisanje direktnih, indirektnih, pozitivnih i negativnih uticaja i predoči kakve troškove će primjena propisa stvoriti privredi.

Dalje, najveći izazov u praksi jeste primjena propisa, a ovaj složeni proces prepoznat je u svim izvještajima koji prate razvoj Crne Gore. U tom smislu, Savjet koristi svaku priliku da ukaže na važnost vladavine prava, da pruži konkretne primjere koji pokazuju koliko je hitno donijeti određena poboljšanja i da pokaže da je to barijera koja šteti poslovanju. Svjedoci smo dugih sudskih postupaka koji gube smisao zbog dužine trajanja, neodrživih presuda, kašnjenja u usvajanju propisanih podzakonskih akata, nejasnih propisa i mogućnosti neujednačenog tumačenja...

Na kraju, primjena zakona direktno ima uticaj na sve reformske procese na način što čak i dobre reforme ne daju rezultate ako primjena nije u skladu sa planom i očekivanjima.

JAVNA UPRAVA

Prednosti efikasne javne uprave su sveopšte poznate i nije ih potrebno detaljno obrazlagati. Međusobno razumijevanje i partnerski odnos u kojem obje strane znaju svoju ulogu su ključni. Vrijeme se isto ne mjeri u državnom i privatnom sektoru i zato je važno jasno propisati sve procedure i rokove, posebno imajući u vidu potrebe tržišta i štetu koju investitor trpi ukoliko su oni nepotrebno dugi. Često investitori, tj. investicije, zavise od “pojedinaca” u javnom sektoru i njihovog ličnog tumačenja, a ne od jasnih administrativnih procedura koje ne ostavljaju prostora za pojedinačna tumačenja što direktno šteti poslovnom ambijentu i utiče negativno na predvidljivost poslovanja. I dalje imamo primjera nedostatka koordinacije i saradnje između državnih organa što često dovodi do situacija da je investitor primoran da pribavlja razne potvrde/uvjerenja koje bi državni organi trebalo međusobno da razmjenjuju.

Savjet često navodi digitalizaciju javne uprave kao jedan od ključnih procesa koji će uticati na efikasnost, profesionalnost javne uprave, a samim tim i na smanjenje korupcije. Jednošalterski princip bi trebalo proširiti na cijeli niz usluga kako na državnom, tako i na lokalnom nivou.

U januaru 2018. godine, Vlada Crne Gore je donijela Akcioni plan za sprovođenje Strategije reforme javne uprave 2018-2020 sa fokusom na sljedeće oblasti: organizacija i odgovornost u sistemu javne uprave, pružanje usluga, službenički sistem i upravljanje ljudskim resursima, razvoj i koordinacija javnih politika, upravljanje javnim finansijama, posebna pitanja sistema lokalne samouprave i strateško upravljanje procesom reforme javne uprave i finansijska održivost. Kada je riječ o implementiranim aktivnostima, donijeti su srednjeročni program rada Vlade 2018-2020 i Plan optimizacije javne uprave 2018-2020; počeli su se primjenjivati Zakon o državnim službenicima i namještenicima i Zakon o lokalnoj samoupravi, povećan je broj eServisa za 83% (456) i kreiran registar eLicenci na portalu eUprave. U Izvještaju o implementaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije reforme javne uprave 2016-2020, za period januar-jul 2018. godine, konstatovano je da je stepen realizacije planiranih aktivnosti 57%, pri čemu se realizovane četiri aktivnosti, dok su tri aktivnosti realizovane djelimično.

SIVA EKONOMIJA

Imajući u vidu povećanja fiskalnih nameta tokom prethodnih godina, a posebno imajući u vidu povećanje PDV-a i akciza, siva ekonomija je kontinuirano tema od značaja za Savjet. Kada su u pitanju fiskalni uzroci, prisustvu sive ekonomije doprinose komplikovane i skupe poreske procedure, veliko fiskalno opterećenje zarada i postojeća socijalna politika po kojoj socijalna davanja ostvaruje i radno sposobno stanovništvo, nedovoljno transparentan poreski sistem, nedovoljno obučena i opremljena poreska administracija, nedovoljan kvalitet usluga javnog sektora, kao i visok stepen tolerancije društva prema sivoj ekonomiji. Dodatno, usljed niske produktivnosti privredni subjekti opredjeljuju se da poslovanje u potpunosti ili djelimično prenesu u neformalni sektor i to na način da ne izmiruju poreske obaveze. Visok nivo gotovine u finansijskim transakcijama i neformalni izvori finansiranja svakako doprinose ovoj "pojavi".

Shvatajući neformalnu ekonomiju kao veliku prepreku za konzistentan ekonomski rast, naročito imajući u vidu njenu širinu, za Vladu Crne Gore 2018. godina bila je posebno izazovna. Odlučnost da se ograniči prostor za neformalno poslovanje Vlada je iskazala već u januaru kada je, kao odgovor na rast sive ekonomije u trgovini akciznim proizvodima, formirala Komisiju za suzbijanje sive ekonomije sa mandatom da bude podrška inspekcijским organima i da podstiče zajedničke aktivnosti inspekcija. Komisijom predsjedava potpredsjednik Vlade za ekonomsku politiku i finansijski sistem, a čine je još

i predstavnici Ministarstva finansija, Uprave policije, Uprave carina, Poreske i Uprave za inspekcijske poslove.

Sprječavanje gubitka budžetskih prihoda kroz kanale sive ekonomije, sa ciljem da se smanji njen obim i negativan uticaj na efikasnost ekonomske politike, nastavlja da bude u vrhu prioriteta rada Vlade Crne Gore. Paralelno radeći na unapređenju poslovnog ambijenta i eliminisanju normativnih uzroka sive ekonomije, Vlada je tokom 2018. godine, preko nadležnih inspekcijских organa, intenzivirala obračun sa neformalnom ekonomijom kroz rad naročito poreskih, tržišnih i carinskih inspektora.

Razumijevajući da visoki administrativni troškovi utiču na ekonomsku aktivnost i predstavljaju ozbiljnu biznis barijeru, zajednički rad Vlade i poslovne zajednice na Zakonu o administrativnim taksama i Zakonu o lokalnim komunalnim taksama dao je rezultate. Početkom 2019. godine Vlada je usvojila Predlog Zakona o administrativnim taksama kojim su smanjene 72 takse ili 11 % od ukupnog broja, odnosno ukinute 49 takse ili 7 % od ukupnog broja. Takođe, Predlogom Zakona o lokalnim komunalnim taksama ukinuta je mogućnost uvođenja pojedinih taksi što će doprinijeti smanjivanju troškova poslovanja, posebno kod mikro i malih preduzeća i posljedično jačanju konkurentnosti domaće privrede. Savjet stranih investitora podržava i izmjene Zakona o strancima koje je predložila grupa poslanika, a kojima se rok za izdavanje dozvole skraćuje sa 20 na 15 dana, ali i rok prijave na obavezno socijalno osiguranje sa 8 dana na 24 časa kako bi se ograničio prostor poslodavcima da izbjegavaju zakonsku obavezu prijave stranaca na obavezno osiguranje.

Kako je naglašeno iz Vlade Crne Gore, prethodna godina protekla je u znaku intenzivnog rada na novoj zakonskoj regulativi koja se tiče tržišta rada i inspekcijского nadzora, novog načina fiskalizacije prometa, stvaranju pretpostavki za uvođenje dodatnih mjera zaštite od falsifikovanja akciznih markica, analiziranju poreskog opterećenja rada, tako da će konkretni rezultate ovih aktivnosti biti efektuirani ove godine, što ima za cilj značajno ograničavanje prostora za neformalnu ekonomiju.

U cilju stvaranja pretpostavki za suzbijanje nelegalnog prometa i sivog tržišta kod prometa akciznim proizvodima kao i uvođenja dodatnih mjera zaštite od falsifikovanja akciznih markica, Vlada je donijela Uredbu o dopuni uredbe o obilježavanju duvanskih proizvoda i alkoholnih pića kontrolnim akciznim markicama kao i Uredbu o izmjeni uredbe o uslovima i postupku za ostvarivanje prava na oslobođenje od plaćanja carine kako bi ograničili količine pića koje unose fizička lica uz pravo na oslobođenje od plaćanja carine. Količine su limitirane tako

da se ne dovodi u pitanje njihov nekomercijalni karakter - količina piva koja se unosi u ličnom prtljagu putnika uz pravo na oslobođenje od plaćanja carine ograničena je sa važećih 16 litara na 2 litra, odnosno količina gazirane vode sa dodatkom šećera do 2 litra.

Takođe, Vlada je podržala realizaciju Programa osposobljavanja i zapošljavanja mladih sa stečenim visokim obrazovanjem na poslovima sprječavanja neformalnog poslovanja „Stop sivoj ekonomiji“ posredstvom kojeg je angažovano 180 lica sa evidencije nezaposlenih na poslovima pružanja tehničke podrške i pomoći službenim licima Uprave za inspeksijske poslove, Uprave policije i Poreske uprave.

Tokom prošle godine, kako je saopšteno iz Vlade, oduzeto je akcizne robe u vrijednosti preko 4,4 mil € od čega cigarete čine najveći dio, preko 4,1 mil € što je rezultat zajedničkih akcija Uprave policije, Uprave carina i Tužilaštva. Tržišna, turistička, carinska i inspekcija rada izrekli su, prema preliminarnim izvještajima, novčane kazne u vrijednosti od preko 5,3 miliona €. Akcentat je stavljen i na praćenje izdatih radnih dozvola za strance i prijavu na obavezno socijalno osiguranje. Naime, Svjetska banka je u svom izvještaju „Radna mjesta i rast“ ukazala da poslodavci daju prednost stranoj radnoj snazi jer su u mogućnosti da neformalno zapošljavaju. U turizmu je u fokusu bila kontrola prijave i odjave turista i izdavanje smještajnih kapaciteta preko online platformi, što je sveukupno doprinijelo rastu prihoda od turizma.

OPOREZIVANJE

Crna Gora je generalno prepoznata kao zemlja s niskim poreskim režimom. Veoma je dobro imati takav imidž u poslovnoj zajednici, međutim, to je samo dio priče, jer porez na dobit od 9% nije jedina stavka koju treba uzeti u razmatranje prilikom diskusije o poreskoj politici. Investitori pokazuju zabrinutost za ekonomsku stabilnost u zemlji zbog discipline plaćanja poreza, odnosno zbog nedostatka sistematske i stroge naplate poreza. Sa našeg stanovišta, „disciplina“ direktno utiče na konkurentnost kompanija na tržištu i nejednake uslove poslovanja. Izmjena poreske politike negativno utiče na predvidljivost investicija i opštu privlačnost zemlje. Neophodna je veća predvidljivost poslovnog okruženja i transparentnost planiranja, a posebno planiranja poreske politike. Na taj način bi se omogućilo kompanijama da planiraju poslovne aktivnosti i razmatraju dodatne investicije u odnosu na konzervativan i oprezan pristup kojima kompanije pribjegavaju usljed sve većeg broja novih poreza.

Kako je saopšteno iz Ministarstva finansija, tokom 2018. godine su izvršene izmjene **Zakona o akcizama** kojim se izvršilo revidiranje važećih akciznih stopa utvrđenih akciznim kalendarom. Naime, navedenim zakonom izvršeno je revidiranje postojećeg nivoa akciznog opterećenja za cigarete, fino rezani duvan, etil alkohol, ugalj i gaziranu vodu sa dodatkom šećera.

U dijelu **oporezivanja cigareta**, predloženo je smanjenje postojeće visine specifične akcize na cigarete sa 40€ za 1000 komada (0,80 € po paklici), na 30€ za 1000 komada (0,60 € po paklici), i to rješenje se primjenjuje od 1. septembra 2018. do 31. decembra 2019. godine. Dalje usklađivanje, odnosno postepeno povećavanje specifične akcize na cigarete, izvršiće se na godišnjem novou u periodu od 1. januara 2020. godine do 1. januara 2025. godine. U daljem tekstu se daje akcizni kalendar postepenog povećanja visine specifične akcize na cigarete za period od 1. septembra 2018. do 1. januara 2025. godine:

- ▶ od 1. septembra 2018. godine do 31. decembra 2019. godine u iznosu od 30,00 eura,
- ▶ od 1. januara 2020. godine do 31. decembra 2020. godine u iznosu od 33,50 eura,
- ▶ od 1. januara 2021. godine do 31. decembra 2021. godine u iznosu od 37,00 eura,
- ▶ od 1. januara 2022. godine do 31. decembra 2022. godine u iznosu od 40,50 eura,
- ▶ od 1. januara 2023. godine do 31. decembra 2023. godine u iznosu od 44,00 eura,
- ▶ od 1. januara 2024. godine do 31. decembra 2024. godine u iznosu od 47,50 eura,
- ▶ od 1. januara 2025 u iznosu od 51,00 eura.

Stopa proporcionalne akcize u periodu od 1. septembra 2018. do 31. decembra 2019. godine je ostala nepromijenjena i iznosila je 32 % od maloprodajne cijene cigareta, dok će se u periodu od 1. januara 2020. godine do 1. januara 2025. godine stopa proporcionalne akcize postepeno smanjivati i to:

- ▶ od 1. septembra 2018. godine do 31. decembra 2019. godine 32%,
- ▶ od 1. januara 2020. godine do 31. decembra 2020. godine 30,5%,
- ▶ od 1. januara 2021. godine do 31. decembra 2021. godine 29,0%
- ▶ od 1. januara 2022. godine do 31. decembra 2022. godine 27,5%,
- ▶ od 1. januara 2023. godine do 31. decembra 2023. godine 26,0%,
- ▶ od 1. januara 2024. godine do 31. decembra 2024. godine 24,5%,
- ▶ od 1. januara 2025. godine 23,0%.

Ovakvom fiskalnom strukturom specifične i proporcionalne akcize osigurava se stabilnost tržišta i stvaraju uslovi za smanjenje prostora za nelegalnu trgovinu cigareta, a time i doprinosi obezbjeđenju izvjesnijih budžetskih prihoda u budućnosti kao i manjoj zavisnosti od tržišnih okolnosti i cjenovnih politika duvanskih kompanija. Pored navedenog, novim akciznim kalendarom će se osigurati nivo konkurentnih cijena duvanskih proizvoda u odnosu na region i stvoriti uslovi da proizvođači i uvoznici vrše prodaju svojih proizvoda po cijenama koje su pristupačne za potrošače i da obezbijede kontinuirano poslovanje na teritoriji Crne Gore.

U dijelu **oporezivanja gaziranih pića**, Zakonom je izvršeno revidiranje **visine akcize za gazirana pića** sa dodatkom šećera ili drugih sredstava za zaslađivanje ili aromatizaciju, i to:

- ▶ od 1. januara 2018. godine do 31. decembra 2018. godine u iznosu od 20,00 eura,
- ▶ od 1. januara 2019. godine do 31. decembra 2019. godine u iznosu od 25,00 eura, i
- ▶ od 1. januara 2020. godine u iznosu od 30,00 eura.

Iz Ministarstva finansija naglašavaju da navedeni akcizni kalendar predstavlja instrument za ujednačavanje cijena na domaćem tržištu sa cijenama u regionu, posebno iz razloga što su akcizni proizvodi od posebnog značaja za budžet države, te se od strane akciznih obveznika očekuje ispunjavanje zakonskih obaveza, ali sa druge strane je ispoljena fleksibilnost države u pogledu uvođenja fiskalnog opterećenja koje osigurava motivaciju akciznih obveznika za prisustvo na njenom tržištu.

U dijelu budućih izmjena akciznih stopa one će se mijenjati shodno važećem akciznom kalendaru. Programom rada Vlade za 2019. godinu planirane su izmjene Zakona o akcizama, i te će se izmjene odnositi na usaglašavanje sa Direktivom 2003/96/EEZ u oblasti oporezivanja energenata i sa Direktivom 2008/118/EZ o opštim aranžmanima za akcize.

RAZLIČITI IZNOSI FISKALITETA NA OPŠTINSKOM NIVOU

LOKALNE SAMOUPRAVE – FOKUS ZA REFORMU

Kod reformskih aktivnosti Vlade u dijelu poslovne klime važan dio naših zapažanja odnosi se, kao i prethodnih godina, na administrativne procedure i fiskalne obaveza na lokalnom nivou.

Različite analize koje su pripremane u prethodnom periodu, u dokumentima Savjeta stranih investitora, ali i drugih udruženja poslodavaca, kao i preporuke date u tom dijelu odnosile su se dominantno na brojnost fiskalnih obaveza. Od „Analize fiskaliteta na lokalnom nivou“ koju je pripremalo Ministarstvo finansija 2013. godine pa do danas veliki reformski koraci u ovom dijelu su izostali. Česti troškovi u različitim administrativnim postupcima ne predstavljaju samo direktni trošak investitora već proizvode i dodatne administrativne gubitke.

Savjet za konkurentnost nastoji svojim mjerama unaprijediti stanje u ovoj oblasti pa su i posljednje aktivnosti kroz usvajanje dva važna zakonska rješenja, Zakona o administrativnim taksama i Zakona o lokalnim komunalnim taksama potvrda napora u ovom dijelu.

Međutim, dodatno ostaje dosta prostora za unaprjeđenje i povećanje transparentnosti u dijelu fiskalnih nameta na lokalnom nivou. Veliki broj različitih fiskaliteta, tretiranih kroz poreze, prireze porezima, naknade i takse otežavaju stranim investitorima koncipiranje troškova investicija, a dodatno nijesu jasni ni parametri na kojim osnovama se ovi nameti utvrđuju. Navedeno posebno dovodi do pozicija u kojima, usljed brojnosti plaćanja na mjesečnom i godišnjem nivou, investitori nemaju informaciju šta je protivusluga administracije za izvršeno plaćanje. U ovom smislu se posebno naglašavaju plaćanja po osnovu određenih naknada za izgradnju i korišćenje komercijalnih objekata kojima je omogućen pristup sa opštinskog puta (set naknada koje lokalne samouprave utvrđuju po Zakonu o putevima), lokalnih komunalnih taksi za postavljanje reklama i natpisa, članskih doprinosa turističkim organizacijama, različite naknade i lokalne komunalne takse koje tretiraju telekomunikacionu i energetska infrastrukturu.

U ovom dijelu je od posebne važnosti i povećanje transparentnosti u radi lokalnih službi. Navedeno u smislu da investitori u određenim administrativnim postupcima u najčešćem nemaju povratne informacije o realizaciji podnesenog zahtjeva. Takođe, neophodno je raditi na unaprjeđenju rada administracije u dijelu koji se odnosi na poštovanje rokova u postupcima, transparentnom utvrđivanju taksi i načinu plaćanja, informisanja o nadležnim institucijama za određene postupke, kao i dostupnosti informacija o neophodnoj dokumentaciji za procedure koje su u nadležnosti lokalnih uprava.“

► SVI FISKALITETI LOKALNIH ZAJEDNICA

	REGULATORNI OSNOV	FISKALITETI IZ ODLUKA LS
POREZI	Zakon o porezu na nepokretnosti Zakon o porezu na promet nepokretnosti Zakon o finansiranju lokalnih samouprava Zakon o porezu na dohodak fizičkih lica Zakon o finansiranju lokalnih samouprava	Porez na nepokretnost Porez na promet nepokretnosti Prizez porezu na dohodak fizičkih Porez na dohodak fizičkih lica
	ZAKON O LOKALNIM KOMUNALNIM TAKSAMA Lokalne komunalne takse	Korišćenje prostora na javnim površinama, osim radi prodaje štampe, knjiga i drugih publikacija, proizvoda starih i umjetničkih zanata i domaće radinosti Držanje (priređivanje) muzike u ugostiteljskim objektima, osim muzike koja se reprodukuje mehaničkim sredstvima (gramofon, magnetofon, radio, TV i sl.) Korišćenje reklamnih panoa i bilborda, osim pored magistralnih i regionalnih puteva Korišćenje prostora za parkiranje motornih i priključnih vozila, motocikala i bicikala, na uređenim i obilježenim mjestima Korišćenje slobodnih površina za kampove, postavljanje šatora ili drugih objekata privremenog karaktera Korišćenje vitrina radi izlaganja robe van poslovne prostorije Držanje plovniha postrojenja, plovniha naprava i drugih objekata na vodi Držanje restorana i drugih ugostiteljskih i zabavnih objekata na vodi Držanje asfaltnih betonskih baza i baza za drobljenje i preradu kamena i proizvodnju pijeska Korišćenje slobodnih površina za karting staze, zabavne parkove i cirkuse Korišćenje obale u poslovne svrhe
TAKSE	ZAKON O ADMINISTRATIVNIM TAKSAMA Lokalne administrativne takse	Oko 150 različitih taksi za administrativne postupke pred lokalnim službama
NAKNADE	ZAKON O PUTEVIMA Naknade za korišćenje opštinskih puteva i druge naknade	Naknada za vanredni prevoz Godišnja naknada za zakup putnog zemljišta Godišnja naknada za zakup drugog zemljišta koje pripada upravljaču puta Naknada za priključenje prilaznog puta na opštinski put Naknada za postavljanje cjevovoda, vodovoda, kanalizacije, električnih, telefonskih i telegrafskih vodova na opštinskom putu i sl Godišnja naknada za cjevovode, vodovode, kanalizaciju, električne, telefonske i telegrafske vodove i sl. ugrađene na opštinskom putu Naknada za izgradnju komercijalnih objekata kojima je omogućen pristup sa opštinskog puta Godišnja naknada za korišćenje komercijalnih objekata kojima je omogućen pristup sa opštinskog puta
	ZAKON O PLANIRANJU PROSTORA I IZGRADNJI OBJEKATA	Naknada za komunalno opremanje građevinskog zemljišta (Naknada za uređenje i gradska renta) Naknada za izdavanje urbanističko-tehničkih uslova
OSTALO	ZAKON O TURISTIČKIM ORGANIZACIJAMA	Članski doprinosi turističkim organizacijama

* Izvor: Ministarstvo finansija

PREPORUKE:

1.

Utvrđiti Zakonom o finansiranju lokalnih samouprava jasne osnove za sve fiskalne obaveze koje lokalne samouprave mogu predvidjeti svojim propisima, obveznike plaćanja istih, kao i visinu fiskaliteta. Navedeno uvažavajući da se u Zakonu koji je u primjeni samo navode fiskaliteti koje lokalne samouprave utvrđuju shodno drugim zakonskim rješenjima. Iz ovih odredbi nije jasno što je svrha plaćanja ovih fiskaliteta i zašto su teret privrede (npr. Zakon o finansiranju lokalnih samouprava navodi fiskalitete koji lokalne samouprave utvrđuju shodno Zakonu o putevima. U Zakonu o putevima kao razlog zašto privredni subjekti ove naknade plaćaju (npr. naknade za izgradnju i korišćenje komercijalnih objekata kojima je omogućen pristup sa opštinskog puta) navodi se izgradnja i rekonstrukcija puteva. Pitanje je zašto se u ovom dijelu privredni subjekti stavlja u nepovoljniji položaj od građana jer ova obaveza postoji samo za komercijalne objekte (privredne subjekte). A istovremeno i dalje je sporno zašto bi privredni subjekti finansirali izgradnju i održavanje puteva ako je to javna infrastruktura i obaveza je države (u ovom slučaju lokalnih samouprava) da navedenu infrastrukturu gradi.

2.

Uvažavajući stavove Savjeta stranih investitora, ali i ostalih analiza udruženja poslodavaca, preporučuje se Vladi da kreira politiku fiskalnih obaveza na lokalnom nivou kroz jednostavniji sistem, uz značajno smanjenje broja fiskalnih nameta.

3.

Razmotriti izmjene regulatornog okvira koji se odnosi na utvrđivanje obveznika plaćanja članskih doprinosa turističkim organizacijama, na način da se u ovom dijelu mora voditi računa koje su djelatnosti tretirane kao dio turističke privrede. Takođe, način obračuna ovih plaćanja, neujednačenost na nivou lokalnih samouprava kao i opterećenje investitora po ovom osnovu na način koji nije dovoljno transparentan preporučuje se Vladi da ima u vidu prilikom kreiranja politike u ovom dijelu.

4.

Prilikom donošenja Zakona o putevima, smanjiti broj fiskaliteta kojima je dat osnov za utvrđivanje na lokalnom nivou. Navedeno posebno uvažavajući uvodne napomene koje se odnose na postojanje dvostrukog osnova za plaćanja, nepostojanje jasnih odredbi koje upućuju koje su radnje protivusluga za izvršeno plaćanje i sl. (kao primjer u ovom dijelu navodimo naknade koje privredni subjekti plaćaju po više osnova za istu namjenu: a) već visoka naknada za komunalno opremanje građevinskog zemljišta u postupku pribavljanja građevinskih dozvola, u okviru građevinskog opremanja podrazumijeva se da investitor dobije i putnu infrastrukturu, b) naknada za izgradnju komercijalnih objekata kojima je omogućen pristup sa opštinskog puta (za navedeno nije jasna namjena fiskalne obaveze, jer se podrazumijeva da svaka privredna aktivnost nužno zahtijeva pristup objektu putem), c) dodatno na godišnjem nivou naknada za korišćenje komercijalnih objekata kojima je omogućen pristup sa opštinskog puta (nije jasna namjena fiskalne obaveze, dodatno navedeno kod preporuke br.1).

5.

U cilju kreiranja transparentnijeg rada lokalnih službi preporučuje se uspostavljanje jedinstvenog regulatornog okvira za sve administrativne postupke za sve lokalne samouprave (rokovi, dostupnost informacija, praćenje i izvještavanje o zahtjevima). Navedeno je vrlo važno kako investitori ne bi bili u poziciji da se suočavaju sa različitim iskustvima u istim administrativnim postupcima zavisno od jedne do druge lokalne samouprave.

DIGITALIZACIJA JE PREDUSLOV ZA EKONOMSKI RAST

MFIC Montenegro Foreign
Investors Council

REGULATORNI OKVIR I KOMITETI SAVJETA

Kao što je i u uvodu navedeno, u okviru Savjeta aktivno djeluju dva Komiteta: ICT i Bankarski komitet. Predstavnicima ovih sektora su našli svoj interes da se u okviru ovog Savjeta grupišu i stvore zajedničku platformu za

međusobnu komunikaciju, kao i komunikaciju sa donosiocima odluka. U nastavku ukratko ćemo predstaviti rad ovih tijela, odnosno glavne teme koje su obrađene u prethodnom periodu.

1. INFORMACIONO - KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE (ICT)

ICT sektor je pokretačka snaga kako ekonomskog razvoja, tako i širih društvenih promjena, koja podstiče produktivnost i konkurentnost ekonomije. Vjerujemo da je snažan ICT sektor od presudnog značaja za Crnu Goru, pa je i Savjet potpuno posvećen pružanju podrške rastu ovog sektora. Da bi se nosio s brzim tehnološkim promjenama i načinom na koji se informacije konzumiraju, proizvode i prenose, ICT sektor mora tražiti nove načine za ostvarivanje prihoda, nove poslovne modele i nova tržišta. Sektor telekomunikacija mora da nastavi sa istraživanjem novih načina na koje bi profitirao od postojeće infrastrukture i pristupio investicijama, da bi se ta infrastruktura nadogradila i proširila, što predstavlja poseban izazov u Crnoj Gori. Svi ovi ciljevi mogu biti postignuti samo ako se zastarjela zakonska regulativa i okvir standarda reformišu da bi se bolje uklopili u svijet širokopojasnog pristupa bez granica.

Tokom 2014. godine naši članovi iz sektora telekomunikacija i ICT oformili su Komitet u okviru Savjeta kako bi se "jednim glasom" obratili nadležnim institucijama, a sa ciljem unapređenja poslovnog okruženja za ICT sektor u Crnoj Gori. Komitet za ICT teži podsticanju inovacija, ekonomskog rasta i poboljšanju kvaliteta svakodnevnog života, kako za građane, tako i za poslovne subjekte. Kako je navedeno u Statutu Komiteta: "Naš cilj je maksimalno korišćenje potencijala ICT sektora da se doprinese razvoju Crne Gore na više načina. Misija Komiteta je podsticanje inovacija, ekonomskog rasta i poboljšanje kvaliteta svakodnevnog života, kako za građane, tako i za poslovne subjekte omogućavanjem transparentnog, predvidljivog i održivog poslovnog ambijenta."

TELEKOMUNIKACIJE

Sektor telekomunikacija podržava usmjerenost Vlade Crne Gore ka digitalnoj ekonomiji i digitalnoj transformaciji kroz razne inicijative (inicijative za Zapadni Bal-

kan, ICT strategija 2020 usvojena na osnovu Evropske digitalne agende 2020), ali realizacija i pravilno razumijevanje toga kako ovaj sektor može doprinijeti razvoju privrede još uvijek nijesu vidljivi. Što se tiče opštih problema na tržištu, transparentnost, predvidljivost i poštovanje načela vladavine prave ostaju ključne teme koje najviše utiču na regulatorno okruženje.

Telekomunikacije su jedan od najvažnijih pokretača svake privrede, katalizator razvoja ostalih industrijskih grana. Tržište telekomunikacija povezuje ljude, podstiče poslovanje i okosnica je svakog privrednog sektora godinama unazad. Digitalna transformacija mijenja način na koji komuniciramo, radimo i živimo. Upotreba digitalnih tehnologija može da donese značajnu korist u smislu brzine, efikasnosti i transparentnosti izvan granica.

Na današnjem izuzetno konkurentnom tržištu, prioritet treba da bude uvećavanje investicionih podsticaja i inovacija, a da istovremeno krajnji korisnici imaju korist od konkurentnog tržišta. Korisnici danas uglavnom mogu da prepoznaju i traže sadržaje koje žele i pristupe im više nego ikada ranije.

Globalno tržište telekomunikacija nastavlja da se transformiše i podržava digitalnu ekonomiju koja je međupovezana i kolaborativna (ekonomija dijeljenja). Do ovakvog razvoja došlo je zbog tekućih inovacija i tehnološkog razvoja koji je vezan za M2M, Big Data Analytics, AI, Cloud Computing i sveobuhvatni Internet stvari (IoT). ICT sektor se trudi da isprati ove brze promjene.

Imajući u vidu navedeno, politike jedinstvenog evropskog digitalnog tržišta imaju za cilj da stvore prave uslove kako bi digitalne mreže i usluge mogle da se razvijaju. Pravi regulatorni uslovi podržaće sigurnu i pouzdanu infrastrukturu velike brzine i usluge.

Evropska unija je brzo prepoznala izazove i preko Zakonika o evropskim elektronskim komunikacijama, zvanič-

no usvojenim u decembru 2018.godine, želi da pokrene ulaganja u nove mreže velikog kapaciteta (najprije u petu generaciju mobilne telekomunikacije ili optiku) i stvori „jednaki teren“ za telekomunikacione kompanije i OTT pružaoce usluga (Skype, WhatsApp, Viber).

Ne postoji razlog zašto bi se crnogorski regulatorni okvir razlikovao od bilo kog okvira koji se primjenjuje u Evropskoj uniji.

Uz trendove globalizacije koji idu svojim tokom i brzo utiču na sve privredne grane, ICT u Crnoj Gori posluje u jako izazovnom poslovnom okruženju. Naime, uprkos svim internim inovacijama i izazovima, u proteklih nekoliko godina operatori se suočavaju sa vidnim smanjenjem tržišta. Bez obzira na pad u sektoru, operatori i dalje stavljaju potrebe klijenata kao glavni prioritet. Pored toga, OTT igrači bez ikakvog ulaganja u pristupne mreže i bez ikakvih obaveza prema regulatoru kao što su plaćanje naknade za dozvole, spektrum, itd., žestoko utiču na tržišne uslove. Za digitalnu transformaciju potrebne su digitalne vještine.

Crnogorski regulatorni okvir za razvoj bi trebalo po uzoru na evropske okvire da se suočava sa izazovima i definiše mehanizme i mjere kojima bi se adekvatno odgovorilo na ove izazove.

Prihvatanje digitalne transformacije i obezbjeđivanje dugoročnog regulatornog okvira može značajno uticati na ekonomski rast i zapošljavanje.

Kao što je Evropska komisija jasno navela u svojoj Strategiji za Zapadni Balkan 2018, digitalna transformacija nije samo dio evropskog projekta u zemljama Zapadnog Balkana već može biti i prioritetni podsticaj da se transformiše region.

Usklađenija digitalna transformacija u regionu Zapadnog Balkana mogla bi poboljšati privlačnost regiona u smislu investicija i povećati finansiranje iz privatnog sektora, ali i međunarodnih finansijskih institucija. ICT sektor takođe ima svoju bitnu ulogu u tom procesu.

Slobodan protok podataka je važan element u procesu suočavanja sa izazovima globalnih trendova s jedne strane i stvaranja modela poslovanja koji su i prilagodljivi i fleksibilni sa druge strane.

Smatramo da aktuelni strogi regulatorni okvir ne odgovara rastu pozitivno. Za razliku od ove situacije, Evropska unija je napravila neophodan korak u kreiranju jedinstvenog evropskog prostora za slobodan protok podataka, koji dopunjuju Opštu regulativu o zaštiti podataka o ličnosti (GDPR).

ZAKON O ELEKTRONSKIM KOMUNIKACIJAMA

Kao poseban problem želimo da istaknemo prilično izazovno tumačenje člana 39 Zakona o elektronskim komunikacijama (usvojenim 2013.godine) kojim se propisuje da sva mrežna oprema i povezana oprema moraju biti na teritoriji Crne Gore. Predmetno tumačenje predstavlja poslovnu barijeru posebno za pružaoce usluga koji posluju u međunarodnom okruženju, kao dio korporacije, kao što je slučaj sa crnogorskim operatorima. Takođe je i prepreka za krajnje korisnike da dobi-ju najmoderniju uslugu u isto vrijeme kad je ta usluga promovisana u Evropskoj uniji. Naime, operatorima se mora omogućiti da primjenjuju tehnički i organizaciono integrisana rješenja na nivou međunarodnih grupa kako bi se obezbijedila inovacija, unaprijedile usluge i optimizovali resursi. Kroz usvajanje evropskog regulatornog okvira i standarda, Crna Gora treba da teži da eliminiše sve prepreke koje se odnose na poslovanje, korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture i povezane opreme i interoperabilnost. Imajući u vidu navedeno, operatori bi trebalo da imaju pravo da na osnovu komercijalnih ugovora, za potrebe njihove mreže, koriste elektronsku komunikacionu infrastrukturu, uređaje i opremu ostalih operatora u Crnoj Gori i inostranstvu, uz poštovanje odredbi Zakona o elektronskim komunikacijama i ostalih propisa na snazi.

U tom smislu, smatramo da Vlada treba da prihvati naše prethodne sugestije vezane za član 39 Zakona o elektronskim komunikacijama. Kao što smo i predlagali, postoji rješenje kojim bi se eliminisalo pogrešno tumačenje predmetne odredbe uz dodavanje jednog stava nakon stava 1 člana 39, koji bi glasio:

“Ako je dio elektronske komunikacione infrastrukture i prateće opreme, koji se koristi za pružanje elektronskih komunikacionih servisa, postavljen van teritorije Crne Gore, vlasnik elektronske komunikacione mreže koji koristi tu infrastrukturu i prateću mrežu će obezbijediti saglasnost vlasnika i držaoca elektronske komunikacione infrastrukture i pratećih objekata kako bi ispunio obaveze u skladu sa stavom 1 ovog člana, i nadoknaditi troškove inspekcija i kontrola izvršenih van teritorije Crne Gore nadležnim regulatornim tijelima i/ili Vladinim tijelima koje vrše nadzor”.

Ovim povodom bismo takođe htjeli da istaknemo ostale probleme/prepreke sa kojima se suočavamo u svakodnevnom poslovanju:

ZAKON O PUTEVIMA

Preporuku iz Bijele knjige 2016/17 o neophodnosti pravog tumačenja Zakona o puteva, a posebno člana 22 (kojim se definiše osnovica naknade za korišćenje puteva i postavljanje infrastrukture), podržali su Ministarstvo saobraćaja i pomorstva i Ministarstvo ekonomije, što je izuzetno dobro prihvaćeno u sektorima telekomunikacija i energetike. Vjerujemo da će novi Zakon o putevima koji je bio predmet javne rasprave prošle godine (trenutno u fazi usklađivanja) i njegova podzakonska akta, dovesti do nove ere u eliminisanju poslovnih barijera. Operatori koji posluju u sektorima telekomunikacija i energetike, kao i Savjet stranih investitora Crne Gore, dostavili su komentare i predloge na nacrt zakona kojima će se, ako se usvoje u konačnoj verziji zakona, potpuno eliminisati ova barijera koja predstavlja nelegalno finansijsko opterećenje koje pojedine lokalne uprave godinama nameću ovim sektorima. Na osnovu našeg iskustva, najbolji način da se eliminiše ova prepreka i pogrešno tumačenje Zakona od strane lokalnih uprava jeste da se Zakonom jasno zabrani ovakva praksa.

ZAKON O KINEMATOGRAFIJI

Zakon o kinematografiji stupio je na snagu krajem jula 2015. godine. Članom 36. Zakona predviđa se (između ostalog) obaveza operatora elektronskih komunikacija, uključujući operatore pristupa internetu, da izdvajaju 0,9% godišnjih prihoda ostvarenih od usluga pristupa internetu, prenosa televizijskih kanala i iznajmljivanja kinematografskih djela radi finansiranja Filmskog fonda za finansiranje kinematografije. Savjet stranih investitora je već ukazivao na ovo finansijsko opterećenje operatora elektronskih komunikacija, posebno u segmentu koji se odnosi na prihode od pristupa Internetu koji su osnova za obračun naknade. Vrijedno je napomenuti da su u procesu javne rasprave o Nacrtu zakona obje regulatorne agencije (za elektronske komunikacije i elektronske medije) podržale operatore u osporavanju ove naknade. Međutim, ovi prijedlozi nisu prihvaćeni i obaveza je ostala. Ostajemo pri stavu da ove obaveze treba izbrisati iz Zakona o kinematografiji i zato je ovaj „posebni“ porez bio predmet prigovora u prethodnim izdanjima Bijele knjige.

Preporuku iz Bijele knjige prihvatilo je Ministarstvo ekonomije nadležno za sektor telekomunikacija. Međutim, Ministarstvo kulture, odbacujući važnu predočenu argumentaciju, tvrdilo je da operatori elektronskih komunikacija pružaju pristup internetu krajnjim korisnicima i samim tim im omogućuju pristup svim kinematografskim djelima na različite načine, što ih čini poreskim obveznicima. Prema mišljenju Ministarstva, operatori,

kada obezbjeđuju pristup raznim portalima, sajtovima sa kinematografskim sadržajem, omogućavaju njihovo korišćenje bez naknade i tako ugrožavaju pravo kinematografskog sektora da ostvari komercijalnu korist od svojih proizvoda, što je, mora se primjetiti, u najmanju ruku zabuna, jer operatori pružaju pristup internetu i ne mogu da utiču na to šta će neko tražiti i gledati na Internetu koji je po svojoj prirodi otvoren. Operatori ne mogu biti odgovorni za sadržaj koji je dostupan na Internetu. Operatori su odgovorni samo za sopstveni sadržaj, a uz to, Zakon o elektronskim komunikacijama definiše sadržaje koje treba zabraniti, a među tim sadržajima nema kinematografskih djela.

I konačno, prava kinematografskih producenata u Crnoj Gori zaštićena su organizacijom „A prava“ kojoj operatori plaćaju 2% godišnjih prihoda od Pay TV usluge. Dakle, ovo treba smatrati dvostrukim oporezivanjem.

ROMING KAO KOD KUĆE (RLAH) ZA ŠEST ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA

Pored već usvojenog Regionalnog sporazuma o romingu, postoji inicijativa da se uvede roming kao kod kuće od jula 2021.godine, uz prvo smanjenje cijena rominga od jula 2019.godine, prema Roming politici u Zapadnom Balkanu. Razumijemo i podržavamo motivaciju Evropske komisije za smanjenje cijena rominga. Ova inicijativa predstavlja veliki korak za cijeli region ali bi trebalo da se uvodi postepeno. Evropskoj uniji je trebalo 10 godina da uvede roming kao kod kuće, ali šest zemalja Zapadnog Balkana treba da završi ovaj proces za 2.5 godine. Poslovna zajednica traži transparentan i predvidljiv pregled svih inicijativa koje će uticati na region. Ukoliko ne bude jasnih smjernica, telekomunikacijske kompanije će se suočiti sa nepredvidljivim poslovnim okruženjem koje može ograničiti investicije i dovesti do smanjenja vrijednosti na tržištu. Instrukcije koje bi pratile Roming politiku u Zapadnom Balkanu sa adekvatnim orjentirima i realističnim rokovima moraju se usaglasiti sa svim učesnicima kako bi se obezbijedila maksimalna korist za korisnike, građane zemalja Zapadnog Balkana i dalja ulaganja u regionu.

PRIMJENA DIREKTIVE 2014/61/EU EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVJETA OD 15.MAJA 2014.GODINE O MJERAMA ZA SMANJENJE TROŠKOVA RAZVOJA MREŽA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE VELIKIH BRZINA

Imajući u vidu da je za razvoj mreža elektronskih komunikacija velikih brzina, pored značajnih ulaganja, potrebno i veliko vrijeme, operatori elektronskih komunikacija

podržavaju namjeru Vlade Crne Gore da u svoje zakonodavstvo prenese Direktivu 2014/61/EU o mjerama za smanjenje troškova razvoja mreža elektronske komunikacije velikih brzina. Operatorima je stalo da se predmetni zakon uskladi i donese što je moguće prije jer će se ovim zakonom stvoriti preduslovi za ograničenje određenih skupih građevinskih radova i trajanje administrativnih procedura, što će učiniti da uvođenje širokopojasne mreže bude efikasnije jer će fizička infrastruktura koja može prihvatiti mrežne elemente elektronske komunikacije, poput fizičkih mreža za struju, gas, vodovodnu i kanalizacionu mrežu, grijanje i transport, biti dostupna operatorima elektronskih komunikacija po transparentnim i nediskriminirajućim uslovima i razumnim cijenama. Na ovaj način će se poboljšati sinergija među sektorima i značajno će se smanjiti potreba za radovima zbog razvoja mreža elektronskih komunikacija, što će u krajnjem doprinijeti zaštiti životne sredine i javnog zdravlja.

Na kraju, nadamo se da će Crna Gora na svom putu ka Evropskoj uniji u narednom periodu usvojiti politike koje se zalažu za ulaganja kako bi se podržao sektorski zamah tako što će razmotriti sve faktore koji utiču na operatore: makroekonomske faktore, tržišni udio, Vladine politike, propise, konkurenciju, aspekte nasljeđivanja i tehnološke promjene, očekivanja korisnika i globalizaciju, što će dovesti do integrisanja u jedinstveno evropsko digitalno tržište i evropski oblak. To je neophodan korak kako bi se pozabavili izazovima koje nose digitalna transformacija i izvukli korist. Digitalno okruženje treba da podržava globalne konkurentne inicijative, a operatori u sektoru telekomunikacija treba da ostanu važni investitori i partneri Vladi.

2. BANKARSKI SEKTOR

Godine 2016. i 2017. bile su važne godine za bankarstvo u Crnoj Gori i Savjet stranih investitora je prepoznao potrebu osnivanja **Bankarskog komiteta u februaru 2017. godine**. Komitet je zamišljen kao platforma koja će članovima iz ovog sektora omogućiti da direktno i konkretno razgovaraju o najvećim izazovima i zajedničkim interesima, interno, ali i sa ostalim akterima. Članovi Bankarskog komiteta su **NLB Montenegro banka, CKB, Soci t  G n rale banka Montenegro, Erste banka, Addiko banka, Hipotekarna banka, i EBRD kao pridruženi član Komiteta**. Addiko banka trenutno koordinira radom Komiteta.

Prema posljednjeg izvještaju Evropske komisije za Crnu Goru, bankarski sistem u cjelini poboljšao je svoju solventnost i likvidnost. U Crnoj Gori posluje petnaest banaka, a banke u stranom vlasništvu čine 80,4% ukupnog

kapitala i u velikoj mjeri dominiraju ovim sektorom. S obzirom na relativno veliki broj subjekata i male dimenzije ekonomije, neka spajanja i preuzimanja mogu se očekivati u srednjero nom periodu. Tokom 2017. godine zbirni koeficijent adekvatnosti kapitala bio je 16,4%, što je prilično iznad regulatornog minimuma od 10%. Profitabilnost banaka ostaje niska uprkos poboljšanjima, sa povratom na aktivu (ROA) od 0,9% i povratom na kapital (ROE) od 6,9%. Udio nekvalitetnih kredita (NPL) opao je na 7,3% ukupnih kredita na kraju 2017. godine, zbog prodaje imovine umanjene vrijednosti društvima za faktoring i, u novije vrijeme, novih propisa koji olakšavanju prestrukturiranje kredita i čišćenje bilansa banaka. Međutim, i dalje postoje velike razlike među zajmodavcima, gdje značajno slabiju poziciju predstavljaju manje domaće banke i banke koje nijesu iz zemalja EU, što ukazuje na to da je potrebno jaćanje okvira za nadzor banaka i sprovođenje nezavisnih revizija kvaliteta aktive za sve banke.¹

Prema Programu ekonomskih reformi za Crnu Goru 2019-2021, poslovanje banaka u prvih jedanaest mjeseci 2018. godine karakteriše rast aktive, kredita, depozita i blagi pad kapitala. Nastavljen je trend pada nekvalitetnih kredita i kamatnih stopa koje se trenutno nalaze na istorijskom minimumu. Stablnost bankarskog sektora podržana je adekvatnom kapitalizacijom s obzirom da koeficijent solventnosti od 17,15% na kraju septembra 2018. značajno prevazilazi zakonom propisani minimum od 10%. Finansijski rezultat na nivou sistema je pozitivan, i na kraju novembra iznosi 36,5 mil. . Nekvalitetni krediti i potraživanja su na kraju novembra 2018. iznosili 7% ukupnih kredita i potraživanja.²

U nastavku je dat pregled vaţnih tema o kojima se govorilo u 2018. godini:

SPRIJEČAVANJE PREVARA

Jedna od najvećih odgovornosti koju banka ili finansijska institucija ima jeste da zaštititi integritet institucije tako što će zaštititi finansijsku imovinu koju ima. Da bi se to postiglo, banka ili finansijska institucija mora da bude sigurna da se bavi pitanjem bankarske prevare koja se moţe definisati kao neetički i/ili krivični  in počinjen od strane pojedinca ili organizacije kako bi se pokušalo nezakonito doći do novca ili primiti novac od banke ili finansijske institucije.

Banke pokušavaju da odgovorno pobijede korupciju u svojim sektorima tako što u sistem zašтите uključuju sve zaposlene i upravu. Svaki slučaj gdje se pokuša, posumnja ili dokaţe zabranjena praksa mora se brzo uočiti i detaljno i profesionalno istraţiti. Moraju se preduzeti mjere kako bi se spriječilo širenje posljedica i moraju

¹ Evropska komisija: Izvještaj za Crnu Goru za 2018.

² Program ekonomskih reformi za Crnu Goru 2019-2021

se definisati odgovorna lica i mora se poštovati pravna obaveza prema nadležnim institucijama.

Za finansijski sektor je izuzetno važno da zaposleni razumiju prirodu prevare u kreditnim transakcijama i da budu spremni da sprovedu sve korake kako bi se smanjila izloženost banke kreditnom riziku, jer je uočeno da klijenti i sredstva koja potiču iz zabranjenih aktivnosti mogu da imaju ozbiljne posljedice po određenu banku i čak po cijelo finansijsko tržište po raznim osnovama i sa raznim pravnim i finansijskim posljedicama.

U septembru 2018. godine, Evropska centralna banka objavila je peti Izvještaj o kartičnim prevarama koji se bavi analizom prevara vezanih za šeme kartičnih plaćanja (CPS) u Jedinostvenom području plaćanja u eurima (SEPA) i obuhvata skoro cijelo kartično tržište za period 2012-2016. Ukupne prevarne transakcije putem kartica izdatih u SEPA području i korišćenih svuda u svijetu iznosile su 1.8 milijardi eura u 2016. godini. Ako pogledamo sastav kartičnih prevara u 2016. godini, 73% vrijednosti prevare čine transakcije odrađene bez kartice (CNP plaćanja) odnosno plaćanja preko Interneta, pošte ili telefona; 19% dolazi od transakcija na POS terminalima i 8% je od transakcija na bankomatima. Veliki broj zemalja sa značajnim kartičarskim tržištem bilježi visoke stope prevare (zemlje sa velikim obimom i vrijednostima kartičnih transakcija po glavi stanovnika). CNP prevara je bila najzastupljeniji oblik prevare koja uključuje kartice izdate na ovim tržištima.³

S obzirom na navedeno, naša preporuka je da se uspostavi neko tijelo, kao što je Forum za spriječavanje prevara u okviru Udruženja banaka, koje će se baviti spriječavanjem prevara u Crnoj Gori i koje će služiti kao platforma za razmjenu informacija među bankama.

Stoga dalje aktivnosti treba da se fokusiraju na definisanju strategije za implementaciju Forumu u Crnoj Gori. Uspostavljanje ovog tijela treba da se zasniva na primjerima najbolje prakse i da bude prilagođeno potrebama crnogorskog tržišta.

RAZVOJ TRŽIŠTA NOVCA (MM)

Razvoj tržišta novca u Crnoj Gori značajan je za razvoj bankarskog sektora u cjelini. Mišljenja su da razvoj tržišta novca u Crnoj Gori treba da doprinese povećanju prihoda sa jedne strane i shodno trenutnim tržišnim uslovima smanjenju troškova sa druge strane.

PREDUSLOVI ZA RAZVOJ TRŽIŠTA NOVCA U CRNOJ GORI

- ▶ Tržište novca u Crnoj Gori se odnosi na sve poslovne banke,
- ▶ Aktivno učešće CBCG kao i izrada pravila i regulatornog okvira koji bi važio za poslove tržišta novca.

Benefiti razvoja tržišta novca u Crnoj Gori

Razvojem tržišta novca u Crnoj Gori ostvarili bi se sledeći benefiti:

1. Sigurnija realizacija naloga u nacionalnom platnom prometu iako su banke generalno likvidne. Razvojem tržišta novca bankama bi bilo omogućeno da se kratkoročno zadužuju za potrebe dnevne likvidnosti, i to:

a. Npr. ako Banka raspolaže velikim sredstvima u inostranstvu, ali su joj potrebna sredstva u zemlji. Poznato je da Banka sredstva sa svojih računa u inostranstvu može prenijeti u zemlji, ali to ne može da sprovede odmah, a sa druge strane prenos sredstava u zemlji ima svoju cijenu. Razvojem tržišta novca bi se omogućilo Bankama da iskalkulišu šta je za njih opravdanije, izlagati se trošku prenosa sredstava u zemlji ili platiti kamatu/proviziju MM dila sa kojim će obezbijediti sredstva u zemlji.

b. Kratkoročna zaduženja bi se javljala i u situacijama kada je potrebno unaprijed obezbijediti veliku količinu gotovine (na primjer za isplatu penzija i socijalnih davanja) prije nego što nadležni odnosi odnosno uplatilac sredstva (u ovom slučaju Država) izvrši uplatu sredstava u korist računa Banke. Ovo je naročito izraženo tokom zimskog perioda kada se proces obezbjeđivanja gotovine za sjeverne opštine zbog vremenskih uslova mora sprovesti nekoliko dana prije isplate penzija ili socijalnih davanja.

2. Sigurnija realizacija naloga u inostranom platnom prometu. Otežano je i skupo transverisanje slobodnih sredstava iz zemlje na inostrane račune (fizičko iznošenje gotovine ili korišćenje CBCG ili neke druge poslovne banke koja ima potrebu za sredstvima u drugom pravcu). Razvojem MM bi bilo omogućeno da se banke koje očekuju prilive na inostrane račune mogu kratkoročno zadužiti, jer to može biti jeftinije nego korišćenje nekih od navedenih modela transverisanja sredstava na ino račune.

3. Razvoj REPO poslova koji su potpuno nerazvijeni u Crnoj Gori. Ponudila bi se mogućnost da neke banke dođu do sredstava na MM uz obavezu obezbjeđenja kvalitetne hartije koja je predmet Repo ugovora ili kolateralna za taj posao.

³ Evropska centralna banka

4. Razvojem Repo poslova u Crnoj Gori moguće je uticati i na **razvoj tržišta kapitala u Crnoj Gori**. Banke će shvatiti da će u slučaju potrebe moći brzo i jeftino da se zaduže ako u svom portfoliju imaju kvalitetnu hartiju.

Generalno, razvojem MM omogućava se stabilniji finansijski sektor u Crnoj Gori. Odnosno, omogućava se u slučaju potrebe brz i jednostavan model pribavljanja sredstava za dnevnu likvidnost. Razvojem MM može da se obezbijedi bolja profitabilnost i manji troškovi.

KORACI KOJE JE POTREBNO SPROVESTI:

Potrebno je formirati radnu grupu u kojoj bi bili uključeni predstavnici Centralne banke i predstavnici banaka koje su članice Savjeta stranih investitora. Radna grupa bi se bavila daljom razradom procesa rada, uključivala eksperte iz drugih oblasti bankarstva u cilju formiranja kompletnog procesa, koji bi podrazumijevao:

- ▶ Formiranje regulatornog okvira,
- ▶ Definisanje koraka za dogovaranje MM transakcije, front office poslove, forme okvirnog ugovora, forme tiketa...
- ▶ Tehničku realizaciju transakcije, back office poslove, realizacija naloga...
- ▶ Računovodstvenu evidenciju napravljenih transakcija, knjiženje napravljenih transakcija, kamate, provizije, kolateralu...

KREDITNI BIRO

Nakon prošlogodišnjeg izvještaja i preporuka iz Bijele knjige, održano je nekoliko sastanaka sa Centralnom bankom Crne Gore, na kojima su se detaljno razmatrale preporuke i dogovorene aktivnosti na planu unapređenja postojećih izvještaja iz Kreditnog biroa. Kao rezultat smo dobili znatno kvalitetnije izvještaje, koji će se u narednom periodu dodatno unapređivati.

OBIM I STRUKTURA PODATAKA

Kreditni biro i izvještaj iz kreditnog biroa je tokom 2018. godine doživio značajna unapređenja u odnosu na izvještaj iz 2017. i ranije godine. Izvještaj o kreditnim zaduženjima je dopunjen podacima: iznos rate/anuiteta, razdvajanje dospjelog i nedospjelog duga, namjena zaduženja, ugovoreni način otplate, datum nastanka spornog potraživanja, kamatna stopa, broj upita za navedenog klijenta u prethodnih godinu dana. CBCG je dodatno omogućila pristup i setu novih izvještaja: Lični izvještaj-istorija: podaci o određenom potraživanju; Matrica tranzicije; Izvještaji PPKS po: djelatnosti i ročnosti, namjeni i ročnosti, kategoriji i ročnosti, za ban-

ku koja vrši pretragu ili za sistem banaka.

Prikaz navedenih informacija uz dostupnost dodatnim izvještajima predstavljaju pozitivan pomak.

REDOVNOST AŽURIRANJA PODATAKA

CBCG je zahtijevala da razmjena podataka koji se dostavljaju na dnevnom i mjesečnom nivou u vezi sa ovim bude u potpunosti automatizovana, što je dodatna vrijednost ovog segmenta informacija.

ZAKON O KREDITNIM INSTITUCIJAMA

Zakonom o kreditnim institucijama, za koji je javna rasprava u toku, urediće se osnivanje, upravljanje, rad i nadzor kreditnih institucija, uslovi po kojima pravna lica sa sjedištem van Crne Gore mogu da pružaju bankarske i/ili finansijske usluge u Crnoj Gori kao i objavljivanje informacija od strane Centralne banke vezanih za prudenционu regulativu i nadzor kreditnih institucija.

Novi Zakon sadrži odredbe koje će biti detaljnije uređene podzakonskim aktima koja još uvijek nijesu donešena. Kako bi se umanjio rizik od daljeg preklapanja sa važećim propisima i praksom i smanjila nemogućnost sprovođenja samog propisa, bilo bi jako korisno da se kreditnim institucijama dostave podzakonska akta, uz nacrt Zakona, kako bi imali jasniju sliku svega što će biti regulisano Zakonom.

Uzimajući u obzir rješenja za nove zahtjeve za kapitalom koji su definisani novim zakonom, vjerujemo da će ti predlozi neizbježno uvećati cijenu kapitala što posljedično može negativno uticati na troškove finansiranja i umanjiti ekonomski rast.

S tim u vezi, uvođenje novih obaveza treba da prati detaljna analiza najprije kvantitativnog uticaja kroz pripremu detaljne i transparentne Analize procjene uticaja propisa vezane za ovaj Zakon. Uvjereni smo da se ovo može realizovati samo na osnovu paralelno pripremljenih podzakonskih akata.

Pored toga, smatramo da se mora preciznije i transparentnije definisati uvođenje novog Fonda za sanaciju banaka kako bi se vodilo računa o poštovanju principa pravične konkurencije na tržištu. Takođe, treba da se uvede adekvatno ponderisanje rizika određenih banaka za obračun doprinosa za sanaciju.

ZAKON O POREZU NA DOBIT PRAVNIH LICA

Sugestije na Zakon o porezu na dobit pravnih lica nalaze se u nastavku. Istovremeno, mišljenja smo da bi prilikom definisanja konačnih rješenja bilo svrsishodno u obzir uzeti zakonsku i podzakonsku regulativu iz ove oblasti iz zemalja regiona, kao što su Hrvatska i Srbija.

1. OTPIS POTRAŽIVANJA

Član 17

(1) Izvršeno ispravljanje (otpis vrijednosti) sumnjivih potraživanja priznaje se na teret rashoda, pod uslovom:

- Nije usklađena terminologija u članu 17 i članu 18 Zakona o porezu na dobit pravnih lica, koja se odnosi na ispravke vrijednosti. U članu 17 se poistovjećuje ispravka vrijednosti i otpis vrijednosti, a što knjigovodstveno obuhvata dvije kategorije.
- Knjigovodstveni otpis vrijednosti je moguće izvršiti, direktnim otpisom kada se potraživanja isknižavaju na teret troškova ili indirektnim otpisom kada se potraživanja isknižava na teret već formirane ispravke vrijednosti.

U skladu sa članom 18 Zakona o porezu na dobit pravnih lica, na teret rashoda u poreske svrhe priznaje se uvećanje ispravke vrijednosti na nivou banke a u skladu sa propisima Centralne banke Crne Gore.

PREDLOG:

- Potrebno je izbrisati “Izvršeno ispravljanje” i ostaviti “Otpis vrijednosti”.
- Potrebno je definisati da li se isknižavanje potraživanja na teret ispravke vrijednosti koja je izdvojena u prethodnom periodu ne smatra otpisom potraživanja u poreske svrhe (otpis pokriven ispravkom vrijednosti), pod uslovom da je ispravka izdvojena u skladu sa članom 18 Zakona.

1) da se nesumnjivo dokaže da su ta potraživanja bila prethodno uključena u prihode poreskog obveznika;

PREDLOG:

- Potrebno je modifikovati ovaj stav za banke i ostale finansijske institucije, a koji se odnosi na otpis glavnice. Glavnica nikada nije priznata kao prihod banke i/ili finansijskih institucija.
- Treba predvidjeti način otpisivanja potraživanja (za koje pravno lice zadužuje klijenta) po osnovu izvršenih plaćanja (na primjer: troškovi notara, advokata, pokreta-

nje stečaja i sl.). Ova potraživanja takođe nisu nikad bila prihod u knjigama pravnih lica. Predlažemo da se ovaj uslov preciznije definiše i da način knjiženja ne bude uslov poreskog tretmana.

2) da je to potraživanje u knjigama poreskog obveznika otpisano kao nenaplativo;

PREDLOG:

- U okviru pojma otpisano kao nenaplativo, potrebno je definisati da li se radi o prenosu potraživanja u vanbilansnu evidenciju, kada pravno lice planira dalju naplatu potraživanja ili je u pitanju otpuštanje (konačan otpis) duga, kada pravno lice u potpunosti oslobađa klijenta od obaveze.
- Da “Otpisano kao nenaplativo” uključuje samo konačan otpis duga, dok prenos potraživanja u vanbilansnu evidenciju nema uticaja na poreskog obveznika.

3) da poreski obveznik pruži dokaze da su ta potraživanja utužena, odnosno da je pokrenut izvršni postupak radi naplate potraživanja, ili da su potraživanja prijavljena u likvidacionom ili stečajnom postupku nad dužnikom;

PREDLOG:

- Za potraživanja male vrijednosti nema ekonomske logike pokretanja izvršnog postupka. Potrebno je definisati iznos beznačajne vrijednosti tj. limit, za koje neće postojati obaveza ispunjenja ovog stava.
- Kao primjer beznačajne vrijednosti navodimo potraživanja do 50 eura. Priprema dokumentacije i pokretanje izvršnog postupka košta značajno više.

4) da je to potraživanje starije od 365 dana.

(2) Sumnjiva potraživanja koja su priznata kao rashod, a zatim naplaćena, uključuju se u prihode poreskog obveznika u momentu njihove naplate.

2. OSNOVICA POREZA NA DOBIT

Članom 4 Zakona o računovodstvu pravna lica su u obavezi sastavljati finansijske iskaze po MRS, odnosno po MSFI koje je objavio IASB i utvrdio i objavio organ državne uprave nadležan za poslove finansija odnosno drugo pravno lice kojem je povjereno vršenje tih poslova.

Članom 93 Zakona o bankama banka je dužna da vodi poslovne knjige, sastavlja knjigovodstvene isprave, vrednuje imovinu i obaveze i sastavlja finansijske iskaze u skladu sa ovim zakonom, propisima donesenim na osnovu ovog zakona, Međunarodnim računovodstvenim standardima i Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.

PREDLOG:

- Imajući u vidu gore navedeno, potrebno je definisati oporezivu dobit za pravna lica koja su u obavezi primjenjivati MRS, odnosno MSFI i oporezivu dobit za pravna lica koja nisu u obavezi primjenjivati navedene standarde sve do objavljivanja istih od strane nadležne institucije.

- Jedan od primjera su vlasnički instrumenti koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostalu sveobuhvatnu dobit. Efekti prodaje ovih hartija od vrijednosti se ne priznaju u bilansu uspjeha već "ostaju" u okviru kapitala tj. ostale sveobuhvatne dobiti.

- Potrebno je prilagoditi poresku prijavu, kako bi navedeni efekti prodaje bili adekvatno prikazani.

3. EFEKTI GREŠAKA PRETHODNIH PERIODA, PROMJENE RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA I NOVI RAČUNOVODSTVENI STANDARD - MRS 8

PREDLOG:

Potrebno je definisati poreski tretman efekata korekcije grešaka iz prethodnog perioda i retrospektivnog korigovanja izvršenih u cilju primjene promjena računovodstvenih politika i novih međunarodnih računovodstvenih standarda i u skladu sa tim dodati pozicije u Obrascu PD.

4. PRIMJENA MSFI 16

Primjenom MSFI 16, pravna lica, odnosno banke, u obavezi su evidentirati sredstva uzeta u zakup kao osnovna sredstva sa pravom upotrebe. Ova sredstva pravna lica trebaju evidentirati na isti način kao i sredstva koja upotrebljavaju u okviru svog poslovanja (osnovna sredstva), s tim da postoji razlika u procijenjenom periodu amortizacije, tj. ova sredstva treba amortizovati u skladu sa uslovima definisanim u ugovoru o zakupu.

PREDLOG:

U okviru obračuna poreske amortizacije, potrebno je definisati gdje ova sredstva pripadaju, tj. na koji način obračunati poresku amortizaciju. Jedan od predloga je da se definiše nova grupa amortizacije koja će biti u skladu sa ugovorom o zakupu.

ZAKON O PDV-U

Član 27 predviđa da su od plaćanja PDV-a oslobođene bankarske i finansijske usluge, i to:

a) *odobranje i upravljanje (rukovanje) kreditima, kao i odobranje i upravljanje garancijama, odnosno drugim oblicima osiguranja kredita od strane kreditora;*

Pravilnikom je predviđeno da se finansijskim uslugama iz člana 27, tačka 4 Zakona smatraju i usluge odobravanja kredita kod isporuke proizvoda putem finansijskog lizinga.

Factoring predstavlja posao finansiranja kojim se omogućava da povjerilac prije dospjeća dođe do novčanih sredstava zbog čega faktor naplaćuje kamatu, kao i naknadu za svoju uslugu. Shodno tome, cilj faktoringa je premošćavanje tekućih problema likvidnosti kroz kratkoročno finansiranje.

U EU porez na dodatu vrijednost je regulisan Direktivom 2006/112/EC od 28. novembra 2006. godine sa amandmanima (Direktiva). U skladu sa Evropskim sudom Pravde, PDV tretman faktoringa u EU je sledeći:

- prenos potraživanja ne predstavlja promet usluge, te naknada za prenos potraživanja nije predmet PDV,
- faktoring naknada i druge administrativne naknade predstavljaju naknade za uslugu naplate dugova te podliježu plaćanju PDV-a,
- kamata iz faktoringa je **oslobođena PDV-a** bez prava na odbitak prethodnog poreza.

Dalje, Poreska uprava Republike Hrvatske je objavila objašnjenje o poreskom tretmanu faktoringa u Hrvatskoj.⁴ U skladu sa predmetnim objašnjenjem: „*Ako faktor u okviru poslova faktoringa financira poreznog obveznika od kojeg otkupljuje potraživanje odobravajući mu kredit odnosno zajam tada su kamate koje faktor obračunava na predumijeni iznos oslobođene plaćanja PDV-a. Napominjemo da se prethodno navedeno na odgovarajući način primjenjuje i u slučaju dobavljačkog (obrnutog) faktoringa.*“

PREDLOG:

- Poslovi faktoringa, finansijskog lizinga, otkupa potraživanja i sl. mogu smatrati **poslovima pozajmljivanja jer kao cilj imaju ustupanje sredstava klijentu**. Smatramo da kamata koja se plaća u vezi sa poslom faktoringa ima sva obilježja naknade za finansiranje klijenata za koja je članom 27 stav 1, tačka 4a ZPDV predviđeno oslobođenje.

- U okviru gore navedenog stava u članu 27, potrebno je dodati usluge koje banke i finansijske institucije mogu

⁴ www.porezna-uprava.hr/HR_publicacije/Lists/mislenje33/Display.aspx?id=19445
BIJELA KNJIGA: INVESTICIONA KLIMA U CRNOJ GORI 2018

obavljati, a koje su definisane po Zakonu o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno garantnim poslovima.

UVOĐENJE NEGATIVNE KAMATNE STOPE ZA STANJA NA KRAJU DANA NA RAČUNIMA KOD CENTRALNE BANKE CRNE GORE

Početak 2017. godine, Centralna banka je uvela kamatu za održavanje od 0,3% na novac koji se nalazi na računima kod Centralne banke. Osim što je to uvođenje bilo neočekivano i bez prethodne najave bankama, postavilo se pitanje da li će poslovne banke, prema individualnim cjenovnim politikama, uvesti isti tretman za novac koji klijenti drže u bankama. Prema Pismu koje je u novembru 2017. godine poslao Guverner Centralne banke, sve banke treba pažljivo da razmotre svako uvođenje slične cjenovne politike i da uzmu u obzir negativan uticaj ovakve politike na stabilnost tržišta depozita i bankarskog sektora u Crnoj Gori. Pored toga, sve banke plaćaju naknadu 0,5% Fondu za zaštitu depozita za sve depozite. U situaciji u kojoj je na bankarskom tržištu višak likvidnosti, naša je preporuka državi da razmotri izmjene i dopune postojeće regulative na način da isključi iz obračuna naknade za zaštitu depozita one deponente koji prema članu 6, stavovima 2 i 3 Zakona o zaštiti depozita nemaju pravo na isplatu garantovanog depozita. Vjerujemo da će isključivanjem deponentata iz člana 6, stavova 2 i 3 pomenutog zakona iz obračuna premije za depozite za koje garantuje Fond, postojeći troškovi biti podijeljeni između države i poslovnih banaka.

SPORA ADMINISTRATIVNA PROCEDURA U CENTRALNOM REGISTRU PRIVREDNIH SUBJEKATA

Jedna od administrativnih prepreka sa kojima se banke suočavaju jeste spora administrativna procedura u Centralnom registru privrednih subjekata (CRPS) kada se radi o obradi zahtjeva. CRPS treba da donese rješenje o podnijetom zahtjevu u roku od četiri dana po prijemu zahtjeva, a kako je često neophodno dostaviti i dodatnu dokumentaciju, često se ovaj rok ne poštuje. Obično se insistira na mnogo nepotrebnih dokumenata što na kraju usporava cijelu proceduru. Predlozi za poboljšanje su sljedeći:

- ▶ uspostaviti proces gdje neće biti neophodno dostavljanje punomoćja kad god treba dostaviti neki zahtjev, jer se identitet podnosioca zahtjeva može provjeriti jednostavnom provjerom postojećih podataka u sistemu CRPS-a;
- ▶ organizovati elektronsko dostavljanje dokumenata

koji se mogu popuniti elektronski umjesto dostavljanja isključivo papirnih dokumenata;

- ▶ tražiti dodatnu dokumentaciju na dan podnošenja zahtjeva, a ne nakon nekoliko dana, kako bi se ubrzala procedura i dobio se izvod u propisanom roku.

KLJUČNA REGULATIVA PO MIŠLJENJU ČLANOVA SAVJETA

ZAKON O RADU

Krovni zakon koji je jednako važan za privredu i zaposlene u njoj, koji je posebno osjetljiv jer treba da zaštiti i obezbijedi fer uslove i za privredu i za zaposlene, jeste svakako Zakon o radu. Kao što smo ranije naglasili, naše je temeljno ubjeđenje da regulatorni okvir u bilo kojoj modernoj ekonomiji treba da bude osmišljen tako da stimuliše razvoj tržišta, stvara stručna radna mjesta, povećava produktivnost i privlači investicije. Kao dio toga, efektivan Zakon o radu trebalo bi da obezbijedi bazičnu pravičnost i zaštitu zaposlenih, uz istovremenu promociju zdrave konkurencije za stručne, dugoročne poslove povećanjem fleksibilnosti i mobilnosti radne snage.

Verzija zakona koji je na snazi sa više adresa je ocijenjena kao problematična, tako da je bilo realno za očekivati da će se Vlada opredijeliti za novi Zakon i pokušati da unaprijedi ovaj pravni akt. Nažalost, rigidna rješenja koja sadrži sadašnji Zakon o radu nisu riješena novom verzijom prijedloga zakona i dalje mogu negativno uticati na cjelokupnu crnogorsku ekonomiju. Ovo je oblast koja je i dalje predmet kritika poslovne zajednice, prije svega zbog nefleksibilnih odredbi koje sprječavaju razvoj jačeg tržišta rada i indirektno štite radnike koji imaju neadekvatne radne rezultate, doprinoseći na taj način višoj stopi nezaposlenosti.

Javna rasprava o novom zakonu je obilježila 2017. godinu i po mišljenju članova Savjeta nije rezultirala kvalitetnijim dokumentom, tj. usvajanje novog zakona u aktuelnoj formi neće riješiti sve sporne odredbe prethodnog, a sve je češće mišljenje da će nova verzija u nekim segmentima čak biti problematičnija od važećeg zakona, kada je privatni sektor u pitanju. Mnogi komentari/sugestije na predlog Zakona nijesu prihvaćeni iako dolaze iz realnog sektora. Samim tim, smatramo da neke elemente novih rješenja treba preispitati i unaprijediti na sljedeći način:

- predlažemo da se odustane od rješenja iz člana 93

tačka 1 po kom je minuli rad obavezan osnov za uvećanje osnovne zarade. Minuli rad je recidiv prošlosti kojim poslodavac biva primoran da vrednuje i plaća staž koji je zaposleni ostvario kod drugih poslodavaca čime dva zaposlena koja rade iste poslove primaju različitu zaradu samo zbog toga što imaju različiti minuli rad;

- predlažemo da se iz člana 92 stav 2 briše kolektivni ugovor kod poslodavca kao akt kojim se utvrđuju mjera i normativi za vrednovanje ostvarenih radnih učinaka. Naime, po trenutnom rješenju iz nacrtu Zakona o radu, kada je riječ o vrednovanju radnih učinaka pravi se razlika između poslodavaca kod kojih postoji reprezentativni sindikat i poslodavaca kod kojih reprezentativni sindikat ne postoji. Samim tim poslodavci kod kojih postoji reprezentativni sindikat ne mogu da samostalno uredi mjerila i normative za vrednovanje radnog učinka zaposlenih, što bi trebalo da bude njihovo pravo, već po tom pitanju moraju da postignu saglasnost sa sindikatom i uredi to pitanje kolektivnim ugovorom, pri čemu će se ukoliko se saglasnost ne postigne smatrati da su zaposleni ostvarili standardni radni učinak što nije dobro rješenje. Ovo nije dobro rješenje jer će se u tom slučaju i za zaposlene koji nemaju zadovoljavajuće rezultate rada ali i za one koji imaju rezultate bolje od standardnih, smatrati da imaju standardni radni učinak što neće pozitivno uticati na motivaciju zaposlenih. Dodatno, rezultat takvog rješenja će biti da poslodavci kod kojih ne postoji reprezentativni sindikat imaju veću slobodu da uredi ocjenu rezultata rada zaposlenih u odnosu na poslodavce kod kojih postoji reprezentativni sindikat čime se drugi poslodavci (koji su zapravo odgovorne organizacije) samo sankcionišu;

- član 94 nacrtu Zakona treba još jednom razmotriti jer članice Savjeta smatraju da je u tom članu na pogrešan način implementirana Direktiva 2006/54/EZ i Konvencija o jednakosti zarada radnika i radnica za rad jednake vrijednosti MOR-a, budući da bi taj član trebao da promovise obavezu jednakosti zarada između muškaraca i žena (kako se navodi u Direktivi i Konvenciji) te da promovise rodnu ravnopravnost i spriječi diskriminaciju zaposlenih po osnovu pola. Međutim, član 94 prevazilazi rodnu ravnopravnost u pogledu zarada i garantuje puku jednakost zarada za sve zaposlene koji obavljaju isti rad ili rad iste vrijednosti što u praksi u nekim slučajevima nije moguće uraditi i čime se poslodavac i zaposleni ograničavaju u onome što bi trebalo da je njihovo pravo a to je pravo da pregovaraju i ugovaraju uslove radnog odnosa (pa i iznos zarade). Smatramo da u tom dijelu tržištu rada treba dozvoliti da se samo uredi te da ne treba zabranjivati poslodavcu da legalno sa zaposlenim dogovori iznos zarade koji je veći od zakonskog minimuma i zakonskih okvira. Samim tim, u zavisnosti od potreba za radnom snagom u određenom trenutku

i stanja na tržištu radne snage poslodavac i zaposleni bi trebalo da imaju slobodu da pregovaraju i dogovaraju uslove u pogledu radnog odnosa i iznos zarade, u okvirima zakonskih kategorija;

- Članice Savjeta predlažu brisanje stava 5 iz člana 158 kojim je propisano da sporazum o prestanku radnog odnosa proizvodi pravno dejstvo od dana ovjere kod notara, suda ili organa lokalne uprave. Ovakvo pravilo predstavlja ozbiljnu biznis barijeru (koju ne predviđa trenutno važeći Zakon o radu), komplikuje administraciju, nameće troškove poslodavcu i zaposlenom te samim tim predstavlja korak unazad u odnosu na trenutno važeći Zakon o radu (pored toga što se odstupa od pravnog pravila da pravni posao koji proističe iz nekog osnovnog posla, treba biti zaključen u istoj formi kao i osnovni posao). Pored navedenog, ovakvo rješenje će ostaviti mnoge dileme u praksi, te će i sudovi trebati da daju odgovor na pitanje da li će zaposlenima u Crnoj Gori sporazumno moći da prestane radni odnos u subotu ili nedjelju ili na dan praznika jer će biti propisano da sporazum proizvodi dejstvo od dana ovjere kod nadležnog organa a nadležni organ ne radi za navedene dane. Ovakvo rješenje, kao i neka druga u nacrtu Zakona o radu koji je objavljen, samo sankcionišu odgovorne poslodavce dok ne doprinose mnogo u pravcu poboljšanja poslovnog ambijenta u zemlji;

-Predlažemo da se preispita obaveza iz člana 5 stav 7 po kom akt o sistematizaciji kao obavezan element sadrži broj izvršilaca, jer se istim usporava procedura zapošljavanja i raspoređivanja zaposlenih na druga radna mjesta, jer ako poslodavac želi da izmijeni broj izvršilaca trebaće da sprovede proceduru izmjena i dopuna ovog akta (da akt 5 dana prije nego što odobri izmjene dostavi sindikatu na davanje mišljenja a zatim akt o sistematizaciji kao opšti akt stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja na oglasnoj tabli). Dakle, time što se precizira broj izvršilaca stvaraju se biznis barijere koje ne poznaje trenutno važeći tekst Zakona o radu. Dakle, mišljenja smo da predviđanje obaveznih elemenata akta o sistematizaciji neće poboljšati poštovanje propisa u našoj zemlji i neće dodatno zaštititi prava zaposlenih osim što će, kako je i ranije naglašeno nametnuti dodatne barijere odgovornim poslodavcima koji su i do sada poštovali propise i prava zaposlenih;

- Poglavlje „Prava zaposlenih kod promjene poslodavca” nije u dovoljnoj mjeri usaglašeno sa Direktivom Vijeća 2001/23 EZ od 12. marta 2001. o usklađivanju zakonodavstava država članica u odnosu na zaštitu prava zaposlenih kod prenosa preduzeća, pogona ili djelova preduzeća ili pogona, jer zakon reguliše samo restrukturalne promjene usljed kojih dolazi do promjene poslodavca (i promjenu vlasništva nad kapitalom),

a Direktiva se ne odnosi samo na restrukturalne promjene poslodavca već takođe reguliše i situaciju kada se pravnim poslom na novog poslodavca prenese oblik obavljanja privredne djelatnosti ili njegov dio, poslovna aktivnost ili njen dio. Dakle, Zakon ne reguliše (a trebalo bi da reguliše) promjenu poslodavca do koje dolazi kada se pravnim poslom na novog poslodavca prenese neki oblik obavljanja privredne djelatnosti ili njegov dio, poslovna aktivnost ili njen dio. Zbog navedenog, predlažemo da poglavlje bude regulisano na sličan način kao što je uređeno u Zakonu o radu Hrvatske.

Naravno, nacrt Zakona sadrži unapređenja koja poslovna zajednica pozdravlja i doživljava ih kao zaista veliki napredak na polju povećanja konkurentnosti naše zemlje. U tom smislu, treba pomenuti uvođenje roka za zastaru novčanih potraživanja što će unaprijediti pravnu sigurnost na tržištu rada.

ZAKON O ZAŠTITI POTROŠAČA

Preporuku koja je predstavljena i u Bijeloj knjizi za 2015. godinu, a koja glasi: *“Predlažemo da se odredba o obavezi dobijanja odobrenja od organizacije za zaštitu prava potrošača ukine”* i dalje smatramo svrsishodnom.

Naime, prema članu 36 Zakona o zaštiti potrošača (Službeni list br. 2/14 i 6/14), pružaoци usluga dužni su da dobiju odobrenje od Organizacije za zaštitu prava potrošača prije formiranja konačne cijene usluge. Kako je sektor elektronskih komunikacija već pod striktnim regulatornim režimom, ova odredba stvara nepotrebne dodatne obaveze za pružaoce – traženje mišljenja od nevladine organizacije i pored toga što Agencija za elektronske komunikacije čija je svrha, između ostalog, da reguliše i cijene, već postoji, i operatori elektronskih komunikacija su u obavezi da je obavještavaju o svim izmjenama cijena.

Mišljenja smo da je potrebno ponovo razmotriti navedenu preporuku, imajući u vidu i najbolju EU praksu u ovoj oblasti, a posebno imajući u vidu da dobijeno mišljenje predstavlja izjašnjavanje koje nije obavezujuće za trgovca jer nije nužno i obavezujuće postupiti po dobijenom mišljenju.

ZAKON O STRANCIMA

Jedan od zakona koji je posebno važan za strane investitore je svakako Zakon o strancima. U Crnoj Gori je donijet novi Zakon o strancima (“Sl. list CG”, broj 12/2018 od 23.2.2018. godine) kojim su obuhvaćeni me-

đunarodni standardi i postupanja prema strancima ekvivalentni državama članicama Evropske unije. Primjena zakona je počela 03. marta 2018. godine.

Savjet stranih investitora je mišljenja da Zakon o strancima treba izmijeniti tako da omogući strancima da se zaposle odnosno budu imenovani za direktora u više od jedne kompanije koju je osnovala ili je u većinskom vlasništvu kompanije gdje stranac radi. Zapravo, da bi sprovođila poslovne aktivnosti, kompanija planira da osnuje nove kompanije koje bi bile u 100% vlasništvu te iste kompanije, a sve u cilju upravljanja raznim fazama projekta kao što su npr. marina, golf, vođenje hotela itd.

Prema važećem Zakonu, direktor kompanije, kao strani državljanin, ne može biti imenovan na mjesto direktora u bilo kojoj od ovih kompanija istovremeno, jer postoji obaveza zapošljavanja novih lica na tu poziciju, iako ta lica zapravo neće obavljati tu funkciju. Prema tome, i bez namjere kompromitovanja postojećeg sistema, tražili smo od odgovornog Ministarstva unutrašnjih poslova da odobri izmjene i dopune Zakona o strancima tako što će, uz postojeće pravilo da stranac može raditi u Crnoj Gori samo kod poslodavca koji ga je zaposlio, propisati izuzetak da strani državljanin može istovremeno raditi „u jednoj ili više povezanih kompanija pod uslovom da je poslodavac osnivač ili većinski vlasnik takve povezane kompanije, kao i da je za datu poziciju neophodan isti nivo obrazovanja“. Smatramo da ova izmjena ne može dovesti do zloupotrebe postojećeg sistema, ali s druge strane može omogućiti investitorima da upravljaju određenim segmentima njihovih projekata na pojednostavljeni način.

U vezi sa navedenom preporukom, Ministarstvo unutrašnjih poslova obavijestilo je Savjet da Zakon o strancima ne propisuje uslove i prava i obaveze radnika budući da je to materija Zakona o radu, te ukoliko se promijene odredbe Zakona o radu, stvorice se uslovi za iniciranje izmjena Zakona o strancima, tj. ukoliko Zakon o radu propiše mogućnost **„da jedno lice bude izvršni direktor u više firmi“**, time će se stvoriti zakonski uslovi za izmjene člana 66 Zakona o strancima, a zatim i tehnički uslovi za realizaciju istog.

Istovremeno, od strane Ministarstva rada i socijalnog staranja obaviješteni smo da Prijedlogom Zakona o radu predviđeno je da ugovor o radu može da se zaključi sa nepunim radnim vremenom, ali ne kraće od 1/2 (20 časova) punog radnog vremena uz napomenu da se ovo ograničenje ne odnosi na ugovore o radu direktora, te shodno tome postoji zakonski osnov da jedno lice bude direktor u više od jedne kompanije.

Uvažavajući navedeno, molimo resorno Ministarstvo

unutrašnjih poslova da inicira izmjenu Zakona o strancima, imajući u vidu stav Ministarstva rada i socijalnog staranja da postoji zakonski osnov da jedno lice bude direktor u više od jedne kompanije.

ZAKON O ZDRAVSTVENOM OSIGURANJU – ZLOUPOTREBA BOLOVANJA

Zloupotreba bolovanja je tema koja je u kontinuitetu važna stranim investitorima, ali i cijeloj privredi i posebno državnim institucijama. Vlada je prepoznala ovu pojavu, prvenstveno u svojim organima, pa su preduzete i određene aktivnosti u cilju smanjenja ove pojave.

Pravo na naknadu za bolovanje preko 60 dana utvrđeno je Zakonom o zdravstvenom osiguranju kao jedno od osnovnih prava osiguranika. Ovo pravo je povezano sa radno-pravnim statusom, što znači da zaposleni koji su privremeno spriječeni za rad duže od 60 dana imaju pravo na naknadu. Osnovni uslov za ostvarivanje prava na ovu naknadu je da je podnosilac zahtjeva izvršio uplatu doprinosa.

Na osnovu podataka Ministarstva zdravlja, troškovi bolovanja u 2018. godini iznosili su 5,9 mil. €. Odlukom o rasporedu sredstava Fond za zdravstveno osiguranje za 2019. godinu, sredstva za naknade za bolovanje planirana su u iznosu 4,8 mil. €.

Resorno Ministarstvo zdravlja obavijestilo nas je da kada je u pitanju zakonska regulativa, Ministarstvo zdravlja će prilikom izmjena Zakona o zdravstvenom osiguranju koje su planirane ove godine, razmotriti mogućnost kontrole korišćenja ovog prava, uz učešće poslodavaca, imajući u vidu da je Zakonom o radu propisano da poslodavac može da otkaz ugovora o radu zaposlenom za slučaj zloupotrebe prava na odsustvo za vrijeme spriječenosti za rad.

Takođe, istaknuto je da je na osnovu člana 168 stav 1 Zakona o zdravstvenoj zaštiti i člana 79 Zakona o državnoj upravi, Ministarstvo zdravlja prvi put oformilo komisiju za vršenje kontrole nad radom zdravstvenih ustanova u odnosu na obavljanje javnih poslova u dijelu utvrđivanja privremene spriječenosti za rad, po zahtjevu poslodavca. Komisija je formirana Odlukom broj 011-397/2017 od 30. 10.2017. godine. Cilj ove Komisije je da spriječi nezakonito propisivanje privremene spriječenosti za rad i kontinuirano praćenje i kontrola kvaliteta rada zdravstvenih ustanova, kako bi se spriječila zloupotreba navedene mjere, koja za krajnju posljedicu ima finansijske reperkusije, kako za zaposlene, tako i za poslodavce, posledično i za same zdravstvene ustanove, te za ukupno

finansijsko stanje javnih prihoda i rashoda. U prethodnoj godini u periodu od februara do decembra Ministarstvo zdravlja je posjetilo 12 domova zdravlja na osnovu 28 zahtjeva od strane pravnih lica i izvršilo provjeru bolovanja za 126 osiguranika, od čega je 67 zahtjeva bilo neosnovano, dok je 59 zahtjeva bilo opravdano.

ZAKON O JAVNIM NABAVKAMA

Kao jednu od ključnih barijera za poslovanje, investitori ističu regulativu koja se odnosi na postupak javnih nabavki. Ponuđači se često srijeću sa različitim izazovima u postupku javnih nabavki: rigidnost procesa u smislu kriterijuma za odabir, kopiranje iste dokumentacije za svaku tendersku poziciju za istog ponuđača, podnošenje dokumenata koji su već u posjedu tog ili drugih javnih organa, u slučaju žalbe plaćanje nadoknade u iznosu od 1% procijenjene ukupne vrijednosti javne nabavke, neprecizni zahtjevi za dokumentaciju ili nepostojanje specifikacije dokumenata kada je u pitanju predmet nabavke, inferioran status ponuđača kod državne komisije koji ne uključuju predstavnike realnog sektora itd. Pored toga, činjenica da više institucija ima nadležnost, obaveza podnošenja masivne dokumentacije, plaćanje različitih taksi i poreza, čekanje na odgovor administracije, itd. čine proceduru javnih nabavki komplikovanom i, konačno, veoma skupom. Neophodno je poboljšanje transparentnosti procedure i dosljednija primjena etičkih principa.

Zakon o javnim nabavkama ne promovise konkurentnost, kvalitet ponude se ne ocjenjuje adekvatno, a posebno se ističe kriterijum cijena. Javna nabavka bi trebalo da ima svrhu da omogući što većem broju zainteresovanih ponuđača pristup nadmetanju, sa jednakim uslovima učestvovanja na njemu. Predmetni poziv odnosno izmjene/dopune tenderske dokumentacije, na osnovu određenih kriterijuma odnosno podkriterijuma za izbor najpovoljnije ponude, ne omogućava primjenu konkurencije kao ključnog principa javne nabavke.

Donošenje novog Zakona o javnim nabavkama planirano je za I kvartal 2019. godine. Kako je saopšteno iz Uprave za javne nabavke, intezivno se radi na potpunom usklađivanju zakonodavnog okvira u oblasti javnih nabavki sa pravnom tekovinom EU iz 2014. godine. Naglašeno je da se novim zakonom detaljnije uređuju pitanja koja uključuju određene predloge iz Bijele knjige, a prije svega se odnose na sljedeće:

- 1) Evropska jedinstvena dokumentacija o nabavci (ESPD)–preliminarna izjava privrednog subjekta da is-

punjava uslove sposobnosti i da ne postoje razlozi za isključenje umjesto dostavljanja svih potrebnih dokaza, potvrda od nadležnih državnih organa;

2) uvođenje kriterijuma ekonomski najpovoljnija ponuda, kao jedinog kriterijuma za izbor najpovoljnije ponude u postupku javne nabavke;

3) povezivanje registara koje vode državni organi (Poreska uprava, sudski organi, kaznena evidencija);

4) obaveznost naručioca za prethodno istraživanje tržišta, kao i savjetovanja sa privrednim subjektima o nacrtu tenderske dokumentacije za nabavke velike vrijednosti robe, usluga i radova;

5) uvode se novi postupci javnih nabavki (partnerstvo za inovacije, konkurentni dijalog, konkurentni postupak sa pregovorima kod javnog naručioca umjesto pregovaračkog postupka sa prethodnim objavljivanjem poziva za javno nadmetanje dok je kod sektorskog naručioca za ovaj postupak u nazivu nije bilo izmjena) kao i nove tehnike (dinamični sistem nabavke, elektronska aukcija, elektronski katalog), dok je konkurs, dosadašnji postupak nabavke uređen kao poseban režim nabavke;

6) propisani novi instituti - nabavke male vrijednosti, utvrđeni su vrijednosni pragovi za male nabavke, kao i obaveza naručioca da pravila o malim nabavkama objave na svojoj internet stranici i da se ove nabavke mogu sprovoditi elektronskim putem;

7) regulisano je da Vlada Crne Gore posebnim propisom uredi nabavke za diplomatsko konzularna predstavništva Crne Gore u inostranstvu, vojno-diplomatske predstavnike i jedinice Vojske Crne Gore u međunarodnim snagama i mirovnim misijama i druge aktivnosti u inostranstvu i centralizovane javne nabavke;

8) utvrđeni su posebni režimi nabavke (blaži režimi) društvenih i drugih posebnih usluga;

9) uvedeno je opšte pravilo o Vladinim nabavkama (GPA);

10) uvedeno je načelo zaštite životne sredine i obezbjeđenje energetske efikasnosti;

11) uređena mogućnost smanjenja broja kvalifikovanih kandidata, ponuda i rješenja;

12) uređena mješovita nabavka u zavisnosti od predmeta javnih nabavki i različitih pravnih režima;

13) bliže uređeni obavezni uslovi i uslovi sposobnosti, kao i osnovi za isključenje privrednih subjekata i

načini dokazivanja;

14) uređeni su posebni uslovi za zajednicu privrednih subjekata i podugovaranje;

15) omogućiće se povezivanje registara koje vode nadležni organi (e-Certis);

16) uvedena lista odobrenih privrednih subjekata;

17) propisan način podnošenja prijave za kvalifikaciju i ponuda u pisanoj i elektronskoj formi;

18) detaljno uređena dodjela ugovora o javnoj nabavci;

19) uvedena mogućnost ispravke odluka;

20) detaljno je uređeno zaključivanje ugovora o javnoj nabavci za sektorske naručioce;

21) uređena nabavka sredstava posebne namjene i nabavka u oblasti odbrane i bezbjednosti;

22) propisan način sačinjavanja evidencije i izvještavanje o ugovorenim javnim nabavkama, kao i čuvanje dokumentacije;

23) utvrđen je jedinstveni rok za žalbu za sve postupke nabavke;

24) postupak zaštite prava prilagođen novim postupcima javnih nabavki i druga pitanja koja su u potpunosti usklađena sa Direktivama EU.

ZAKON O STEČAJU

U prethodnom izdanju Bijele knjige sugerisana je izmjena Zakona o stečajnom postupku, tako da se uvede obaveza stečajnog upravnika da podijeli dokaze koje podnosi drugi povjerilac kada stečajni upravnik proglasi potraživanje osporenim. Nadalje, potrebno je zakonom propisati rokove na osnovu kojih stečajni sudija mora donijeti odluku u postupku za osporeno potraživanje, imajući u vidu hitnost stečajnog postupka.

Kako je odgovoreno iz Ministarstva ekonomije, data preporuka je već realizovana a pojedinosti poput javnosti dokaza koje podnosi drugi povjerilac u slučaju osporavanja potraživanja, pravno su već uređena. Dakle, prema odredbi člana 114. st. 4 Zakona o stečaju (Sl. list CG" br. 1/11 i 53/16), u slučaju osporavanja potraživanja stečajni upravnik je dužan da uz listu priznatih i osporenih potraživanja sudu dostavi i obrazloženje o razlo-

zima osporavanja potraživanja. Dodatno, po Zakonu o upravnom postupku ("Sl. list CG", br. 56/2014, 20/2015, 40/2016 i 37/2017) svaka stranka (svaki od povjerilaca) ima pravo na pun uvid u odvijanje postupka i u sve radnje/informacije koje se tiču postupka.

U vezi sa preporukom kojom je predložena izmjena Zakona o stečaju, kako bi se dodala odredba kojom se propisuje obaveza za stečajnog sudiju da, prije glasanja o planu, na osnovu zahtjeva jednog ili više dužnika koji imaju minimum 30% prijavljenih potraživanja, odredi nezavisnog eksternog finansijskog savjetnika ili finansijskog eksperta, čije troškove snosi dužnik koji podnosi plan, i koji bi ocijenio izvodljivost predloženog plana, realnost primijenjenih pretpostavki i održivost predloženih mjera jer u nekim slučajevima ovi planovi nemaju nikakvog osnova, niti poslovne racionalnosti ili realnosti, iz Ministarstva ekonomije je odgovoreno da se data preporuka ne prihvata, iz razloga što prema sadašnjem zakonskom rješenju pitanje opravdanosti i racionalnosti plana reorganizacije jasno je uređeno. U vezi sa tim, shodno članu 164 st. 1 predmetnog Zakona definisano je da stečajni sudija može, po službenoj dužnosti ili na predlog zainteresovanog lica, da naloži stečajnom upravniku ili drugim stručnim licima koje je angažovao da utvrde tačnost podataka iz Predloga plana reorganizacije, kao i da naloži podnosiocu predloga plana da otkloni nedostatke koji se odnose na sadržinu i mjere iz plana i odredi primjereni rok za otklanjanje tih nedostataka. Dodatno, u st. 2 precizira se da stečajni sudija, po službenoj dužnosti ili na predlog zainteresovanog lica, može, pod određenim okolnostima, odbaciti predlog plana reorganizacije.

Takođe, u prethodnom izdanju Bijele knjige konstatovano je da je jedan od problema sa kojima se banke u Crnoj Gori susrijeću situacija kada se pojavljuju u ulozi različitih povjerilaca u stečajnim postupcima, u kojima se sprovodi reorganizacija striktnom primjenom odredbi Zakona o stečaju. Naime, radi se o pitanjima koja direktno utiču na status povjerilaca, prvenstveno finansijskih institucija, koje se u velikom broju slučajeva javljaju kao nosioci založnih prava na imovini stečajnog dužnika. Primjenom odredbi Zakona o stečaju koje se odnose na usvajanje Plana reorganizacije, direktno se utiče na status banaka, čime se ugrožavaju, ograničavaju i obesmišljavaju prava i mogućnosti povjerilaca da na najefikasniji način, a ponekad i jedini mogući način, naplate svoje potraživanje. Na ovaj način se gubi i obesmišljava status različitog povjerioca, te ovakvo rješenje ima krajnje negativan efekat na cjelokupnu pravnu sigurnost u sistemu, a posebno u finansijskom sektoru, te da je neophodno inicirati izmjene istog, bilo u pravcu povećanja glasačkih prava različitih povjerilaca (uvažavajući njihovu izloženost), bilo u pravcu omogućavanja namirenja različitih povjerilaca nezavisno od izglasanih planova.

U tom smislu, odgovor Ministarstva ekonomije je bio da će date konstatacije biti predmet razmatranja Radne grupe koja radi na izmjenama i dopunama Zakona o stečaju, čije je donošenje planirano u toku 2018. godine. Prema sadašnjem zakonskom rješenju, pitanja namirenja potraživanja različitih povjerilaca detaljno su razrađena. U vezi sa tim, shodno članu 137 predmetnog Zakona, u slučaju da je imovina koja se prodaje predmet obezbjeđenja potraživanja jednog ili više različitih povjerilaca, različit povjerilac može, u roku od deset dana od dana prijema obavještenja o predloženoj prodaji, da predloži povoljniji način unovčenja imovine uključujući i preuzimanje imovine uz obavezu naknade troškova, a shodno članu 143, različni povjerioci imaju pravo prioriteta u diobi sredstava ostvarenih prodajom, prema rangu prioriteta koji su stekli u skladu sa zakonom, a srazmjerno procijenjenom učešću vrijednosti imovine koja je predmet različitnog prava u odnosu na procijenjenu vrijednost pravnog lica.

U pogledu iznešenih navoda u vezi sa eventualnim usvajanjem Plana reorganizacije u pogledu statusa banaka odnosno njihovih prava i mogućnosti da naplate svoje potraživanje, shodno članu 162 predmetnog Zakona, definisano je da Plan reorganizacije mogu podnijeti i različni povjerioci koji imaju najmanje 30% obezbjeđenih potraživanja u odnosu na ukupna potraživanja prema stečajnom dužniku, a ukoliko različni povjerioci procjenjuju da je potrebno, shodno članu 170 predmetnog Zakona, na ročištu za razmatranje predloga plana reorganizacije i glasanje povjerilaca, nakon što stečajni sudija donese rješenje kojim potvrđuje usvajanje plana reorganizacije, različni povjerioci mogu izjaviti žalbu protiv rješenja.

Samim tim, Ministarstvo ekonomije je stava da su, shodno zakonskom rješenju, prava različitih povjerilaca kroz navedene odredbe koje su veoma pažljivo pripremljene, uzimajući u obzir i uporedna iskustva zemalja iz regiona i šire, u potpunosti zaštićena.

Dodatno, ističemo da je Vlada Crne Gore, polazeći od potrebe održive finansijske stabilnosti sistema u cjelini, odnosno pojedinačnih banaka, kroz izradu i primjenu Zakona o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama ("Sl. list CG", br. 20/2015), dala dodatni podstrek bankarskom sektoru u smislu namirenja svojih potraživanja. Zakonom se uređuju uslovi i načini sporazumnog finansijskog restrukturiranja dugova koje pravno lice, preduzetnici i fizička lica kao korisnici hipotekarnog kredita imaju prema bankama, mikrofinansijskim institucijama i društvima koja se bave poslovima lizinga, a iskustva iz prakse pokazuju da se navedeni Zakon, uprkos njegovom smislu smanjenja učešća nekvalitetnih kredita, nije u mnogome primjenjivao.

Sa ove tačke, možemo reći da je Radna grupa, koja od aprila 2018. godine aktivno radi na izmjenama i dopu-

nama sadašnjeg zakonskog rješenja, pažljivo razmatrala upućene konstatacije na račun razlučnih povjerilaca. S obzirom da je zakonski u potpunosti uređena ta vrsta prava, ista nije bila u mogućnosti da, eventualno, predloži dodatne odredbe.

Međutim, u dijelu prava razlučnih povjerilaca, uvedena je odredba po kojoj su različni povjerioci dužni da podnesu prijavu potraživanja u roku koji je određen članom 112, kako bi se njihova potraživanja tretirala na jednak način kao i potraživanja stečajnih povjerioca. Ovo iz razloga kako bi se izbjegla bilo kakva dilema oko tumačenja odredbe člana 112, odnosno dilema oko toga da li se ista odnosi i na različne povjerioce. Dodatno, predloženo je da se mijenja dio člana 139 stav 2 koji se odnosi na način na koji se vrši namirenje razlučnih povjerilaca.

U svakom slučaju, s obzirom da je u toku formiranje konačnog Predloga zakona, resorno ministarstvo će razmotriti sugestije Savjeta stranih investitora.

ZAKON O JAVNO-PRIVATNOM PARTNERSTVU

Savjet stranih investitora je i u prethodnom periodu imao preporuke za Vladu u dijelu koji se odnosio na važnost daljeg unapređenja infrastrukture u Crnoj Gori. Rast ekonomije, uz povećan priliv investicija, zahtijeva povećana ulaganja u ovom dijelu. Posebno je navedeno izraženo za Crnu Goru kao turističku destinaciju. U tom smislu smo i sugerisali o važnostima donošenja Zakona o javnom-privatnom partnerstvu koji bi otvorio prostor za privatna ulaganja u ovom dijelu crnogorske ekonomije. Dodatno prihvatanje međunarodnih standarda kroz utvrđivanje regulatornog okvira koji bi omogućio investicije po ovom modelu, direktno je vezano za nužnost donošenja ovog posebnog zakona.

Veliki projekti koji se mogu realizovati po modelu javno-privatnog partnerstva u dijelu saobraćajne infrastrukture, zdravstva i obrazovanja otvorili bi nove osnove za strane investicije. Međutim, investicije po modelu javno-privatnog partnerstva nijesu samo vezane za velike projekte, već i manja ulaganja u na primjer komunalnu infrastrukturu. Navedeno bi u značajnom doprinijelo unapređenju kvaliteta komunalnih usluga na lokalnom nivou i radu lokalnih samouprava.

PREPORUKE:

1. U što bržem roku preporučuje se usvajanje regulatornog okvira za javno-privatno partnerstvo, ali istovremeno i kreiranje institucionalnih kapaciteta za nove projekte po ovom investicionom modelu.

2. Kako bi investitori imali jasnu poruku od strane Vlade za spremnost za ulaganja u partnerskom projektu po JPP principima, neophodno je da se, nakon uspostavljanja regulatornih preduslova, predstavi i predlog potencijalnih projekata. Navedeno bi u značajnom doprinijelo kreiranju jasne pozicije investitorima za potencijalna ulaganja.

UNAPRJEĐENJE SIGURNOSTI POMORSKE PLOVIDBE I ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE U SKLADU SA EVROPSKIM I MEĐUNARODNIM STANDARDIMA

U što kraćem roku potrebno je usvojiti izmjene relevantnog zakonodavstva, prije svega po ugledu na praksu i legislativu EU, koje regulišu sigurnost plovidbe i pružanje lučkih usluga kao i poseban tretman tehničko-nautičkih djelatnosti (pilotaža, tegljenje, privez i odvez brodova). Posebno je bitno usvojiti tekovinu i preporuke koje pružanje usluga pilotaže izuzimaju od pravila slobodnog pristupa tržištu (zaštite prava konkurencije) jer se usluga pilotaže smatra uslugom od javnog interesa. Mišljenja smo da se dodjelom dodatne koncesije za pružanje tehničko-nautičkih djelatnosti u luci Bar značajno odstupa kako od EU regulative (I i II EU Direktiva o pristupu tržištu usluga pilotaže), tako i od Uredbe Evropskog parlamenta i Vijeća (EU) 2017/352, te jasnog stava koji je zauzeo Sud pravde Evropske zajednice u predmetu Corsica Ferries France v Gruppo Antichi Ormeggiatori del porto di Genova and others (C-266/96, Bailii, [1998] EUECJ C-266/96).

Dakle, evropska iskustva pokazuju da koncesije za pružanje lučkih usluga, a prije svega pilotaže, imaju ekskluzivni karakter. Čak i u najvećim evropskim lukama dodjeljuje se samo jedna koncesija – uvijek i samo jednom koncesionaru (npr. u lukama Rotterdam, Đenova, Trst). Jedan koncesionar je u nekim zemljama i konzorcijum pilota ali nerijetko se zapravo radi o samo jednom pravnom

licu koje pruža usluge za svaku posebnu luku, kao što je slučaj u susjednoj Hrvatskoj. Ovo posebno ima smisla u manje prometnim lukama kao što su crnogorske, zbog toga što obim pomorskog prometa ne bi bio dovoljan za ekonomsku rentabilnost više od jednog koncesionara imajući na umu relativno visoke stope investicije i fiksne operativne troškove, što je nedvosmisleno vidljivo iz višegodišnjih bilansa uspjeha postojećeg koncesionara koji je poslovao na granici rentabilnosti.

U tom smislu, iskustva, naročito Evropske unije, pokazuju da ukoliko postoji više od jednog pružaoca iste lučke usluge, dolazi do neizbježnog poremećaja ekonomske održivosti i posljedičnog smanjenja investicija u opremu i efikasnu obuku pilota. Rezolucija A.960 Međunarodne pomorske organizacije je naglasila značaj investicija u obuku pilota jer se time neposredno štiti sigurnost ljudi i imovine i životna sredina.

Iz navedenih razloga i kako je već naglašeno, u većini evropskih i drugih zemalja usluge pilotaže imaju ekskluzivni karakter i dodjeljuju se putem koncesija u postupcima koje sprovode bivše (polu) državne organizacije, što rezultira mješavinom javnih i privatnih interesa. Međutim, zbog izuzetne važnosti pilotaže po sigurnost i bezbjednost ljudi, imovine i plovidbe, u većini slučajeva primjenjivo zakonodavstvo u navedenim zemljama ograničava broj potencijalnih pružaoca usluga, tako da samo jedan pružalac usluga može da posluje u jednoj luci.

Uvažavajući navedeno, mišljenja smo da je neophodno da resorno ministarstvo još jednom razmotri mogućnost dodjele nove koncesije, a sve u ciju da se ne naruši pravna i ekonomska sigurnost na domaćem tržištu, što bi poslalo lošu poruku stranim investitorima i pokvarilo sliku Crne Gore kao regionalnog prvaka u evropskim integracijama.

Takođe, smatramo da je neophodno da Vlada preduzme mjere za što skorije usklađivanje relevantnog zakonodavstva sa EU, i preporučujemo da se, do okončanja tog postupka i usvajanja novog Zakona o koncesijama, obustavi postupak dodjele eventualno nove koncesije za pružanje lučkih usluga u lukama Bar i Kotor.

OSTALE BARIJERE

Kao dodatni dio ovog izdanja Bijele knjige, ukratko ćemo navesti primjere „ostalih barijera“ sa kojima se naši članovi suočavaju. Pitali smo članove koje su to barijere, a evo i njihovih odgovora:

1. Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata stupio je na snagu u oktobru 2017. godine. Smatramo

da navedeni Zakon predstavlja određenu biznis barijeru iz razloga što elektronska komunikaciona infrastruktura preko koje se pružaju usluge od javnog interesa ne uživa potrebnu zaštitu kakva je predviđena Zakonom o elektronskim komunikacijama. Naime, osnovni problem vidimo u tome što lokalne samouprave različito primjenjuju propise i različito donose odluke kad je u pitanju održavanje i izgradnja nove infrastrukture. Jedan od apsurdna je primjer jedne opštine koja onemogućava da se oštećena postojeća infrastruktura sanira, pozivajući se na činjenicu da iste nema u planskim dokumentima iako je operator vlasnik za istu pribavio građevinsku i upotrebnu dozvolu od iste lokalne uprave kada je infrastruktura građena. Postoje i drugi primjeri koji su dokaz različite primjene pomenutog Zakona, a u praksi za operatore to predstavlja pravnu nesigurnost i barijeru za dalja ulaganja.

2. Visoke stope doprinosa na zarade (oko 53,15% neto zarade; sa porezima oko 70% neto zarade).

3. Zakon o javnim nabavkama ne promovise dovoljno konkurentnost, posebno u oblasti osiguranja. Naime, kvalitet ponude se ne ocjenjuje adekvatno, a akcenat se stavlja na cijenu. Stoga zakon treba izmijeniti tako da se maksimalno promovise kvalitet ponude.

4. Zakon o radu treba biti fleksibilniji. Naročito bi poslodavac trebalo da ima više fleksibilnosti prilikom raskida ugovora o radu jer su važeći uslovi za raskid ugovora jako strogi i nijesu prilagođeni ekonomiji tržišta. Od poslodavca se traži da zaključi, po pravilu, ugovor o radu na neodređeno, koji je u praksi jako teško raskinuti, jer raskid ugovora prati duga i komplikovana procedura, koju dodatno komplikuje sudska praksa koja je naklonjena zaposlenima. Zato su poslodavci primorani da zadržavaju zaposlene iako oni ne ispunjavaju svoje radne obaveze, što može negativno da utiče na poslovne rezultate kompanije kao i na stopu nezaposlenosti u zemlji. Naknada za minuli rad treba da se izmijeni jer ne bi trebalo obavezivati poslodavca da plaća naknade za minuli rad obavljen kod prethodnih poslodavaca.

5. Poreska revizija/kontrola – kompanije se suočavaju sa problemima vezanim za dugotrajni proces revizije. Pažnju treba usmjeriti na skraćenje trajanja revizije, a posebno kada se radi o rješavanju slučaja gdje poreski obveznik ulaže prigovore i žalbe koje su drugostepena tijela usvojila (Ministarstvo finansija). Predlog: razviti strukturisaniji revizorski proces u Poreskoj upravi koji ne bi zavisio od stava pojedinih kontrolora. Uvođenje formalne direktive sa detaljnim procedurama i smjernicama o rezultatima kontrole koji bi bili dostupni javnosti bilo bi idealno za povećanje povjerenja i

osjećaja za saradnju između nadležnih tijela i poreskih obveznika. Kompanijama bi značilo transparentno okruženje sa jasnim obavezama, ali i načinima odbrane kad osjećaju da su oštećene.

6. Uprava carina je nadležna za provjeru / naplatu akciza koje se primjenjuju na prodaju goriva. Takođe su nadležni za provjeru količine i cijene goriva na koje se primjenjuje PDV. Predlog: Trebalo bi pojačati i urediti kontrole i provjere kako bi država bila sigurna da neće biti izgubljenog prihoda. Cilj treba biti i usklađivanje sa regulativama i praksama Evropske unije. Međunarodne naftne kompanije koje su prisutne u drugim evropskim zemljama bi mogle da podijele svoja iskustva i da pruže savjetodavne usluge Upravi carina.

7. Regulatorna agencija za energetiku pruža statističke podatke o prodaji i distribuciji goriva u zemlji. Zato svaki prodavac / trgovac naftnim proizvodima treba da podnosi godišnje izvještaje Agenciji o svojoj prodaji. Svrha je dobijanje precizne slike o količini prodatih / distribuiranih naftnih proizvoda u zemlji. Svaki prodavac naftnih proizvoda izvještava o ukupnoj prodaji. Međutim, izvještavati samo o ukupnoj prodaji nije adekvatno s obzirom da postoji značajna unakrsna prodaja među kompanijama koje trguju naftom, a to dovodi do toga da imamo duplirane podatke. Predlog: da prodavci naftnih proizvoda izvještavaju o prodaji češće (recimo kvartalno), ali da daju pregled po prodajnim kanalima, odnosno:

(a) maloprodaja (direktna prodaja na benzinskim stanicama)

(b) prodaja ostalim prodavcima naftnih proizvoda (npr. kompanija A prodaje kompaniji B)

(c) prodaja ostalim klijentima (komercijalnim, privrednim, agencijama, hotelima, itd) koji su krajnji korisnici, drugim riječima koji kupuju goriva za sopstvenu upotrebu. Ovakvi komercijalni korisnici imaju naftne tankove u svojim prostorijama i proizvodi im se tamo dostavljaju. Na ovaj način bismo imali jasnu sliku o količini goriva koje se potroši u zemlji.

8. Deregulacija tržišta rada je neophodna. Sve je teže naći kvalifikovanu i nekvalifikovanu radnu snagu posebno u građevinskom sektoru, a važeći zakon je anahron i ne obezbjeđuje niti promoviše fleksibilnost ili kulturu radnog učinka koji je potreban da bi se vodila jedna efikasna i konkurentna privreda.

9. Propise kojima se reguliše zapošljavanje stranaca na pozicijama direktora u više od jedne kompanije treba hitno izmijeniti, i njima se barem omogućiti da stranci budu imenovani za direktora u više od jedne kompanije koju je osnovala ili je u većinskom vlasništvu kompanije gdje stranac radi. Trenutno, mora se imenovati novi

direktor za svaku kompaniju ili njenu povezanu kompaniju što je često problematično sa aspekta kontrolisanja poslovanja grupe, nalaženja odgovarajućih, kvalifikovanih radnika, što često zahtijeva obimne i dugotrajne obuke za tu poziciju uz stvaranje dodatnih troškova i značajne dodatne troškove za zaradu.

10. Proces izmjena i dopuna planske dokumentacije (državne studije lokacije, lokalni planski dokumenti višeg reda, detaljni urbanistički planovi) je prespor, i često se odlaže zbog nefleksibilnih organa i / ili lica koji izgleda ne razumiju (ili im ponekad nije stalo) složenost velikih projekata koji se sprovode i zbog vremenskih ograničenja koja utiču na poslovanje i zbog neodgovaranja odgovornih lica usljed neblagovremenog reagovanja. Jasni i transparentni rokovi treba strogo da se poštuju za sve procese.

11. Propisi se često donose tako što se prekopiraju iz regiona ili Evropske unije, bez odgovarajućeg prilagođavanja lokalnom okruženju. Prilikom usvajanja zakona, primjedbe subjekata koji će te zakone primjenjivati ne uzimaju se u obzir, a dosta rijetko nacrti zakona koji su predmet javne rasprave budu izmijenjeni kada se konačno usvoje. U mnogim oblastima zakoni nijesu jasni ili ne definišu određena područja, zato ih je teško razumjeti i pravilno ih sprovesti. Štaviše, regulatorna tijela ima svoja tumačenja propisa, što dovodi do pravne nesigurnosti i sankcija prema investitorima i pravnim licima. Propisi kojima se reguliše područje rada vrlo su problematični i poslodavcu je veoma teško da raskine ugovor o radu. Sudovi štite zaposlene i uglavnom donose presude protiv poslodavca u radnim sporovima svake vrste. Konzistentna primjena zakona je takođe problematična. Različiti pristup u istoj situaciji je dosta čest, u zavisnosti od toga na koga se zakon primjenjuje. Selektivna primjena propisa čini pravno okruženje vrlo nepredvidivim i teškim za praćenje.

12. Kada se radi o razvoju nekretnina, Uprava za nekretnine – katastar – ne ažurira redovno informacije o teretima u listovima nepokretnosti. Ovo stvara nesigurnost i nepovjerenje u zvanične podatke koje čuva ova Uprava. Na kvalitet podataka o nekretninama utiče nedostatak baze nekretnina kojima se trgovalo u zemlji, a to bi dalo realniji uvid u tržište i unaprijedilo procjenu vrijednosti nekretnina. Dalje, napredak u ovoj oblasti je ostvaren usvajanjem Zakona o planiranju i izgradnji objekata, što je ubrzalo proces obezbjeđivanja administrativnih uslova za izgradnju, ali to nije bilo dovoljno. Naime, sprovođenje zakona je spriječeno zbog nepostojanja podzakonskih akata i posebno planske dokumentacije.

13. Što se tiče korporativnog upravljanja, potrebna su

poboljšanja u dijelu malih i srednjih preduzeća i njihovog finansijskog izvještavanja – ova preduzeća nijesu u obavezi da sprovode eksternu reviziju izvještaja što onemogućava pravično izvještavanje i ne pruža realnu sliku o preduzeću. Kada se govori o stečaju i likvidaciji, propise i kontrole treba formulisati i sprovesti tako da spriječavaju utaju poreza. Treba preduzeti mnoge mjere da se suzbije siva ekonomija.

14. Što se tiče postojećeg pravnog okvira u oblasti rada, potrebno je izmijeniti i dopuniti Zakon o radu. Zastarjelost potraživanja po osnovu zarada treba ograničiti na osnovu prakse iz regiona i to na otprilike tri godine. Takođe, disciplinski postupak treba definisati Zakonom o radu. Neophodno je pojednostaviti ovaj proces i poželjno je eksternalizovati ga. Dalje, definicija zarade treba se preciznije definisati u Zakonu. Bilo bi praktično da se po sektoru ili vrsti posla definiše minimalna zarada kako bi se zaštitili zaposleni, ali uz mogućnost smanjenja zarade na bezbjedan način kada imamo zaposlene koji nemaju zavidan radni učinak. Neke oblasti treba definisati na fleksibilniji način, poput trajanja i raskida ugovora o radu i korišćenja godišnjeg odmora. Što se tiče ugovora o radu, trajanje ugovora o radu ne bi bio problem sve dok se raskid ugovora od strane poslodavca omogućava na fleksibilniji način. Dalje, treba dati dovoljno prostora i poslodavcu i zaposlenom da dogovore trajanje i način korišćenja godišnjeg odmora. Ovo su predlozi za koje se nadamo da će biti implementirani u predlogu izmjena i dopuna Zakona o radu o kojima će se raspravljati i nadamo se usvojiti.

15. Što se tiče IT sektora, glavni predlog odnosi se na e-potpis. Naime, zakonom bi trebalo definisati ovu oblast detaljnije, imajući u vidu da zakon kojim se uređuje ova oblast nije usklađen sa ostalim propisima. Poboljšanje ove oblasti bi značajno ubrzalo digitalizaciju u sektoru finansija i telekomunikacija. Na primjer, mogućnost potpisivanja kupoprodajnih ugovora i ugovora o kreditu korišćenjem postojećih elektronskih kanala značajno bi olakšalo poslovne procese.

16. Visoki iznosi naknade za angažovani prenosni kapacitet koju plaćaju proizvođači električne energije priključeni na prenosni sistem – od 01. januara 2014. godine izmjenama Metodologije za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema uspostavljena je obaveza Proizvođača električne energije koji su priključeni na prenosni sistem da plaćaju angažovani mrežni kapacitet. Do 01. januara 2014. godine angažovani prenosni kapacitet naplaćivao se samo od kupaca električne energije, tako da se cjelokupan regulatorno odobreni prihod Operatora prenosnog sistema pokrivaio naknadama naplaćenim od strane kupaca. Kako proizvodnja električne energije u Crnoj Gori od 2012. godine nije regulisana djelatnost to EPCG kao proizvođač električne energije nije u mogućnosti da navedeni trošak direktno „uključiti“ u cijene svojih usluga. Iznosi naknada utvrđeni predmetnim metodologijama za 2019. godinu iznose 849,5877 €/MW/mjesec što ako se pretvori na bilansiranu proizvodnju EPCG za 2019. godinu iznosi 2,895 €/MWh. Ova cijena značajno prevazilazi iznos utvrđen Uredbom EC broj 838/2010 o utvrđivanju smjernica koje se odnose na mehanizam naknade između operatora prenosnih sistema i zajednički regulatorni pristup naplati prenosa.

17. Strana lica koja vrše oporezive isporuke u Crnoj Gori ne moraju niti im je dozvoljeno da se registruju za PDV u zemlji. Strana lica mogu da imenuju svog PDV obveznika u Crnoj Gori, a i to imenovanje je opciono. Ako strano lice ne imenuje predstavnika, PDV za isporuku stranog lica plaća lokalni primalac robe i usluga, kroz prenos obaveze plaćanja. U praksi zato strana lica skoro nikada ne imenuju crnogorskog PDV obveznika već dozvoljavaju da PDV za isporuku stranog lica plaća lokalni primalac robe i usluga, kroz prenos obaveze plaćanja. Trebalo bi uvesti obaveznu poresku registraciju PDV-a za strana lica koja vrše oporezive isporuke u Crnoj Gori (npr. Srbija). (Ministarstvo finansija: Preporuka će biti razmotrena u 2019. godini).

MFIC | Montenegrin Foreign
Investors Council

7. PRIORITETI VLADE CRNE GORE ZA 2019. GODINU

U dijelu ekonomske politike i daljeg unaprjeđenja uslova za ekonomski rast, Vlada je na svojoj agendi za 2019. godinu utvrdila niz aktivnosti koje se u mnogome ogledaju u preporukama koje je Savjet stranih investitora i inicirao kroz svoje materijale prethodnih godina. Savjet stranih investitora prati aktivnosti vladinih tijela u nastojanju da mjere čija je predviđena implementacija obuhvate i preporuke koje članovi Savjeta upućuju. Navedeno prije svega sa ciljem kreiranja uslova poslovanja u zemlji na nivou koji imaju investitori i u matičnim zemljama razvijenih ekonomija. U tom dijelu je od posebne važnosti nastaviti sa mjerama u dijelu vladavine prava i efikasnosti pravne zaštite, unaprjeđenja ekonomskih uslova i biznis klime, unaprjeđenje infrastrukture i realizacija novih infrastrukturnih projekata, održavanja stabilnosti uz očuvanje povjerenja u finansijskom sektoru.

Mjere koje je Vlada utvrdila Programom rada za 2019. godinu reflektuju i interese članova Savjeta stranih investitora, uz očekivanja da će u ovim aktivnostima biti uvaženi stavovi i preporuke date u prethodnom periodu. Ohrabrujuće je da je Vlada za tekuću godinu predvidjela i aktivnosti u dijelu prioriternih razvojnih projekata, što će u mnogome doprinijeti otvaranju novih mogućnosti za ulaganja kako u dijelu saobraćajne infrastrukture, energetike tako i turističke valorizacije.

Dalje važan korak je praćenje Akcionog plana za suzbijanje sive ekonomije naročito u oblastima u kojima je najizraženije neformalno djelovanje u privrednom poslovanju - turizmu, građevinarstvu i na tržištu rada. U dijelu strateških okvira Program rada donosi i dva važna dokumenta za sektor obrazovanja Strategiju razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2020-2024) i Stra-

tegiju razvoja visokog obrazovanja u Crnoj Gori (2020-2025). U ovom dijelu stav je Savjeta stranih investitora da bi se resor u pripremi ovih materija trebao rukovoditi i interesima crnogorskog tržišta rada i investicionim aktivnostima u sektoru obrazovanja.

Nadalje Program ekonomskih reformi za period 2020-2022. godinu donosi niz mjera kao i uobičajeno prije svega usmjerenih ispunjavanju obaveza iz evropske agende integracionog procesa. Međutim ovaj dokument je važna osnova za članove Savjeta kako bi imali jasnu sliku makroekonomskih prilika u Crnoj Gori i srednjoročnih planova Vlade u ekonomskom dijelu.

U dijelu nove regulative posebno je važno imati u vidu sljedeće:

► Uvođenje novih savremenih principa u radu administracije je osnov za dalji ekonomski razvoj i rast investicija, što se ogleda u novim elektronskim modelima funkcionisanja. Očekivanja su u tom dijelu članova Savjeta da ova rješenja u najvećem mogućem obimu u pružanju javnih usluga i realizaciji administrativnih postupaka budu pokrivena kroz Predlog zakona o elektronskoj upravi i Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu. Navedeno kako na centralnom nivou, za najbitnije administrativne postupke koje sprovodi javni sektor po zahtjevu investitora, tako i na nivou lokalnih uprava.

► Inoviranim rješenjima iz Predloga zakona o javnim nabavkama, čije je usvajanje planirano, intencija je kreiranje dodatne usklađenosti ove oblasti sa EU principima i normama regulative Unije. Međutim u ovom dijelu

Savjet stranih investitora predlaže da Vlada dodatno osnaži implementaciju i unaprijedi stepen efikasnosti institucija u realizaciju postupaka javnih nabavki. U ovom dijelu ponovno je u planu usvajanje Predlog zakona o javno-privatnom partnerstvu, koji bi za crnogorsku ekonomiju konačno otvorio nova oblasti za ulaganja. Predlog zakona donio bi novi model javnih ugovora sa partnerstvom autoriteta javnih institucija i znanja i vještina privatnog sektora. Savjet stranih investitora je i u prethodnim izdanjima Bijele knjige ukazivao na važnost donošenja ovog propisa pa se u tom dijelu očekuje da će isti u konačnom biti donosen ove godine, a u cilju unaprjeđenja kvaliteta javnih radova i javnih usluga, izgradnje i rekonstrukcije javne infrastrukture.

► Prethodne godine započete su aktivnosti na pripremi Predloga zakona o fiskalizaciji u prometu proizvoda i usluga. Ovaj propis prema očekivanjima Vlade ima za cilj cjelokupnu promjenu postojećeg sistema fiskalizacije i uvođenje novog sistema zasnovanog na on-line modelu. Dodatno Zakon je usmjeren ka unaprjeđenju poreske politike i smanjenju sive ekonomije. Savjet stranih investitora će pratiti dalje aktivnosti u ovom dijelu i zastupati stavove članova u dijelu pripreme ovog propisa.

► Ove godine Vlada je planirala i donošenje Predloga zakona o privrednim društvima, koji ima značajan uticaj na poslovanje privrednih subjekata. Ovim propisom regulisana je registracija preduzeća, pa u tom smislu se očekuju značajne reforme, uvažavajući trenutno stanje, ali i neophodnost unaprjeđenja ovog početnog koraka za rast biznisa u Crnoj Gori. Uvažavajući da su navedeni razlozi za donošenje ovog propisa unaprjeđenje poslovnog ambijenta u oblastima koje mogu predstavljati pre-

preke za poslovanje privrednih subjekata, Savjet stranih investitora očekuje značajne korake usmjerene prema rastu konkurentnosti crnogorske privrede.

► Priprema Predloga zakona o radu biće takođe u prioritetnim aktivnostima Vlade, sa namjerom da se ovim zakonom izvrši se harmonizacija radnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom Evropske unije i konvencijama i preporukama Međunarodne organizacije rada koje je Crna Gora ratifikovala. U ovom dijelu posebno ukazujemo na preporuke koje je u više navrata Savjet stranih investitora imao u cilju dalje fleksibilnosti tržišta rada i unaprjeđenja radnog zakonodavstva u svrhu rasta ekonomije.

Savjet stranih investitora će pažljivo ispratiti i pripremu sljedećih propisa: Zakona o porezu na dodatu vrijednost, Zakona o koncesijama, Zakona o energetici, Zakona o putevima, Zakona o porezu na dobit pravnih lica, Zakona o zdravstvenom osiguranju, Zakona o lukama i Zakona o pomorskoj agenturi.

U dijelu spoljno-političkih aktivnosti koje doprinose promociji stranih investicija i ulaganju stranog kapitala u crnogorsku ekonomiju važan je dalji kontinuitet reformi u dijelu članstva u Evropskoj uniji, ali i saradnja u okviru NATO zajednice.

8. ANEKS

ČLANOVI SAVJETA

Addiko Bank

Addiko banka AD Podgorica u vlasništvu je Addiko banke AG, sa sjedištem u Beču, Austriji, i čini dio bankarske grupacije koja posluje u pet zemalja Jugoistočne Evrope. Grupu čini šest banaka u Hrvatskoj, Sloveniji, Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori, i Grupa pruža bankarske usluge klijentima kojih ima preko 1.1 milion. Nakon uspješne promjene brenda 2016.godine, Grupa posluje pod nazivom Addiko.

Kao dio finansijske grupacije koja je isključivo fokusirana na zemlje Jugoistočne Evrope, Addiko banka stavlja lokalne klijente u centar strategije: pažnja je usmjerena na neophodne proizvode i usluge koji su relevantni za lokalno ekonomsko okruženje, na efikasne procese, brže odlučivanje i jednostavnu komunikaciju.

Banka ima filijale u Podgorici, Nikšiću, Bijelom Polju, Herceg Novom, Pljevljima, Baru, Budvi, Kotoru i Tivtu.

www.addiko.me

Adriatic Marinas, koja posluje kao Porto Montenegro, jeste luksuzna, više puta nagrađivana marina, koja je dobila priznanje Marina Super Jahte od udruženja TYHA (Udruženje luka i jahti) za period od 2015. do 2017. Nalazi se u Tivtu, na jugozapadnoj crnogorskoj obali, u jednoj od najpoželjnijih destinacija što se tiče nekretnina u Evropi. Ova inovativna luka za jahte i gradić-marina posebno su dizajnirani da zadovolje najsitnije potrebe svih jahti, njihovih vlasnika, gostiju i posade, sa specifičnom infrastrukturom za najveće jahte.

Uz marinu, tu su i prostrani stambeni prostori, tik uz more, internacionalni restorani, butici, razni sportski i kulturni sadržaji, internacionalna škola i hotel sa 5 zvjezdica, Regent Porto Montenegro.

Porto Montenegro je preuzela Investicioni korporacija Dubajja (ICD) 2016. godine, a ona predstavlja glavni investicioni ogranak Vlade Dubajja sa investicijama koje se odnose na finansijske usluge, transport, energetiku i industriju, nekretnine i maloprodaju

www.portomontenegro.com

Zahvaljujući neopisivoj ljepoti Crne Gore i povoljnom poslovnom okruženju, **Azmont Investments**, kompanija osnovana u Crnoj Gori, ušla je na tržište 2012.godine. Azmont Investments je razvio Portonovi Resort, vrijedan 650 miliona eura, koji predstavlja najveći investicioni projekat Azerbejdžana van zemlje i mimo energetskog sektora. Ovaj svjetski rizort sa najmodernijom marinom, prvim One&Only rizortom u Evropi, izgrađen je kao najsofisticiranija destinacija na Jadranu. Kao odgovoran

građanin-pravni subjekat, kompanija ulaže napore da doprinese dobrobiti društva kroz dobro planirane i stalne programe društvene odgovornosti. Portonovi rizort ostaje glavni projekat Azmont Investments-a, a kao investiciona kompanija tražimo nove prilike da ulažemo još više u budućem periodu, ne samo u Crnoj Gori, nego i u ostalim zemljama.

www.azmont.com

Coca-Cola HBC je jedna od najvećih svjetskih punioca napitaka u okviru Coca-Cola kompanije. Coca-Cola HBC Srbija i Crna Gora proizvodi, prodaje i distribuira gazirana pića vodećih brendova kao što su Coca-Cola, Coca-Cola Zero, Fanta i Sprite.

Coca-Cola HBC Srbija i Crna Gora ulaže u razvoj zajednice i podržava projekte i inicijative u zemlji. U svaki dio poslovanja uključena je održivost i društvena odgovornost, kako bi se izgradila dugoročna vrijednost za sve naše kupce.

<https://rs.coca-colahellenic.com>

Crnogorska Komercijalna Banka AD Podgorica član je mađarske OTP bankarske i finansijske grupe, jedne od lidera u regionu Centralne, Istočne i Jugoistočne Evrope. Uz uspješno poslovanje od više od 60 godina, OTP grupa, sa 12 miliona klijenata u devet zemalja, 20.000 zaposlenih i preko 1.000 ekspozitura, obezbjeđuje siguran rast i razvoj Crnogorske komercijalne banke i garantuje svojim klijentima kvalitet usluga i stabilnost poslovanja.

CKB je univerzalna banka i klijentima sun a raspolaganju razni proizvodi i usluge. Da bi se zadovoljile sve bankarske i finansijske potrebe klijenata, tu je ljubazno osoblje, mreža od 28 filijala, preko 4.500 POS terminala i blizu 100 bankomata na teritoriji Crne Gore. CKB je najveća custody banka koja nudi usluge trgovine hartijama od vrijednosti.

www.ckb.me

Crnogorski Telekom se ponosi time što je dio djelatnosti koja istinski transformiše i uobličava svijet - telekomunikacije mijenjaju navike ljudi i njihov tempo života. Kao očigledan tehnološki lider, Telekom pomaže rast i razvoj crnogorske privrede i povećava kvalitet života građana Crne Gore kroz inovativne i sigurne tehnologije, nudeći proizvode i usluge koji odgovaraju novom, digitalnom stilu života. Osmišljavajući svoje poslovanje tako da odgovara zahtjevima svijeta koji se mijenja, stavljajući uvijek u prvi plan svoje korisnike, Telekom je tokom svih ovih godina uspio da sačuva

ulogu tržišnog lidera u Crnoj Gori. Telekom je najveći telekomunikacioni operator u Crnoj Gori koji pruža kompletan portfolio telekomunikacionih usluga fiksne i mobilne telefonije (usluge govornih servisa, poruke, internet, TV, iznajmljene linije, usluge prenosa podataka i ICT rješenja). Kompanija ima više od 354 hiljade korisnika u mobilnoj mreži i više od 143 hiljade brojeva u fiksnoj. Usluge rominga su omogućene u više od 140 zemalja, sa gotovo 300 mobilnih operatora.

www.telekom.me

Revizija & savjetovanje – revizija finansijskih izvještaja u skladu sa lokalnim i međunarodnim računovodstvenim standardima, korekcija finansijskih izvještaja, finansijska detaljna kontrola, savjetovanje i obuka iz računovodstva. Usluge poslovnog savjetovanja – kontrola računovodstvenih sistema i interna kontrola, usluge uspostavljanja kontrole, usluge interne revizije, upravljanje rizicima, integritet sistema i procesa, obezbjeđivanje kvaliteta projekata, usluge savjetovanja i implementacija IFRS standarda, reinženjering poslovnih procesa, sistem za izvještavanje o upravljanju, IT usluge (hardver i softver), upravljanje projektima, specijalizovano savjetovanje za specifične sektore (banke, elektro-

privreda, industrija nafte i gasa, itd.)

Poreske i pravne usluge – naše usluge poreskog savjetovanja obuhvataju sve oblasti bitne za strane investicije i širenje poslovnih aktivnosti na domaćem tržištu, koje se javljaju u vidu privatizacije, spajanja i preuzimanja ili u vidu osnivanja novih kompanija. Naši savjeti imaju za cilj smanjenje poreskih opterećenja na poslovanje i operacije, i na ublažavanje povezanih poreskih rizika.

Finansijsko savjetovanje – ocjena poslovanja, procjena imovine, restrukturiranje, strateški razvoj, priprema biznis plana, pomoć u privatizaciji, izvještaji detaljne kontrole, spajanja i preuzimanja i slično.

<https://www2.deloitte.com>

www.dukley.com

DHL je vodeći globalni brend u industriji logistike. Naša DHL porodica nudi jedinstveni portfolio logističkih usluga koje obuhvataju nacionalnu i međunarodnu isporuku pošiljki, trgovinu preko interneta, međunarodnu ekspresnu dostavu putem drumskog, vazdušnog i pomorskog saobraćaja do industrijskih lanaca. Sa oko 350.000 zaposlenih u više od 220 zemalja i teritorija, DHL povezuje ljude i poslovne operacije sigurno i pouzdano i omogućava globalne trgovinske tokove. Sa specijalizovanim rješenjima za rast tržišta i privrede, uključujući tehnologiju, prirodne nauke i zdravstvo, energetiku, automobilsku industriju i maloprodaju, dokazanom posvećenošću društvenoj odgovornosti i prisustvu bez konkurencije u razvojnim tržištima, DHL se odlučno pozicionira kao "logistička kompanija

za svijet".

U januaru 2001.godine, DHL Express je registrovan u Crnoj Gori kao nezavisno pravno lice. Brojni ugovori su potpisani sa raznim poslovnim jedinicama o razvoju međunarodnog ekspresnog transporta u Crnoj Gori. Saradnja sa Upravom carina Crne Gore i JP Aerodromi Crne Gore dovela je do otvaranja DHL skladišta u sklopu podgoričkog aerodroma. DHL Express u Crnoj Gori ima važeće sertifikate ISO 9001 i ISO 14001 i kao član organizacije TAPA posjeduje sertifikat u skladu sa TAPA C standardom.

Sa više od 1.000 redovnih klijenata i 400 potpisanih ugovora sa domaćim i stranim kompanijama, DHL je lider u Crnoj Gori u industriji ekspresne međunarodne isporuke.

www.dhl.com/en/me

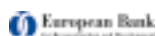
doMEN doo je crnogorska kompanija, nastala 2008. godine zajedničkim ulaganjem Afilijs Limited, GoDaddy.com i ME-net Ltd., koja posluje kao .ME Registry. Kompaniju je odabrala crnogorska Vlada

da rukovodi nacionalnim internet domenom Crne Gore (.MEccTLD). Iako je .ME nacionalni internet domen, ubrzo je otvorio vrata međunarodnim registracijama i ostvario globalni uspjeh.

Zbog dubokog inherentnog značenja koje ima u raznim je-

zicima (engleskom, španskom, holandskom, italijanskom, portugalskom, bugarskom i jezicima koji se govore na području bivše Jugoslavije) i neograničenim mogućnostima za slogane, samo tri dana nakon zvaničnog pokretanja, domen .ME upisao je 100.000. korisnika. .ME je nizao uspjeh svih ovih godina uz stalan i stabilan rast korisnika, a sve više i više velikih brendova priključivalo se domenu .ME i njegovom razvojnom programu – neki od brendova su About.me, Facebook (fb.me, rooms.me, sling.me), Wordpress (wp.me), Time (ti.me), Mercedes (Mercedes.me) i drugi.

www.domain.me

Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj (EBRD) jeste međunarodna

finansijska institucija koja je osnovana 1991.godine. Prvobitno je svoje aktivnosti usmjeravala na zemlje bivšeg Istočnog bloka, a zatim je proširila poslovanje u cilju podrške razvoja u više od 35 zemalja, od Centralne Evrope do Centralne Azije i južnog i istočnog Mediterana. Kroz finansijska ulaganja, poslovne usluge i učešće u političkim dijalozima, banka podržava zemlje gdje posluje na njihovom putu ka održivoj tržišnoj ekonomiji, koja je konkurentna, propisno vođena, zelena, inkluzivna, otporna i integrisana.

U Crnoj Gori, EBRD je do sada potpisala finansijske ugov-

ore za 56 projekata, ukupne vrijednosti 538 miliona eura, a određene napore je uložila da pruži tehničku pomoć i inicira politički dijalog. Trenutni portfolio banke iznosi 352.8 miliona eura, od čega je 49% uloženo u projekte energetike, 25% u saobraćaj i opštinsku infrastrukturu, 14% u finansijske institucije, a ostatak u poljoprivredu i opštu industriju.

U narednom periodu, banka će nastaviti da podržava razvoj privatnog sektora u Crnoj Gori kao i dalju integraciju zemlje u Evropskoj uniji i regionu i agendi povezanosti Zapadnog Balkana.

www.ebrd.com

Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom osnovne su djelatnosti **Elektroprivrede Crne Gore**.

Elektroenergetske djelatnosti Društva propisane su Zakonom o energetici, licencama u energetskom sektoru i Statutom EPCG. Djelatnosti Društva su:

- proizvodnja električne energije,
- snabdijevanje električnom energijom,
- kupoprodaja električne energije,
- izgradnja i održavanje elektroenergetskih objekata,
- projektovanje i nadzor, i
- druge djelatnosti propisane Statutom EPCG.

Realizacijom osnovnih djelatnosti EPCG obezbjeđuje uredno i kvalitetno zadovoljavanje potreba potrošača na svim naponskim nivoima.

Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić raspolaže kapacitetima za proizvodnju električne energije ukupne instalisane snage 867.5 MW, od čega se 649 MW (75%) odnosi na hidroelektrane "Perućica" i "Piva", a 218.5 MW (25%) na termoelektranu "Pljevlja"

www.epcg.com

Erste banka Crna Gora posluje pod ovim imenom od 2009. godine kada je Erste&Steiermaerkische Bank d.d. preuzela 100% kapitala Opportunity banke AD Podgorica. Dio je Erste grupacije, koja je osnovana 1819. godine kao prva austrijska štedna banka. Od 1997. godine, razvila se u jednog od najvećih pružalaca finansijskih usluga u istočnom dijelu Evropske unije, sa oko 46.700 zaposlenih koji opslužuju oko 15.9 miliona klijenata u 2.697 filijala u sedam zemalja (Austrija, Češka republika, Slovačka, Rumunija, Mađarska, Hrvatska,

Srbija). Nudimo široku lepezu finansijskih rješenja i usluga: depozite, kredite, investicije, savjetovanje i druge usluge. Fokusirani smo na crnogorsko tržište, a nudimo i usluge klijentima koji su aktivni i van zemlje preko podružnica Erste grupacije u regionu Centralne i Istočne Evrope. Banka održava dugoročne veze sa klijentima iz svih segmenata, nudeći im pristupačne i transparentne proizvode kao i personalizovane usluge savjetovanja.

www.erstebank.me

Sa svojim velikim iskustvom i profesionalizmom u osiguranju, priznatom finansijskom snagom i snažnim partnerstvom sa majkom kompanijom, Generali grupacijom, **Generali osiguranje Montenegro** nudi sve vrste proizvoda vezanih za neživotno osiguranje. Poslovanje Generali osiguranja Montenegro obuhvata raznovrsne proizvode i usluge, od proizvoda masovnih rizika (osiguranje od autoodgovornosti i osiguranje od nezgode) do osiguranja jako složenih industrijskih postrojenja, kao i od polisa porodičnog osiguranja do ugovora o osiguranju koji ispunjavaju složene potrebe kompanija.

Generali osiguranje Montenegro nudi dobra poslovna rješenja u oblasti osiguranja velikih kompanija, malih i srednjih preduzeća i institucija u svim poslovnim oblastima. Prepoznatljiva pojava Generali osiguranja na tržištu još više je ojačana efikasnošću kompanija u naplati šteta. Sa ciljem da postane lider na tržištu i u skladu sa odgovornostima koje je kompaniji dodijelila Grupa, Generali osiguranje Montenegro radi aktivno na razvoju novih proizvoda osiguranja koji do sada nijesu postojali na tržištu.

www.generali.me

Hipotekarna banka, sa svojom mrežom filijala i ekspozitura i multifunkcionalnih bankomata, elektronskog bankarstva (HB i mHB klik), obavlja sveobuhvatne finansijske usluge za pojedince i preduzeća, u rasponu od tradicionalnih bankarskih do savjetodavnih, kao i usluga investicionog bankarstva.

Sa svojim naprednim bankarskim tehnologijama uslugama, Banka je jasno fokusirana na budućnost. Naši prioriteti ostaju nepromijenjeni: to su sigurnost naših klijenata, kao i najbolje i najinovativnije usluge, po čemu smo prepoznatljiviji na crnogorskom bankarskom tržištu.

www.hipotekarnabanka.com

JUGOPETROL AD je najveća kompanija u Crnoj Gori koja se bavi trgovinom naftom i naftnim derivatima i koja upravlja najvećim postrojenjem u Baru. Kompanija ima mrežu od 40 EKO benzinskih pumpi i objekte za snabdijevanje u tri luke i na dva aerodroma. EKO maloprodajna mreža nudi Eurodizel i bezolovni 95 i 98, koristeći brenдове avio dizel i EKONOMY 95.

JUGOPETROL je osnovan u Kotoru 1947.godine. U oktobru 2002, HELLENIC PETROLEUM GRUPA kupuje 54.53% akcija JUGOPETROL AD Kotor preko HELLENIC PETROLEUM INTERNATIONAL AG. U decembru 2014, kompanija je prebacila svoje sjedište u Podgoricu, glavni grad Crne Gore, i promijenila ime u JUGOPETROL AD. JUGOPETROL AD se kotira na crnogorskoj berzi.

www.jugopetrol.co.me

Abu Dabi finansijska grupacija (ADFG) (i njena istočno-evropska podružnica Integrated EE Holdings) osnovana je 2011. godine i bavi se ulaganjima u nekretnine vrijednim milijarde dolara širom svijeta, sa sjedištem u Abu Dabiju, Ujedinjenim Arapskim Emiratima, i nudi raznovrsne finansijske usluge. Portfolio nekretnina ADFG čine stambeni i poslovni prostori u Ujedinjenom Kraljevstvu, Istočnoj Evropi i Ujedinjenim Arapskim Emiratima sa 7.000.000 m² nekretnina vrhunskog kvaliteta. Vrijednost projekata u razvojnoj fazi iznosi 4 milijarde dolara na raznim lokacijama u Londonu, Abu Dabiju, Dubajju, Crnoj Gori i Crnom moru. U proteklih šest godina, ADFG je uspio da donese optimalni povrat investitorima na ulaganja i razvio se da bi odgovorio na po-

trebe investitora prilagođavajući se makroekonomskoj klimi i prateći dinamiku tržišta.

ADFG, preko svoje podružnice Integrated EE Holdings, jeste jedan od najvećih investitora u Crnoj Gori. Prepoznata po osnivanju i izvođenju projekata kao što su The Capital Plaza, Hard Rock Café, CentreVille Hotel i Lučice Montenegro, kompanija je postala investitor koji danas mijenja izgled modern Podgorice i Crne Gore. Uspješan investitor u nekretnine, vlasnik hotela i restorana, Integrated EE Holdings jeste organizacija koja je danas viđena u regionu kao jedan od dominantnih i priznatih poslovnih partnera

www.adfg.ae

karanovic/partners

Advokatska kuća Karanović & Partners

prisutna je na crnogorskom tržištu od 2006.godine, sa kancelarijom u centru Podgorice. Radeći zajedno sa iskusnim crnogorskim advokatima, naši pravni savjetnici u Crnoj Gori idealno su pozicionirani da pružaju razne korporativne i komercijalne pravne usluge doma-

ćim i stranim klijentima.

Crnogorski tim je specijalizovan da investitorima, posebno onima iz sektora hotelijerstva i turizma, pruži pravnu podršku u oblastima kao što su privredno pravo, nekretnine, bankarstvo i finansije i razvoj infrastrukture.

www.karanovicpartners.com

Lovćen osiguranje AD Podgorica, član Triglav grupe, vodeće finansijsko-osiguravajuće grupacije na Jadranu i jedne od vodećih grupa u Jugoistočnoj Evropi, prva je i jedina

osiguravajuća kuća u Crnoj Gori koja nudi sve vrste osiguranja. Kao lider na crnogorskom tržištu osiguranja, mi smo sinonim za sigurnost, odgovornost, profesionalizam, jednostavnost i savremenost.

Misija kompanije je IZGRADIMO SIGURNIJU BUDUĆNOST uz posvećenost odgovornom i održivom razvoju. Okosnicu kompanije čini tim od preko 350 zaposlenih, koji

ispunjavaju misiju Lovćen grupe (Lovćen osiguranje, Lovćen životna osiguranja i Lovćen auto) time što su posvećeni, stručni i predani. Kompanija je prepoznata zahvaljujući svom znanju, iskustvu i izuzetnosti u odnosu sa klijentima, zaposlenima, akcionarima i drugim stranama.

Vjerujemo da sa našim znanjem iz oblasti osiguranja možemo da pružimo klijentima, kako domaćim tako i regionalnim, proizvode i usluge koji će zadovoljiti njihove životne i poslovne ciljeve.

www.lo.co.me

Luštica Bay, najveća grinfild investicija u Crnoj Gori, zamišljena je da pruži zdravi, aktivni način života na obali Jadrana. Osmišljen tako da se

savršeno uklapa u okruženje, postaće stalni dom za nekoliko hiljada stanovnika. Sastoji se od raznovrsnih stambenih prostora, hotela i objekata, koji će pružati mir i privatnost, otkrića i avanturu.

Naši objekti su najmoderniji, i spolja i unutra, dizajnirani i opremljeni bez greške, i nude uslove svjetske klase. Njihova pozicija se uklapa sa topografijom brda pa se svi objekti mogu pohvaliti nevjerovatnim pogledom na zaliv i more. Okruženi su velikim otvorenim prostorom, čiji je prvobitni oblik netaknut. Zelene staze i stazice ukrštaju se kroz naselja i povezuju ih sa širom okolinom i glavnom marinom.

www.lusticabay.com

Mastercard (NYSE:MA) www.mastercard.com jeste tehnološka kompanija koja posluje u sektoru globalnih platnih usluga. Posluje u najbržoj mreži na svijetu za obradu plaćanja,

povezujemo potrošače, finansijske institucije, trgovce, vlade i kompanije u preko 210 zemalja i teritorija. Proizvodi i usluge Mastercarda olakšavaju svakodnevne trgovačke aktivnosti kao što su kupovina, putovanja, vođenje kompanije i upravljanje finansijama i čini ih sigurnijim i efikasnijim. Pratite nas na Twiteru @MastercardNews, priključite se diskusiji na blogu Beyond the Transaction Blog i prijavite se za posljednje vijesti na portalu Engagement Bureau.

Mastercard predvodi razvoj modernog, digitalnog i transparentnog platnog ekosistema u Crnoj Gori kroz izgradnju snažnog partnerstva sa javnim i privatnim učesnicima na lokalnom tržištu. U tom smislu, 2018. godina je bila izvanredna godina sa uvođenjem kartičnog plaćanja kod saobraćajne i granične policije prvi put na Balkanu. Godinu je obilježio i veliki rast korišćenja beskontaktno tehnologije od 133% godišnje, što je iznad evropskog prosjeka od 97%. Mastercard nastavlja da stavlja na raspolaganje svoje globalne tehnologije, iskustvo i stručnost kako bi se obezbijedilo da društvo bez novca u Crnoj Gori ostvari pun potencijal.

www.mastercard.com

Kompanija Montenegro Stars HG osnovana je 2003.godine. Početni kapital kompanije iznosio je oko 150 miliona eura. Kompanija posjeduje tri hotela

koji se nalaze u Budvi i u Bečićima:

- Hotel sa 5 zvjezdica **SPLENDID** sa smještajnim kapacitetom od 688 ležaja
- Hotel sa 4 zvjezdice **MONTENEGRO** sa smještajnim kapacitetom od 352 ležaja
- Hotel sa 4 zvjezdice **BLU STAR** sa smještajnim kapacitetom

od 54 ležaja

Kompanija ima 590 zaposlenih.

Kompanija je uvela standarde poslovanja HACCP i USA-LL, standarde za bezbjednost i sigurnost, kao i standarde za očuvanje životne sredine koji se sada primjenjuju u sektoru turizma. Montenegro Stars HG dobitnik je najznačajnijih domaćih i inostranih nagrada i priznanja u hotelijerstvu, i lider je u turizmu u Crnoj Gori.

www.montenegrostars.com

Kompanija m:tel je u aprilu 2007. godine dobila licencu za trećeg operatora na teritoriji Crne Gore. Vlasničku

strukturu m:tel-a čine 51% Telekom Srbija i 49% Telekom Srpske.

Mreža je počela sa komercijalnim radom 9. jula 2007. godine i do sada je otvoreno 16 poslovnica u 14 gradova Crne Gore. Iako najmlađi operator mobilne telefonije u Crnoj Gori, m:tel ima najveći broj prodajnih mjesta.

Osim usluga mobilne telefonije, m:tel kompanija pruža Internet usluge i usluge fiksne telefonije. Kompanija takođe ima konkurentnu i kvalitetnu ponudu kablovskih usluga. Sa m:box paketima koji kombinuju fiksnu i mobilnu telefoniju, internet i digitalnu televiziju, klijenti dobijaju sve telekomunikacione usluge na jednom mjestu, sa jednim računom i odličnom cijenom.

Od ulaska na crnogorsko tržište, m:tel je prepoznat ne samo po kvalitetu usluga, prijemčivim cijenama, ljubaznom, otvorenom odnosu sa klijentima, nego i po vodećoj ulozi u uvođenju novih tehnologija i usluga.

M:tel stalno ulaže u razvoj tehnologija koje će omogućiti da usluge budu dostupne i u seoskim područjima. Pored daljeg razvoja mobilnih mreža, kompanija značajno ulaže i u fiksnu mrežu. Ulažemo u razvoj optičke infrastrukture i baznih stanica za LTE signal.

Kao društveno odgovorna kompanija, m:tel aktivno učestvuje u svakodnevnom napretku crnogorskog društva, dajući doprinos razvoju zajednice, pa se posebna podrška pruža socijalnim, kulturnim, obrazovnim, zdravstvenim i sportskim programima i inicijativama.

www.mtel.me

NLB Banka AD Podgorica članica je NLB Grupe, najveće slovenačke finansijske grupacije, sa 369 poslovnica, više od 6.000 zaposlenih i skoro dva miliona klijenata. NLB Grupa je osim Slovenije prisutna i na šest tržišta u Jugoistočnoj Evropi. Tradicija postojanja NLB Banke AD Podgorica duga je više od jednog stoljeća i datira od 1905. godine.

Danas je jedna od vodećih banaka na tržištu Crne Gore, na kojem preko 300 zaposlenih putem 19 filijala i isturenih šaltera

pruža usluge klijentima u 13 gradova širom zemlje. NLB Banka posluje kao univerzalna bankarska institucija, nudeći bankarske usluge stanovništvu, javnim ustanovama i velikim preduzećima. Banka je imala pionirsku ulogu u ponudi usluge mobilnog elektronskog bankarstva na tržištu Crne Gore, implementacijom mBanking rješenja, a inovacije i digitalizacija predstavljaju strateške vodilje i u budućnosti NLB Banke.

www.nlb.me

Kompanija Ocean Montenegro pruža lučke usluge tegljenja, potiskivanja, pilotaže i priveza i od-

veza brodova brodova.

Kao ćerka firma Luke Bar AD privatizovana je 2010. godine na javnom tenderu od strane konzorcijuma Interlog doo Bar i Ocean srl Trieste za 2,5 mil eura.

Investitori su u veoma kratkom periodu značajno poboljšali kvalitet sva tri servisa i ujedno sa cjenovnom politikom dali barskoj luci jednu novu dimenziju konkurencije, visoko profes-

sionalne i prije svega sigurne luke.

Kompanija zapošljava 35 radnika i posluje u sklopu Ocean Team-a (16 kompanija) koje pored Bara, lučke usluge pružaju u Trstu, Kopru, Porto Nogaru i luci Monfalkone.

Ocean Montenegro je član Evropske asocijacije privezivača, Evropske asocijacije vlasnika remorkera i Evropske asocijacije lučkih pilota.

www.ocean-montenegro.com

Grupa Payten SEE jedan je od najvećih operatora u Jugoistočnoj Evropi u smislu prihoda koji stvara od prodaje softvera i usluga.

Nastala je kao rezultat spajanja iskustva, znanja i rješenja iz velikih vodećih IT kompanija u regionu.

Naša vizija je da postanemo broj jedan pružalac informatičkih rješenja tako što ćemo razumjeti i moći da podržimo i na kraju potpuno preuzmemo čitave poslovne procese klijenata.

Danas, ASEE grupa uglavnom posluje u ovim segmentima informatičkog tržišta:

Bankarska softverska rješenja i usluge uključujući rješenja za mnogostruke kanale, integrisani osnovni bankarski sistem zasnovan na Oracle i Microsoft platformama kao i autentifikacija rješenja za sigurnost, sistema za izvještavanje prema

regulatorima i menadžmentu, kao i sistema za upravljanje rizicima.

Rješenja za platnu industriju, usluge i preuzimanje poslova za nefinansijske i finansijske institucije, uključujući rješenja vezana za elektronsku trgovinu, mobilna plaćanja, obrade kao i usluge vezane za bankomate i POS terminale.

Rješenja za integrisanje sistema i usluge za finansijske institucije, javnu upravu, sektore telekomunikacija i komunalnih djelatnosti: razvoj IT infrastrukture, implementacija i podrška, obezbjeđivanje funkcionisanja poslovnih procesa, automatizacija operacija i razvoj softvera po mjeri.

www.payten.com

U PwC kompaniji, cilj je da se izgradi povjerenje u društvo i da se riješe važni problemi. Mi predstavljamo mrežu koja je prisutna u 157 zemalja sa više od 223.000 zaposlenih, koji su posvećeni pružanju kvalitetnih savjetodavnih i poreskih usluga. U kompaniji PwC Montenegro, organizovani smo u

nekoliko službi koje pružaju usluge vezane za reviziju, savjetovanje, ljudske resurse, poreze, procjene i strategiju, upravljanje porezima i računovodstvo i upravljanje rizicima. U svakoj službi imamo visoko kvalifikovane i iskusne saradnike koji teže da pomognu klijentu da izgradi vrijednost, upravlja rizikom i poboljša rezultat.

www.pwc.com

AD "Port of Adria" je članica „Global Ports Holding“-a. Osnovna djelatnost kompanije je pretovar i skladištenje kontejnera i svih vrsta generalnih tereta na površini od 520.000m². Raspoloža se potpuno opremljenim tehnološkim cjelinama – kontejnerskim terminalom, terminalom za generalne terete, drvnim terminalom, Ro Ro terminalom i kruz terminalom, sa ukupno 9 vezova. Posjeduju 12 zatvorenih skladišta ukupne površine 76.732m², kao i ot-

voreni skladišni prostor ukupne površine 163.390m². Na svim dokovima moguće je istovremeno vezati različite tipove brodova po međunarodnim uzansama. Kompletno područje je ograđeno, pokriveno video nadzorom, čime je obezbjeđena visoka sigurnost za robu i obavljanje pretovarnih manipulacija. Kompanija posluje u skladu sa međunarodnim standardima – IMS (ISO 9001, ISO 14001 i OHSAS 18001) i ISPS.

www.portofadria.me

Ramada Podgorica nalazi se u centru Podgorice, na tri minuta vožnje od centra grada i na pet minuta laganog hoda od rijeke. Hotel se nalazi pored tržnog centra Mall of Montenegro i udaljen je 15 minuta od aerodroma Podgorica. Ramada Podgorica City Hotel je prvi međunarodni lanac hotela u Podgorici i kao takav okuplja ključne figure iz poslovnog i javnog miljea, kao i iz medija koji dolaze iz cijelog svijeta.

Naši zaposleni, koji dolaze iz Crne Gore, ali i iz inostranstva, kao i kvalitetna usluga koju pružamo učiniće vaš boravak u Podgorici prijatnim. Ramada Podgorica ima 110 modernih soba dizajniranih prema Ramada standardima.

Sa preko 550 m² konferencijskih sala, Ramada Podgorica je najtraženije mjesto u gradu za organizaciju konferencija, sastanaka, inicijativa i proslava. Hotel ima i balsku dvoranu, dvije konferencijske sale i dvije sale za sastanke.

www.ramadapodgorica.me

Riana Montenegro Holdings doo je u osnovi kompanija koja se bavi nekretninama, investicijama i razvojem i koja je osnovana u Crnoj Gori.

Riana Montenegro Holdings doo je u potpunom vlasništvu Riana Group Holdings Limited (rianagroup.com) koja takođe posjeduje brojne kompanije i međunarodne poslove koji se odnose na vazduhoplovstvo (obuka pilota i obrazovanje, izleti i razgledanja iz vazduha), turizam i hotelijerstvo, iznajm-

ljivanje jahti, nekretnine i filantropija. Kompaniju Riana Group Holdings Limited osnovao je Romy Hawatt, sa sjedištem u Dubaiju, Ujedinjenim Arapskim Emiratima, koja je jedinstveno pozicionirana da širi svoje poslovanje i prilike za investicije u Crnoj Gori, ali i u svijetu.

Etos Riana grupe je održivi razvoj koji uzima u obzir životnu sredinu, dobar korporativni građanin i globalno razmišljanje, a lokalno djelovanje. Riana grupa teži da ostvari pozitivan uticaj na lokalne zajednice gdje god da posluje.

www.rianagroup.com

Kompanija S&T se bavi realizacijom kompletnih IT rješenja, integracijom sistema, pružanjem usluga informatičkog konsaltinga, servisa i podrške u cilju rješavanja poslovnih problema svojih klijenata. S&T je u Crnoj Gori osnovan avgusta 2002.godine sa 100% kapitalom S&T Group AG. S&T Crna Gora posluje u okviru poslovnih jedinica: Infrastrukturalna rješenja (network & security, enterprise systems i outsourcing) i Business solutions (SW razvoj).

U Crnoj Gori nudimo rješenja bazirana na proizvodima naših partnera, renomiranih svjetskih brendova kao što su: Microsoft, Oracle, Check Point, Juniper, Entrust, SafeNet, Trend Micro, Digi, ArcSight, Iron Mountain, VmWare, McAfee, Cisco, EMC, HP, IBM, Fujitsu, Hitachi, Imperva, Bosch, CrossMatch, MaxData...

S&T Crna Gora je jedinstveni IT sistem integrator u Crnoj Gori, sa reputacijom pouzdanog partnera, zahvaljujući bro-

jnim uspješno realizovanim projektima u telekomunikacionim kompanijama, finansijskim institucijama, državnom i javnom sektoru, kao i privatnom sektoru, među kojima se posebno ističu projekti koji su od strateškog značaja za dalji informatički napredak Crne Gore:

- Glavni web portal Vlade Crne Gore www.gov.me,
- Konsolidacija DC i DR u NLB Montenegro,
- Centralna korporativna informatička sigurnosna rješenja T-Com Crna Gora,
- Web portal za Online servise Vlade Crne Gore www.euprava.me,
- SW rješenje za Projekat stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem,
- Implementacija državnog GOV CA i centralnog javnog POSTA
- CA PKI sistema, Implementacija SWIS, integralnog HW i SW-a rješenja za sistem socijalnog staranja u Crnoj Gori.

Akcionarsko društvo Sava osiguranje uspješno posluje na crnogorskom tržištu već 18 godina i pruža kvalitetno i sigurno neživotno osiguranje.

Sava osiguranje je u 100% vlasništvu društva za reosiguranje Sava Re, koji je najveći reosiguravač u Sloveniji i u regionu. Ključne prednosti kompanije su četrdesetogodišnje iskustvo, međunarodna reputacija, dobar učinak i stabilnost poslovanja.

U okviru kompanije Sava osiguranje, pored Uprave, postoje filijale koje posluju u Herceg Novom, Kotoru, Tivtu, Budvi, Baru, Ulcinju, Podgorici, Nikšiću, Danilovgradu, Cetinju, Bijelom Polju, Beranama, Rožajama i Pljevljima.

Kompanija Sava osiguranje nudi proizvode ličnog osiguranja i

osiguranja imovine. Proizvodi osiguranja imovine obuhvataju osiguranje domaćinstva; lično osiguranje obuhvata osiguranje od nezgode i putno-zdravstveno osiguranje; a osiguranje motornih vozila obuhvata osiguranje od odgovornosti za štete pričinjene trećim licima i auto kasko osiguranje.

Svi klijenti dobijaju jedinstveno rješenje koje je prilagođeno njihovim uslovima i očekivanjima. Prilagođavanjem pokriva, Sava osiguranje obezbjeđuje najbolju moguću zaštitu svim klijentima. Sava osiguranje je posvećeno zaštiti interesa klijenata i izgradnji partnerstva koje će trajati generacijama.

www.sava.co.me

Saga CG d.o.o. Podgorica, koju je osnovala Saga d.o.o. Beograd, posluje od aprila 2007.godine uz punu podršku majke kompanije. U saradnji

sa Saga d.o.o. Beograd, klijentima nudi najbolja rješenja iz IT oblasti. Godine 2009, Saga postaje dio New Frontier grupe – ICT kompanije koja najviše obećava u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Naši klijenti su iz sektora telekomunikacija, finansijskog i javnog sektora i proizvodnje.

Osnovna djelatnost: projektovanje, izgradnja, integracija i održavanje IT sistema, mrežna i telekomunikaciona rješenja (Telco/ Carrier/Enterprise), sistemi za podršku operativnih i poslovnih procesa telekom operatera (OSS/BSS), kontakt centri, poslovna rješenja (ERP, CRM, Content & Document Management, DWH/BI), razvoj poslovnih aplikacija (elektronsko bankarstvo, sistemi za plaćanja...).

www.saga.me

Već više od 165 godina, ime **Siemens** je sinonim za međunarodno i globalno prisustvo. Siemens je tehnološka kompanija sa osnovnim djelatnostima na polju elektrifikacije, automatizacije i digitalizacije kao i na polju efikasne upotrebe električne energije, uključujući oblasti medicinskog snimanja i laboratorijske dijagnostike. Na dan 30. septembar 2016. godine, Siemens ima oko 351.000 zaposlenih u više od 200 zemalja. Poslujemo u 289 većih postrojenja za proizvodnju širom svijeta. Pored toga, imamo kancelarije, skladišta, istraživačke i razvojne centre i prodajna mjesta u skoro svakoj zemlji na svijetu. Elektrifikacija, automatizacija i digitalizacija su dugoročna polja rasta Siemens. Kako bi se u potpunosti

iskoristio potencijal tržišta u ovim oblastima, naše poslovanje je podijeljeno na osam divizija, u oblasti zdravstva i eolske energije, kao i posebnim poslovnim jedinicima. Imajući u vidu i stručne potencijale u Crnoj Gori, Siemens nastoji da u što većoj mjeri angažuje domaće znanje, potvrđujući svoju orijentaciju da crnogorske kompanije steknu neophodno znanje i stručnost, čime će misija kompanije dobiti svoj puni smisao.

iskoristio potencijal tržišta u ovim oblastima, naše poslovanje je podijeljeno na osam divizija, u oblasti zdravstva i eolske energije, kao i posebnim poslovnim jedinicima.

Imajući u vidu i stručne potencijale u Crnoj Gori, Siemens nastoji da u što većoj mjeri angažuje domaće znanje, potvrđujući svoju orijentaciju da crnogorske kompanije steknu neophodno znanje i stručnost, čime će misija kompanije dobiti svoj puni smisao.

www.siemens.com/me

Societe Generale banka Montenegro moderna je i dinamična finansijska institucija koja kroz široku mrežu ekspozitura u cijeloj Crnoj Gori pruža kompletan asortiman bankarskih usluga građanima i pravnim licima.

Reputaciju jedne od vodećih banaka, Societe Generale banka Montenegro stekla je svojim profesionalizmom i kvalitetom usluga zasnovanom na standardima Societe Generale Grupe. Stavljajući klijenta u centar svojih aktivnosti, banka je u posljednjih nekoliko godina značajno povećala svoje tržišno učešće, što dokazuje visok stepen povjerenja njenih klijenata. Societe Generale banka Montenegro dobitnica je nekoliko međunarodnih i nacionalnih nagrada i priznanja od kojih izdvajamo nagrade časopisa The Banker u izdanju Financial Times grupe iz Londona za najbolju banku u Crnoj Gori za 2012, 2014, 2015 i 2017.godinu kao i Euromoney nagradu za

izuzetnost za najbolju banku u Crnoj Gori za 2012, 2015 i 2016. godini. Kao društveno odgovorna kompanija, Societe Generale banka Montenegro dobitnica je nagrade za filantropiju ISKRA za 2011, 2012 i 2015. godinu za sveukupan doprinos banke i zaposlenih crnogorskom društvu i inkluzivnom obrazovanju. Banka je takođe dobila nagradu Naravno ravnopravno koja joj je dodijeljena za najbolju praksu u postizanju rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Privredna komora i Unija poslodavaca Crne Gore nagradile su banku tri puta za doprinos zajednici. Societe Generale banka Montenegro ima 20 ekspozitura, od kojih je sedam u Podgorici, a ostale su u Danilovgradu, Cetinju, Ulcinju, Baru, Budvi, Kotoru, Tivtu, Igalu, Nikšiću, Kolašinu, Bijelom Polju, Beranama i Rožajama.

izuzetnost za najbolju banku u Crnoj Gori za 2012, 2015 i 2016. godini.

Kao društveno odgovorna kompanija, Societe Generale banka Montenegro dobitnica je nagrade za filantropiju ISKRA za 2011, 2012 i 2015. godinu za sveukupan doprinos banke i zaposlenih crnogorskom društvu i inkluzivnom obrazovanju. Banka je takođe dobila nagradu Naravno ravnopravno koja joj je dodijeljena za najbolju praksu u postizanju rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Privredna komora i Unija poslodavaca Crne Gore nagradile su banku tri puta za doprinos zajednici. Societe Generale banka Montenegro ima 20 ekspozitura, od kojih je sedam u Podgorici, a ostale su u Danilovgradu, Cetinju, Ulcinju, Baru, Budvi, Kotoru, Tivtu, Igalu, Nikšiću, Kolašinu, Bijelom Polju, Beranama i Rožajama.

www.societegenerale.me

Telenor je postao dio crnogorskog telekomunikacionog tržišta 1996. godine, kao prvi mobilni operator u zemlji. Sa preko 20 godina rada, kompanija je postepeno uvodila tehnološke inovacije, počev od glasovnih poruka do LTE tehnologije. Telenor je među prvima uveo napredne digitalne usluge kao i 4G tehnologiju. Jačanje i digitalizacija društva ključna su pokretačka sila svakodnevnih operacija kompanije, i vođene su principom jednostavnosti, održavanjem obećanja, inspiracije i poštovanja. Telenor Montenegro je dio Telenor grupe, jednog od najvećih svjetskih mobilnih operatera sa više od 211 miliona klijenata

na 13 tržišta. U protekle dvije decenije, Telenor je značajno investirao u razvoj mrežne infrastrukture i implementaciju modernih tehnologija. Telenor Crna Gora je lider na tržištu mobilne telefonije sa 376.6 klijenata i tržišnim udjelom od 36.23%. Telenor pokriva 97% Crne Gore brzim internetom i nastavlja da uvodi 4G mrežu u svim djelovima zemlje. Tokom 2017.godine, mreža Telenora je modernizovana zamjenom postojeće opreme tehnologijom posljednje generacije, na 350 lokacija u Crnoj Gori.

www.telenor.me

Terna Crna Gora realizuje aktivnosti vezane za implementaciju i upravljanje električnom povezanošću između Italije i Crne Gore, i unapređuje razvojne prilike u industriji prenosa električne energije na Balkanu.

Kompanija je u vlasništvu Terna SpA, najboljeg nezavisnog operatera u Evropi, šestoj u svijetu po dužini prenosnih kablova kojima upravlja.

www.terna.it

Pivara Trebjesa doo Nikšić, proizvođač jednog od najpoznatijih crnogorskih brendova – Nikšićkog piva, dio je kompanije Molson Coors Brewery, trećeg po veličini proizvođača piva u svijetu. Porijeklo onoga što danas znamo kao Nikšićko pivo datira još iz 1896.godine. Trebjesa proizvodi lokalna piva: Nikšićko Pivo, Nikšićko Gold, Nikšićko Cool Lemon, Nikšićko Cool Grapefruit, Nikšićko Nefiltrirano i Onogošt. Ima licencu za proizvodnju Jelen piva i Apatinskog piva, a portfolio obogaćuju

i poznati svjetski brendovi piva kao što su Staropramen, Corona, Becks, Leffe, Hoegaarden, Stella Artois i Löwenbräu.

Trebjesa igra ključnu ulogu u nacionalnoj privredi i doprinosi njenom razvoju kroz razna sponzorstva, donacije i projekte lokalne zajednice.

Privredna komora nagradila je pivaru Trebjesa kao najuspješniju kompaniju u Crnoj Gori u 2016. godini.

www.pivaratrebjesa.com

UNIQA osiguranje je dio UNIQA grupe, jedne od vodećih osiguravajućih grupa u Austriji i srednjoj i istočnoj Europi. Sa aktivnostima na crnogorskom tržištu UNIQA je počela kroz kompanije UNIQA životno osiguranje a.d. Podgorica i UNIQA neživotno osiguranje a.d. Podgorica u februaru 2008. Od ulaska na crnogorsko tržište, poslovni imperativ obje kompanije je stvaranje kvalitetnih i inovativnih proizvoda namijenjenih pravnim i fizičkim licima kao i visoki nivo usluge. UNIQA ima široku lepezu proizvoda osiguranja počevši od imovinskog osiguranja, osiguranja od nezgoda, osiguranja

automobila, zdravstvenog osiguranja i različitih proizvoda životnih osiguranja. Posebna pažnja se posvećuje uvođenju novih tehnoloških rješenja, usavršavanju poslovnih procesa te kvalitetnoj i brzom isplati šteta.

UNIQA je postala simbol pouzdanosti, odgovornosti i drugačijeg, pozitivnog pogleda na svijet. Svakoga dana pažnju usmjeravamo na želje i potrebe ljudi, hrabreći ih da krenu za svojim snovima i da otkrivaju sve što ih ispunjava i čini srećnim. UNIQA tim u Crnoj Gori trenutno čini više od 120 zaposlenih i sve veći broj posrednika.

www.uniqa.me

**BIJELA KNJIGA
INVESTICIONA KLIMA U CRNOJ GORI 2018**

Izdavač:
Savjet stranih investitora u Crnoj Gori
Novaka Miloševa 29/II, Podgorica
www.mfic.me

Za izdavača:
Ivan Radulović
Izvršni direktor Savjeta

Prevod:
Jasmina Čeranić

Dizajn:
Ana Đurković

Tiraž: 200
Štampa: Copy Center

Podgorica, mart 2019. godine

MFIC | Montenegrin Foreign
Investors Council